

V menn

UKE 44 31. OKTOBER 2025 kr 99

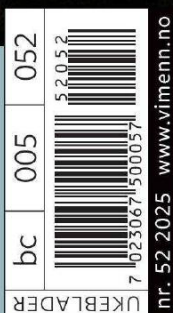
Millioner tonn verdifulle
jordarter i Telemark

GIGANT- FUNNET

**Norge
kan redde
Europa**

TRUE CRIME

+ Kroppene på Grønmo-fyllinga

Kommunistpampen
lei av å bli ydmyket

**BYGGET SEG
MONSTERFLY**

INNHold

REPORTASJER

6 Superflyet reddet pampens ære

Sovjetlederen kom til toppmøtet i det skrøpeligste og minste flyet, og sverget på at det aldri skulle skje igjen. Løsningen ble Tupolev.

12 Europa stoler på Ulefoss

I fjellet langt under Fensfeltet i Telemark ligger sjeldne jordarter EU-landene desperat vil ha tak i.

24 Norges mest torturerte

Motstandsmannen og bestefaren Laurits Sand lot seg ikke knekke av brutaliteten. I stedet løftet han moralen blant fangene på Grini.

32 Dødens vogntog

Nybyggerne tok en fatal beslutning og endret reiseruten mot California. Karavanen styrte rett inn i marerittet.

40 Rockefeller ble borte

Milliardærarvingen forliste og svømte i land, inn i territoriet til en hodejegerstamme. Siden har ingen sett ham.

50 True Crime: Drapsgåten i søpla

Ved hjelp av nese for drap, gamle melkekartonger og et par velkjente briller, løste kriminalteknikerne en av Oslos mest makabre drapssaker i moderne tid.

60 Verdens verste kjøreturer

Johnny Haglund har reist jorden rundt i over 30 år. Transportetappene er oftest både interessante og spennende, men noen ganger er de ren tortur.

68 Klassiker: Chevrolet C60

Kåre Jørgen var fem år da han så lastebilen for første gang. Og tolv da han kjøpte den gamle rusthaugen.

76 Reise: New Orleans

20 år etter orkanen Katrina er byen mer levende enn noen gang.

I DENNE UKENS VI MENN ...

...kan du lese om noe vi kanskje skal leve av etter oljen. For Norge viser seg å ha mineraler dypt nede i bakken, som verden trenger for å kunne fremkalle elektronikk, våpen og ... veldig mye annet vi er avhengige av i hverdagen.

«Sjeldne jordarter» er betegnelsen på rikdommen som finnes under jorder, skoger og grender ved Ulefoss i Telemark. Her driver foreløpig private investorer med utforskning av hva som finnes flere hundre meter under jordoverflaten.

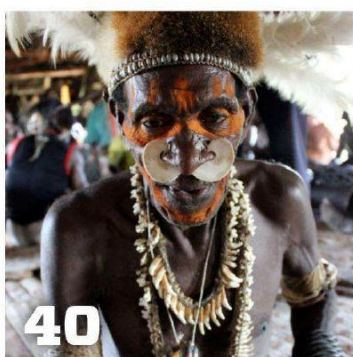
Så langt har de funnet store mengder mineraler som Vladimir Putin vil sikre seg i Ukraina, og som gjør at Donald Trump vil overta Grønland.

Takk for at du leser Vi Menn!

Lars-Erik Nygaard

« Reisen tok 30 timer. Ved min side på det meget trange setet, hadde jeg en storvokst dansk kvinne, som gjerne ville være mer enn bare en venn. »

EVENTYRLIG SUKSESS I NORGE

SEALION 7 4X4

BYD

byd.no

Den perfekte norske familiebil fra verdens største elbilprodusent

502km WLTP rekkevidde • 1500kg hengervekt

75kg takvekt • Høyt utstyrsnivå

578 l bagasjerom

MÅ SES OG PRØVES!

Pris fra **3.990,-***
pr mnd. Komplet bil ferdig levert.

469.900,-

Begrenset antall

Excellence-utstyrspakke inkludert – spar 129.000,-

91,3 kWh Blade batteri • Firehjulstrekk • Panoramatak med elektrisk solskjerm • 20 tommer Michelin Pilot Sport • Fjernlysassistent
Apple Carplay og Android Auto • Dynaudio lydsystem med 12 høyttalere • 360 panorama kamera • Flerfarget atmosfærellys
Vehicle-to-Load (V2L) funksjon + V2L kabel • Stemmestyring • 15,6 tommer roterbar skjerm • Cloud Service BYD App
Trådløs mobillading med kjøling • Sportsseter med oppvarming og ventilering • Head-Up Display med navi. Les mer på byd.no

* Flytende nom. rente f.t. 5,90 % - 3 990 kr per mnd. Startleie/etabl. geb. 107 500 kr/5 001 kr, Månedssleie 3 990 kr og totalpris 256 141 kr vil variere med rentenivået. 3 års bindingstid, kjørelengde 30 000 km. Månedssleien kan endres ved utbetalingstidspunktet, hvis det har vært endringer i rente, pris, avgifter mellom søknadstidspunktet og utbetalingstidspunktet. Leien er beregnet med flytende rente og følger normal renteutvikling i hele leieperioden, og renten vil aldri bli lavere enn 0,05 %. Leiekontrakt fra DNB Bank ASA som eier bilen.

INNHold

FASTE SIDER

10 Sløseribudsmannen

Legger ned skoler, betaler for inspirasjon i Italia

20 Blinkskudd

Knask eller knep?

22 Yans 10 på topp

Det hendte 1. november.

23 Og så ble det skjenk

Frontsoldatenes røde trøst.

30 Grafikk

Bølge av palestinsk anerkjennelse.

36 Ny viten

Regnbueglens foretrukne pizza.

46 Quiz

Vi Menns spesialquiz med tolv nye spørsmål og svar.

47 Kryssord

Vinn én million med flax!

48 Sudoku

Ukens hjernetrim.

56 Kule sider

Ukens vitser og striper. Lunch, Pondus, Radio Gaga, Rutetid, Absurdgalleriet m.fl.

66 TimeOut

Skråblikk på verden.

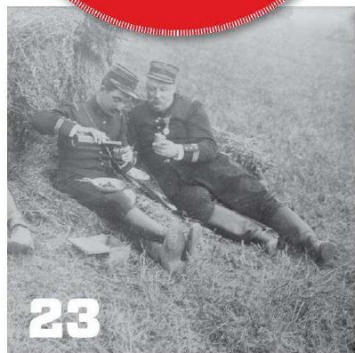
74 Reisemix

Norges mest populære – og utsatte – reisemål, og nytt safariland i Afrika.

82 Neste uke

10

Er det stor etterspørsel i Italia etter å få innsyn i Innlandets litterære mangfold og fylde?

LEDER

Velfødd bukk

Kassa var tom, og Innlandet fylke måtte legge ned seks skoler i fjor. Protestene fra fortvilte elever og foreldre nådde ikke frem.

Da er det jo godt å se at de fortsatt har penger til å profilere seg – i Italia.

Ja, du leste riktig. Innlandet skal bruke 300 000 kroner på et opplegg hvor bibliotekarer reiser på tur til Bologna for å spre leseglede hos italienske barn. Ja, og så skal de også markedsføre Innlandet som et «litteraturfylke», så det blir to fluer i ett smekk der.

I Norge har vi en begeistret tro på vår egen viktighet og relevans. For hvordan dukket denne urkomiske idéen opp første gang? Jeg undrer meg. Sitter det en gruppe fylkesbyråkrater på et budsjettmøte på Hamar og drodler, og så kommer en eller annen rundt bordet på at, jo, Italia, DER har de noe å lære om leselest fra et fylke i et av verdens minste land.

Den offentlige sløsingen i Norge avtar ikke. Mitt tips er at den kommer til å fortsette å øke.

Følg Vi Menn for ukentlige komiske og tragiske avsløringer om den offentlige bukken som passer havresekken.

PS: Se side 10 om Bologna-turen.

Redaktør:
Alexander Øysta
alexander.oysta@egmont.com

Story House Egmont er en del av Egmont. Egmont er et av Nordens største mediekonserner med 6300 ansatte og aktivitet i 30 land. Vi er en stiftelse, og Egmont Fondet deler årlig ut over 90 millioner kroner til et bedre liv for barn og unge. Vårt motto «We bring stories to life» har sterke publisistiske verdier. Vi står bak mer enn 700 magasiner, tegneserier, Klikk.no, TV 2, Nordisk Film, kinodrift, samt flere deleide selskaper.

Vi Menn arbeider etter Vær Varsom-plakatens regler for god presseskikk. Den som mener seg rammet av urettmessig omtale i bladet oppfordres til å ta kontakt med redaksjonen. Pressens Faglige Utvalg er et klageorgan som behandler klager mot pressen i presse-etiske spørsmål.

Adresse: PFU, Postboks 46 Sentrum, 0101 Oslo. E-post: pfu@presse.no

REDAKSJONEN

Mats Ulshagen
mats.ulshagen@egmont.com

Lars-Erik Nygaard
lars.erik.nygaard@egmont.com

Martin Jansen
martin.jansen@egmont.com

Jørgen Johannessen Kind
jorgen.kind@egmont.com

Tore Strøm
tore.strom@egmont.com

VIKTIG INFORMASJON OM ABONNEMENT!

Bli abonnent på [bladkiosken.no](#)
På [minside.egmont.no](#) kan du enkelt se på og administrere ditt abonnement.

KUNDESERVICE:

Tlf. hverdager 08-16: 22 58 52 30
E-postadresse: abo-vm@egmont.com
Fint om du har ditt kundenummer klart ved henvendelse til oss.
Abonnementet løper til du sier det opp.
Abonnementspriser: 1 år kr 2377,- (pristillegg utenfor Norden)

Produksjonsansvarlig:

Ingunn Elise Kristiansen,
ingunn.elise.kristiansen@egmont.com

Markedsansvarlig:

Maria Raza, maria.raza@egmont.com

Ansvarlig redaktør/direktør:

Axel Walø, axel.walo@egmont.com

ANNONSESALG:

Ad.venture AS
christian@ad-venture.no

UTGIVER:

Story House Egmont
ISSN 0042-4951

Besøksadresse redaksjon, markedsavdeling, annonseavdeling: Nydalsveien 12, Oslo

Postadresse: Vi Menn,
Postboks 4980 Nydalen, 0441 Oslo
Tlf: 22 77 20 00

Redaksjonen overtar intet ansvar for manuskripter og bilder som ikke er bestilt. Vi Menn publiserer også digitalt og betaler i utgangspunktet ikke flere honorarer for samme artikkel. Dette blad må ikke utleies i ervervsmessig øyemed.

TRYKK: Egmont Printing Service

story house
EGMONT

Vedlikehold av
gode relasjoner
gjør at **alt varer litt
lenger.** Du også.

Tiden uten barn eller med mer fritid kommer ofte overraskende på oss.
Selv om alle vet at den dukker opp før eller siden. Hvem vil du bruke
tiden din sammen med?

Faste avtaler med venner eller familie gjør hverdagen meningsfull.
Du må bare planlegge litt.

Bli inspirert og få gode tips
på planleggelitt.no

Planlegge *litt*

Tekst: **Morten Brusletto**

Statsleder etter statsleder landet standsmessig på flyplassen i Genève – i fly med fire motorer. Blant dem var lederne fra stormaktene Frankrike, Storbritannia og USA. Men da den russiske delegasjonen ankom toppmøtet i Sveits i 1955, hadde de bare et skarve tomotors Iljussjin II-14, halvparten så stort som de andre statsledernes fly – og håpløst utdatert.

For den sovjetiske statslederen, Nikita Khrusjtsjov, var det uutholdelig. Kommunistpartiets generalsekretær måtte ha et større fly som kunne matche de andre statslederne i «The Big Four».

Utdatert fra små kår

Nikita Khrusjtsjov ble født inn i en lutfattig russisk bondefamilie på grensen mot Ukraina i 1894. Han jobbet som gjeter under oppveksten og fikk kun med seg fire års skolegang. Som tenåring jobbet han i industrien og forhol-

KOMMUNISTPAMPENS

REVANSJ: Etter den teknologiske ydmykelsen i Genève i 1955, fikk Khrusjtsjov straks iverksatt byggingen av Tu-114.

dene var så ille at han vurderte å emigrere til USA. Men skjebnen ville det til at han jobbet seg oppover i Den røde arme. Han ble førstesekretær i kommunistpartiet i 1953 etter en opprivende maktkamp mot Berija og Malenkov i kjølvannet av Stalins død. Det var Khrusjtsjov som satte i gang avstaliniseringen av det gamle Sovjet.

På det omtalte toppmøtet i Genève i 1955 merket Khrusjtsjov seg at Dwight D. Eisenhower ankom direkte fra USA i et stort og elegant fly med tre haleror,

RUSSISK REVANSJ

Første gang den sovjetiske generalsekretæren Nikita Khrusjtsjov møtte statslederne for de andre stormaktene, hadde han det suverent minste og skrøpeligste flyet. Det tålte han ikke.

delfinaktig kropp og fire motorer. «Columbine III» kalte Eisenhower sitt Lockheed VC-121E, forløperen til dagens Air Force One. Lockheed-maskinen var en militær versjon av Lockheed L-1049 Super Constellation, og det moderne flyet sto i skarp kontrast til sovjetledernes usle og utdaterte Illusjin.

Risikabelt

Prestisjenederlaget fra Genève kunne ikke Khrusjtsjov leve med. Han beordret flyfabrikken Tupolev til å foreta en storstilt ombygging av bombeflyet Tu-95 til det som skulle bli verdens raskeste propellfly for passasjerer noensinne, Tupolev-114. Flyet skulle kunne nå en toppfart på 880 km/t

med over 200 passasjerer om bord, og kunne dermed konkurrere med de første jetflyene på enkelte distanser.

Da flyet var nær ferdigutviklet, var tiden inne for Khrusjtsjovs søte hevnn.

Ett år etter at flyet var vist frem på verdensutstillingen i Brussel i 1958, insisterte han på

at Tupolev-114 skulle på amerikatur selv om ikke alle testene var gjennomført. Det planlagte statsbesøket var av stor betydning for ham, siden det var første gang en sovjetleder skulle besøke den ideologiske fienden i vest.

Utviklerne av flyet advarte mot den planlagte flyturen. Bare noen måneder i forveien var det funnet hårtynne sprekker i motoren etter en prøveflyging. Men alternativet, en Iljusjin 18, ville bety flere mellomlandinger for å fylle drivstoff.

WIKIPEDIA

Hele sentralkomiteen, forsvarsministeren og Khrusjtsjovs personlige pilot frarådet flyging med det uferdige flyet, men de talte for døve ører.

Khrusjtsjov var urokkelig.

Gissel ombord

For å være på den sikre siden testet flyprodusenten Tupolev en fullskala kopi av flyet i et digert basseng for å teste hvordan det oppførte seg i vann. Og da flyet la ut på reisen mot USA, lå russiske krigsskip på rekke og rad langs flyets rute over Atlanteren i tilfelle en nødsituasjon skulle oppstå over åpent hav. Om bord i flyet var i tillegg en stor gruppe ingeniører.

Sammen med Nikita Khrusjtsjov, ingeniørene og andre notabiliteter, var også Alexei Tupolev. Som sønn av flydesigner Andrei Tupolev var han gissel og garantist for at himmel og jord ble satt i bevegelse for sikre en tryggest mulig tur over Atlanteren.

Revsjen etter Genève ble fullbyrdet for partiformannen da de landet på Andrews Air Force Base. For vertene i landet hvor alt

MITT ER STØRRE: Da Khrusjtsjov møtte Eisenhower i USA i 1959 var reisen gjennomført i et fly som passet selvbildet.

SMEKKERT: Eisenhower kalte sin lekre flymaskin for «Columbine III».

er størst, hadde ikke noen passasjertrapp som nådde opp til dørene på det største passasjerflyet i verden. Dermed måtte de høytstående gjestene bruke sitt eget flys nødutgang for å komme seg ut og møte den amerikanske presidenten og hans følge.

På hjemturen oppsto det litt dramatikk da Tu-114 fløy inn i en storm over Atlanteren og mistet radiokontakt med Moskva. Khrusjtsjov sov, men mannskapene ble nervøse for at Moskva skulle tro at de var utsatt for et plott. Men Tu-114 landet trygt i Moskva, og Khrusjtsjov satt til 1964 da han ble utsatt for et kupp og avsatt.

Kun én fatal ulykke

Tu-114 var verdens største passasjerfly i sin tid, og selv om jetflyene Boeing 707 eller Douglas DC-8 var raskere, kunne Tu-114 fly betydelig lenger med mer vekt. Tu-114 satte flere rekorder for turboprop-flymaskiner som står den dag i dag.

«Utviklerne av flyet advarte mot den planlagte flyturen.

US AIR FORCE

WIKIPEDIA

YDMYKET: Khrusjtsjovs utdaterte Iljusjin Il-14 var ingen match for Eisenhowers linjelekke og slanke Constellation.

TEKNISKE DATA

Tupolev Tu-114 Rossija

Mannskap:	5
Passasjerer:	120–220
Fremdrift:	4 Turboprop
Motorer:	Kuznetsov NK-12MV
Maskinkraft:	11000 kW x 4
Toppfart:	880 km/t
Rekkevidde:	6200 km
Egenvekt:	93 000 kg
Maks takeoff vekt:	175 000 kg
Lengde:	54,1
Vingspenn, meter:	51,1
Første prøveflyvning:	3. november 1957
Antall produsert:	31

WIKIPEDIA

DIGERT: Tu-114 var i sin tid verdens største passasjerfly. Denne modellen står utstilt på luftfartsmuseet i Monino utenfor Moskva.

Flyet ble populært blant den sovjetiske eliten på tross av mye støy og voldsomme innvendige vibrasjoner. Så voldsomme at spisetallerkener og glass rett som det var gikk i tusen knas.

Ifølge HistoryNet forble Tu-114 Aeroflots flaggskip frem til 1971. Da begynte utfasingen, og Tu-114 ble på utenlandsrutene etter hvert erstattet av Iljusjin Il-62, et større fly med fire jetmotorer festet til halepartiet.

Tu-114 skulle også vise seg å bli et av de tryggeste flyene som russerne noensinne har bygget. Flytypen skal kun ha vært involvert i én fatal ulykke: I februar 1966 skulle Aeroflot Flight 65 ta av fra Sjere-metjevo International Airport i Moskva. Ulykken skal ha skjedd da piloten forsøkte å lette i dårlig sikt fra en rullebanen som ikke var tilstrekkelig ryddet for snø. Venstresiden av understellet traff en snøfonn, piloten dreide flyet kraftig til høyre, noe som medførte at det krenget så mye at tredje og fjerde motor støtte ned i rullebanen og tok fyr, ifølge Aviation Safety Network. 21 mennesker omkom og flyet ble totalskadet.

Flyet som Khrusjtsjov brukte på USA-turen var i drift frem til 1968, og ble brukt til reisemål som Havanna, Montreal, India og Japan. Presidentmaskinen kan sees på det russiske flyvåpens museum i Monino utenfor Moskva, og er fremdeles husket som det største propelldrevne passasjerflyet i verden. □

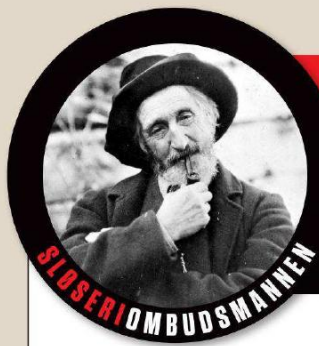
WIKIPEDIA

LUFTIG: Det var bråkete i Tu-114, men trygt. Flymodellen var kun involvert i én fatal ulykke, og den skyldes menneskelig feil.

WIKIPEDIA

SÅPASS JA: Ingen hadde store nok flytrapper for Tupolev Tu-114. Antagelig til stor tilfredsstillelse for Khrusjtsjov.

KOMMENTAR

Hva går skattepengene dine til? Følg Sløseriombudsmannen på Facebook og i Vi Menn

Har du ris, ros eller henvendelser til Sløseriombudsmannen? Skriv til redaktør Alexander Øystå: alexander.oysta@egmont.com

Steng skolene, reis til Italia

Innlandet er gode på skolenedleggelser og pussige påskudd for å reise til Italia på skattebetalernes regning.

INNLANDET FYLKE har vært hjemsoekt av en bølge av skolenedleggelser som har vakt harme og fortvilelse blant innbyggerne. Harmen ble neppe mindre da fylkeskommunen slo på stortromma og satset på en kampanje for lese-lyst i Bologna i Italia. 300 000 skattekroner skal brukes på å vekke lese-lysten hos italienske barn, samt «profilere Innlandet som et litteraturfylke».

I fjor vedtok Innlandet fylkeskommune å legge ned seks skoler og skolesteder for å spare penger, noe som skapte et enormt engasjement blant fylkets innbyggere – deriblant elevene, som berøres hardt av skolenedleggelsene og må sitte i timevis på buss for å komme på skolen. Med dette som bakteppe har altså fylkestingets eget kulturutvalg besluttet å bevilge 300 000 skattekroner til det høytflyvende prosjektet «Leseløft Innlandet og Boklek i Bologna 2026».

BARE ORDET «BOKLEK» kan få enhver sindig innlending til å sette morgenkaffen i vrangstrupen. Ikke minst ved tanken på pengebruken som hører med når det offentlige snakker om lek. I dette tilfellet skal altså italienske skolebarn leke med norske forfattere på vår regning. Man skal også kjøre

re en presentasjon for et internasjonalt publikum, der «Innlandets lese-lysttiltak» skal være det store temaet fremført på bokmessen hovedscene, med tilhørende panelsamtaler og forestillinger.

Er det stor etterspørsel i Italia etter å få innsyn i Innlandets litterære mangfold og fylde? Ifølge vedtaksdokumentet er bevilgningen i samsvar med Innlandets egen kulturstrategi, som blant annet handler om å styrke lese-lyst og leseferdigheter, samt «fremme et inkluderende kulturliv og bidra til utviklingen av levende lokalsamfunn». Da reiser man altså til Italia. Ikke alle tar den logikken.

IGNORERER MAN DE vanlige, kulturbyråkratiske flosklene, kan man spørre seg om dette bare er en kamuflert sydentur for fylkesbyråkrater. Tampen brenner. Pengene skal nemlig også gå til et utvekslingsprogram som innebærer enda noen Italia-turer for Innlandets reiselystne kulturfolk.

Da jeg skrev om dette på min Facebook-side, ble saken kjapt snappet opp av Nationen. Avisen tok kontakt med Senterpartiets gruppeleder i Innlandet fylkesting, Aud Hove, for å høre hva partiet mener om denne saken. Hun svarte: «Jeg forstår at folk reagerer på det, for det er en god

INSPIRERTE OG TRYGGE BIBLIOTEKARER

– Lillehammer kommune har veldig gode erfaringer og har jobbet systematisk med lese-lystsatsinger, og det er noe vi ønsker å spre til andre. Litteraturfestivalen har fått en henvendelse om å presentere dette i Bologna, og det er det vi har gitt støtte til, sier Linn.

Kultursjefen legger også vekt på profilering av Norges og Innlandets barnelitteratur.

– For å få dette til å funke, trenger vi inspirerte lærere og bibliotekarer. Det å bli satt pris på, inspirert og stolt kunne si at vi gjør dette i Innlandet og vil vise verden, det tror jeg er med på å gi våre bibliotekarer stolthet og trygghet.

– De byråkratene vi sender til Bologna er bibliotekarer fra små, lokale folkebiblioteker. En sånn tur kan være til stor inspirasjon for ansatte, sier han.

(Nationen.no, 19. september 2025)

NTB

THOMAS FURE/NTB

POLITIKER-LOGIKK: Senterpartiets gruppeleder Aud Hove avslører at partiet var mot Bologna-tur, men stemte for. Kanskje var partiet for skolenedleggelse da, siden de stemte mot.

FREDRIK VAREFJELL/NTB

SINTE INNBYGGERE: Skolenedleggelser er Innlandet gode på. Her viser folket og elevene sin vrede i Hamar. Ingen av dem får noen tur til Bologna.

TRYGGE BIBLIOTEKARER: Å vandre rundt i Bolognas koselige smågater er noe alle Innlandets bibliotekarer bør få unne seg. Da blir de visstnok både inspirerte og trygge. Vi tar regningen.

del penger å bruke på noe som ikke kommer våre innbyggere til gode. Jeg tenker at vi trenger å ha fokus på leselyst i Innlandet».

HUN KUNNE VIDERE avsløre at Senterpartiets representanter var skeptiske til forslaget og egentlig ville stemt imot, men endte altså med å stemme for. Kun en stakars representant fra Fremskrittspartiet stemte mot å sende kulturbyråkratene på Italia-tur.

Hove hevder at penge-bevilgningen ikke er sammenlignbar med de omstridte skolenedleggel-

sene, som hun selv var sterkt kritisk til. Her kommer «det er et annet budsjett»-argumentet inn, kanin opp av hatten-trikset når politikere ønsker å framstille det som umulig å prioritere penger mellom budsjetter. Hun innrømmer likevel at de 300 000 skatte-kronene til Italia-tur kunne gjort større nytte for seg ved å støtte lokale kulturprosjekter som ellers gjerne får avslag. Vel, hvis hun innrømmer det, må man jo kunne si: Why?

Kultursjefen i Innlandet fylkeskommune, Kurt Ole Linn, støtter

som ventet vedtaket da han mener dette bidrar til en langvarig satsing på leselyst i tråd med nasjonale strategier.

HAN MENER HARDNAKKET at dette vil komme fylkets innbyggere til gode – eller enkelte av innbyggerne da, nemlig de ansatte som sendes nedover. Som han sier til Nationen:

– De byråkratene vi sender til Bologna, er bibliotekarer fra små, lokale folkebiblioteker. En sånn tur kan være til stor inspirasjon for ansatte.

Jeg tviler ikke på at en Italia-tur kan være til stor glede og inspirasjon for alle og enhver, uansett hva vedkommende jobber med. Men hvorfor skal skattebetalerne finansiere bibliotekarenes inspirasjon og reiselyst? Skal vi betale sommersandalene også?

Mange politikere mener at fylkeskommunen er et høyst nødvendig ledd i det offentlige byråkratiet. Ja, for hvem skulle ellers lagt ned skoler i fylket og brukt skattepenger på «boklek» i Bologna?

HER LIGGER EUROPAS REDNING

400 meter inne i en nedlagt gruve under Ulefoss i Telemark har geolog Gaute Magnushommen funnet mineralene hele verden kappes om, og som kan avgjøre Europas fremtid. Uten disse jordartene forblir Europa henvist til kinesisk velvillighet – eller sendes ut i krise. ►

DYPT I FJELLET: 400 meter inne i en nedlagt gruve under Ulefoss peker geolog Gaute Magnushommen ut de rike forekomstene av sjeldne jordarter.

Tekst og foto:
Thorhild Gundersen

Den gamle gruvesjakten går 500 meter inn og ned i fjellet. Geolog Gaute Magnushommen har på støvmaske til beskyttelse mot radoninnholdet i luften. Fra taket drypper vann, som skvetter rundt gummistøvle. Her og der ligger rester av utstyr som var i bruk for over 60 år siden.

– Forsiktig med hvor du trækker! Steinene er skarpe, advarer geologen og retter lykten mot bergveggen.

Han lyser opp fjell som er hvitt, grått og svart, og noe som har grønnskjær. Så peker han på noen unnselige, brune flekker.

– Disse flekkene inneholder de 17 verdifulle mineralene som alle er ute etter. Mineralene er skattene våre, sier Gaute Magnushommen.

Under fruktbare jorder, skoger, grender og småhus i hjertet av Telemark, ligger rikdommer hele verden kappes om å få kloa i. Ordfører Linda Thorstensen i Nome og dermed for Fensfeltet ved Ulefoss står trygt oppå Europas største forekomst av såkalt «sjeldne jordarter».

Tor Espen Simonsen og hans kolleger i gruveselskapet Rare Earths Norway (REN) vil hente mineralene opp i dagen.

Men én ting er å hente opp rikdommene fra under bakken.

En annen ting er hva som skjer på overflaten.

For gruvedrift setter spor. Og fortjenesten fra driften blir ikke nødvendigvis fordelt blant dem som må betale prisen for et nabolag preget av bergverksdrift. Forretningsinteresser, naturvernere og beboere inntar posisjoner for å nå frem med sine interesser.

4. november skal en viktig avgjørelse tas i rådhuset. Da skal Nome kommunes politikere vedta hvor «mineralparken» skal ligge. «Mineralpark» er et annet ord for stedet der gruveåpningen skal ligge og hvor steinmassene skal behandles.

– Vi trenger et område på 2,5 kvadratkilometer til mineralparken. Store mengder vil bli deponert i terrenget, og friluftsområder som folk bruker til jakt-

terreng og rekreasjon vil bli berørt. Men man kan ikke lage omelett uten å knuse noen egg, sier Tor Espen Simonsen i REN.

– Både politikerne og innbyggerne i kommunen er generelt nokså positive til gruvedrift, vi har lang tradisjon for slik industri på Ulefoss. Men det må skje på en skånsom måte, for både innbyggere og natur, presiserer ordfører Thorstensen.

Ingen våpen uten

Stealth-teknologi, våpensystem og missiler. Mobiltelefoner, TV-skjermer, elbil-batterier, vindmøller og lasere. Kort sagt: All moderne teknologi er avhengig av 17 mineraler i det periodiske system som med en samlebetegnelse kalles sjeldne jordarter.

– Mineralene er egentlig ikke så sjeldne, de finnes overalt, men svært sjelden i så sterke konsentrasjoner at utvinning er mulig,

sier Tor Espen Simonsen (REN).

EU jublet da en stor forekomst ble påvist i Kiruna i Nord-Sverige. Så kom tallene fra Telemark. Funnene fra Ulefoss er fem ganger større. Minst.

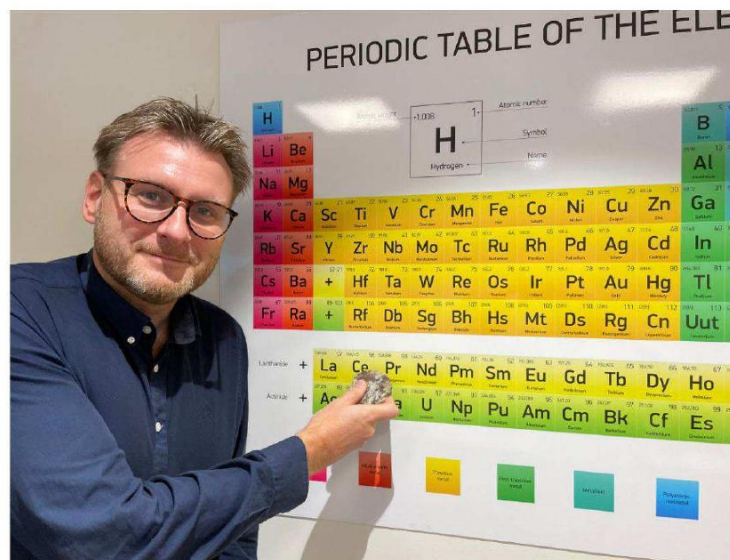
Ved Holla kirkeruin står Simonsen og ordfører Linda Thorstensen og skuer utover Fensfeltet, et boligfelt i utkanten av Ulefoss. Et område på fem kvadratkilometer skjuler svært rike forekomster av mineraler ▶

« ... gjøre Norge til en trygg leverandør av livsviktige produkter, noe EU så desperat trenger.

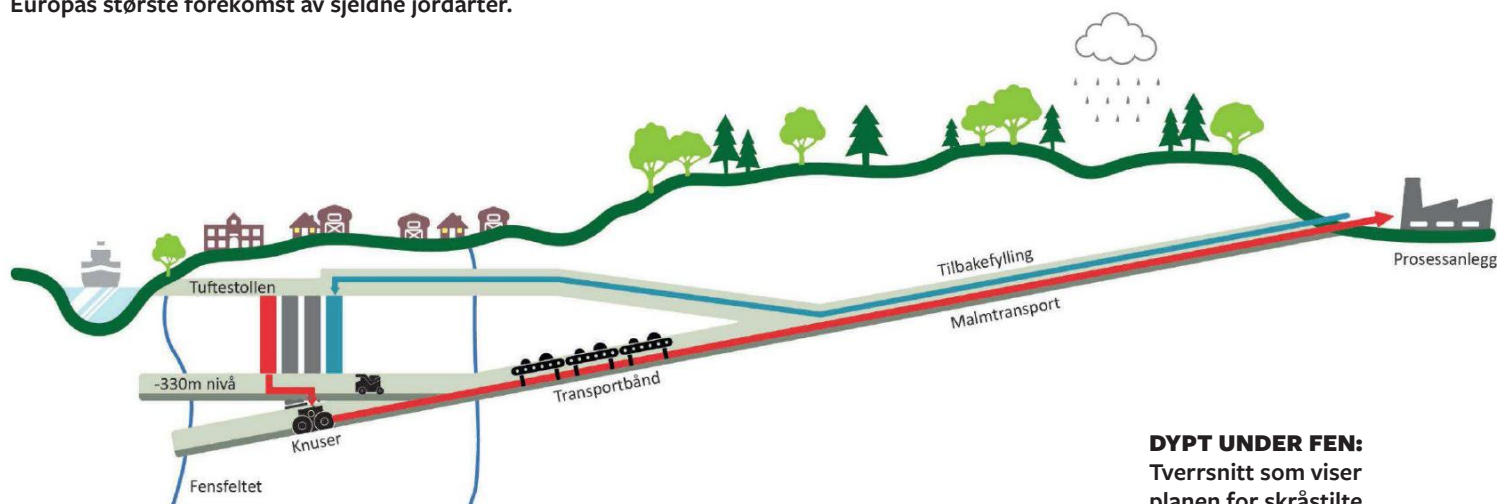
UNDERJORDISKE SKATTER: Ordfører Linda Thorstensen og Tor Espen Simonsen fra Rare Earths Norway viser vei mot Fensfeltet på Ulefoss, som skjuler Europas største forekomst av sjeldne jordarter.

GODSAKENE: Tor Espen Simonsen fra REN peker på linjen i det periodiske system som kalles «sjeldne jordarter».

SKINNET BEDRAR: Det er ikke gull alt som glimrer. Det er de brune flekkene som utgjør de sjeldne jordartene, som igjen rommer 17 forskjellige mineraler.

DYPT UNDER FEN: Tverrsnitt som viser planen for skråstilte gruveganger.

ANALYSER: I en nedlagt barneskole på Fensfeltet har Rare Earths Norway etablert seg. Her analyseres 30 000 kjerneprøver fra fjellet under Ulefoss.

GOOGLE MAPS/VI MENN

LOKALISERING: REN ønsker seg Bærevann som plassering av mineralparken. 4. november faller avgjørelsen.

med navn som Scandium, Terbium, Cerium, Neodym, Gadolinium og Europium.

– I dag dominerer Kina totalt verdensmarkedet for sjeldne jordarter. Europa og USA har oppdaget at det kan være skummelt å være så avhengige av Kina. Derfor har EU fastslått i «Critical Raw Material Act» at Europa må produsere minst 10 prosent av behovet for disse mineralene innen 2030, sier Simonsen.

Ap-ordfører Linda Thorstenen er først og fremst opptatt av Nome, en kommune med 6500 innbyggere og tusen arbeidsplasser uten jobb. Allerede på 1600-tallet ble jernmalm påvist i fjellet under Ulefoss, og dansk-kongen beordret produksjon til kuler og kanoner. Bergverksdrift fortsatte helt frem til 1965 da en gruve som utvant grunnstoffet

niob ble stengt for godt.

– Økonomien er utvilsomt anstrengt. Vi har opplevd nedleggelse av arbeidsplasser og fraflytting fra kommunen siden 90-tallet, sier ordføreren.

Fem ganger større

Men nå er Ulefoss igjen på alles lepper. De sjeldne jordartene er essensielle ikke minst i forsvar-sindustrien. Stoffet er geopolitisk brennhett. Men tåler Norge enda et stort naturinngrep?

– Massene vil bli fraktet på transportbånd ut av fjellet. Og bare to prosent av tonnasjen inneholder disse mineralene. Resten må deponeres i terrenget, sier geolog Gaute Magnushommen.

Når bergmassene kommer ut av hullet, vil et fabrikkannlegg separere de to prosentene som inneholder sjeldne jordarter. 55

RARE EARTHS NORWAY AS

Selskapet ble etablert i 2016 og har to eiere. Hustadlitt Group eier 95 prosent og bak dette står familien Steinvik fra Romsdal, som har drevet mineralprosjekter flere steder i Norge i over 75 år. Daglig leder er Nina Steinsvik.

Brennebu AS eier 5 prosent, og bak dette står familien Cappelen i Ulefoss, som tidligere har drevet gruvevirksomhet lokalt, og i dag eier Ulefoss Jernverk. Her smeltes i dag jern om til nytt bruk, blant annet kumlokk.

Rare Earths Norway AS har i dag syv ansatte på Ulefoss.

Selskapet regner med å ha investert 1 milliard kroner innen pilotfabrikken står klar. I 2030 tas den endelige investeringsbeslutningen, med mål om å være i gang for fullt i 2035. Da vil om lag 10 milliarder kroner være investert i prosjektet.

SJELDNE JORDARTER;

Neodym: Magneter, lasere, militære styringsmekanismer, katalysatorer til biler, raffinering av petroleum, farge i glass, harddisker i PC, hode-telefoner, hybridmotorer

Terbium: Permanentmagneter, selvlysende materialer, lasere

Samarium: Magneter, permanentmagneter, lasere, stealthteknologi, styrings-systemer for våpen

Praseodym: Magneter, glass-farge, lasere

Gadolinium: Magneter, røntgenrør, lasere, MRI-kontrastvæske

prosent vil bli tilbakeført i tomme gruveganger, resten vil bli deponert i terrenget eller solgt som biprodukter.

På REN-kontoret i Ulefoss forklarer Tor Espen Simonsen hele prosessen:

– Vi planlegger å bygge en stor mineralpark 3–6 kilometer unna Ulefoss sentrum. Derfra borer vi oss skrått ned og inn under Fensfeltet. Selve utvinningen vil foregå fra 100 meter under bakken og nedover mot 450 meter. Bore-

prøver er tatt helt ned til 1000 meter, og de viser rike forekomster hele veien. Funnene er i verdensklasse, og vi vet at etterspørselen kommer til å mangedobles seg i årene fremover. Vi har et perspektiv på gruve drift i 80 år, men her er potensial til å holde på i flere hundre år.

En ting er at det koster mange milliarder å komme i gang. En annen ting er at folk bor her. I Kina er gruvene gigantiske, åpne dagbrudd. Med deponier strødd rundt i terrenget. Det går ikke i Norge.

Renere «dirty business»

Plasseringen av mineralparken skaper diskusjon i lokalsamfunnet. Kommunen har pekt på fire mulige plasseringer rundt Ulefoss. REN har et klokkeklart ønske før kommunestyremøtet 4. november.

– Vi mener dalføret ved Bære-

vann, ca. fem kilometer syd for Ulefoss, er best. Da er vi på baksiden av et fjell, ute av syne fra Ulefoss. Og vi er i riktig retning mot Herøya i Porsgrunn, som er neste stopp for steinmassene fra Fensfeltet, sier Tor Espen Simonsen.

På Herøya skal neste steg i prosessen foregå. Å separere de 17 verdifulle mineralene fra hverandre er kjent som «dirty business», med giftige kjemikalier i prosessen. Kina er eksperter på prosessen i dag. Men på Herøya, 35 km syd for Ulefoss, ligger alle-

BOREMASKINEN: På et jorde på Fensfeltet står en diger boremaskin som henter opp kjerneprøver 450 meter under bakken.

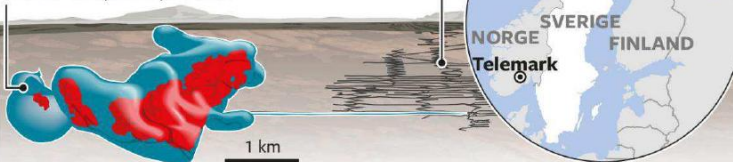
rede fabrikken REEtec som kan gjøre denne operasjonen. Og da sitter man igjen med «ren vare». – Mineralene kan eksporteres fra dypvannskaia i Porsgrunn til fabrikker som bygger alle mulige slags produkter i Europa. Men vi kan også tenke oss at vi får hele verdikjeden i Telemark. I så fall snakker vi kanskje om å bygge en fabrikk i Bamble, som produserer supermagneter. I så fall vil tusen-

Europas hittil største forekomst av sjeldne jordarter

Den største kjente forekomsten i Europa av oksider fra sjeldne jordarter ble tidligere funnet i Nord-Sverige. Stoffene er avgjørende for høyteknologisk produksjon av elbiler, vindturbiner og mobiltelefoner. Funnet i Telemark er enda større, men inneholder hovedsakelig de letteste jordartene.

Kiruna-gruven: Verdens største jernmalmgruve, 1385 meter dyp

Per Geijer-feltet: 1 million tonn oksider av sjeldne jordarter

17 SJELDNE JORDARTER

Ingen utvinnes i Europa foreløpig

Sterke magneter, elmotorer, brenselceller og datamaskiner

KILDER: LKAB, CUMMINS

FOTO: AMES LABORATORY

GRAFIKK: GRAPHIC NEWS ©

vis av nye arbeidsplasser bli skapt, og ikke minst gjøre Norge til en trygg leverandør av livsviktige produkter, noe EU så desperat trenger.

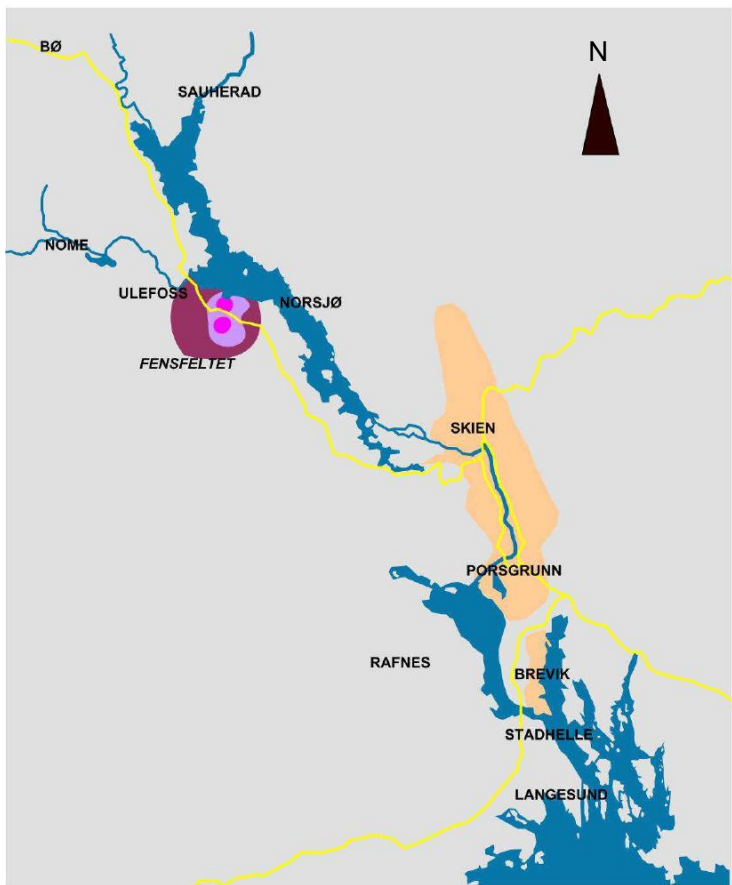
Og ikke bare EU: Donald Trump er opptatt av Grønland, som også har rike forekomster av sjeldne jordarter. Men der vil inn- grepene være enorme, og infra- strukturen er ikke-eksisterende. Simonsen ser det store bildet;

– Norge er et lite land, og vi er

avhengig av en regelstyrt verdensorden for å kunne drive rettferdig handel. Akkurat nå er denne verdensordenen truet. Da gjelder kjøttvekten og hvilke kort du har på hånden.

– Da president Zelenskyj besøkte Det hvite hus i Washington, så vi hvordan kjøttvekten fungerer i praksis. Donald Trump sa rett til ham at han ikke hadde noen kort på hånda. Da ble Zelenskyj blek om nebbet.

« Ungdommen vår må ha en grunn til å bli i bygda.

HAADE/WIKIMEDIA COMMONS

VULKANEN: For 850 millioner år siden lå det en aktiv kalksteinsvulkan ved NORSJØ og Ulefoss. Den var utløpet for tilførselsårer dypt i jordens indre. Vulkanen er slipt ned av flere istider, men tilførselsårene ligger fortsatt i bakken. Det er her de sjeldne jordartene finnes i rike forekomster.

Ukraina har rett nok påvist betydelige forekomster av sjeldne jordarter selv, men mesteparten ligger i Donbas-regionen øst i landet. Og der har de fått en annen geopolitisk storspiller på «besøk»; Vladimir Putin.

Slik blir spørsmålet om gruvedrift i Ulefoss langt mer enn potent lokalpolitikk.

Sikter mot 2035

REN har syv ansatte på Ulefoss i dag, og har jobbet med prosjektet siden 2020. Hittil har de boret 30 000 kjerneprøver og brukt 300 millioner kroner i forskningsfasen. Nå venter de i spenning på lokaliseringsbeslutningen.

– Når vi vet hvor mineralparken skal ligge, er planen å bygge en pilotfabrikk. Der vil vi kjøre testproduksjon i liten skala. Vi vil ha brukt om lag én milliard kroner når pilotfabrikken er ferdig, sier Simonsen.

For å starte gruvedrift kreves konsesjon fra staten, og en hel rekke tillatelser fra forskjellige instanser. Å få alt på plass kan ta

opptil ti år, men Fensfeltet er lovet en «fast track» fra myndighetene, fordi behovet for mineralene er så sterkt.

– Søknadene om konsesjon og ulike tillatelser vil foregå parallelt med at vi driver testproduksjon i mineralparken frem mot 2030.

Da er tiden kommet for å trykke på den store, grønne knappen;

– Målet er at vi tar beslutningen i 2030, og at alle tillatelser da foreligger. Vi beregner tre, fire år i byggefasen, og at produksjon kan være i gang for fullt fra 2035.

Rear Earths Norway regner da med å ha brukt 10 milliarder kro-

ner – før en eneste krone er kommet inn på konto. Bak risikokapitalen står en liten gruppe private norske investorer, selv om tunge sikkerhetspolitiske interesser tilsier at mineralene blir utvunnet.

– Jo, det er riktig. Og vi tar gjerne Staten med på eiersiden i gruvedriften, sier Tor Espen Simonsen.

Mange nye arbeidsplasser

Ordfører Linda Thorstensens kommunestyre har stor makt i prosessen som nå pågår.

– På Fen bor 600 mennesker og her er mye dyrkbar mark. Vi har sagt at premisset for gruvedrift er

at virksomheten foregår i underjordiske tunneler, med inn- og utganger noen kilometer unna Ulefoss, i et ubebodd skogsområde.

Kommunen har konsekvensutredet fire mulige områder for mineralpark.

– Spørsmålet om lokalisering av mineralpark setter mange følelser i sving. Naturinngrepet er veldig stort. Enorme deponier av steinmasser, fabrikkanlegg og veier, vil gå utover skiløyper, tur- og jaktterreng. Gruvedrift kommer med en stor kostnad for oss som bor her.

Oppsiden er økonomisk vekst og fremtidstro i det gamle gruvesamfunnet. En undersøkelse utført av lokalavisen viste at nær 80 prosent av innbyggerne i kommunen er positive til ny gruvedrift i Ulefoss. Særlig de unge ser lyst på en fremtid med gruver som vil skape arbeidsplasser i en rekke forskjellige bransjer.

– Rear Earths Norway anslår at 30–50 nye arbeidsplasser vil komme bare i pilotfabrikken. Og

« Skepsisen til etablering av gruvedrift på Fen handler ikke om jaktterreng og skiløyper.

BRENNPUNKT ULEFOSS: Statsminister Jonas Gahr Støre på besøk på Fensfeltet i 2021 og ble veiledet av regiongeolog Svein Dahlgren. Toppolitikere inn- og utland følger utviklingen rundt en av Europas aller største forekomster av «sjeldne jordarter»

når gruen en dag kommer i drift, kan antallet arbeidsplasser bli rundt 500. Ringvirkningene kan bli mange for oss som bor her. Og når kommunen får større skatteinntekter, kan vi tilby flere og bedre tjenester til fellesskapet, sier ordfører Thorstensen. Hennes forfedre har jobbet i jernverket i flere generasjoner. Men nå har stillheten rådet i gruvene siden 1960-tallet.

– De sjeldne jordartene representerer en stor mulighet for vekst og aktivitet. Vi går spennende tider i møte, sier ordfører Linda Thorstensen.

Redd sprekker

Rear Earths Norway har holdt en rekke informasjonsmøter for befolkningen. De som bor på Fensfeltet er bekymret for sprekker i grunnmuren når fjellet under dem skal uthules.

– Gruvene vil ligge mer enn

hundre meter under overflaten, og beboerne vil ikke merke noen ting. Og skulle de mot formodning få skader på eiendommen sin, vil selskapet erstatte disse, sier Simonsen.

På Ulefoss senter sitter en gjeng pensjonister og koser seg med formiddagskaffen. Her hersker et visst tvisyn om gruveprosjektet.

– At store naturområder går tapt der mineralparken etter hvert skal ligge, er synd. Men på en annen side trenger Ulefoss ny industri. Ungdommen vår må ha en grunn til å bli i bygda, så jeg har forståelse for at kommunen ønsker seg gruveprosjektet. Og dessuten betyr virksomheten mye for Norge, vi skal jo ha noe å leve av etter olje og gass.

Jan Erik Bjerkhund har fått med seg slagordet som har spredd seg på folkemunne:

– Make Ulefoss Great Again! □

JAVAD PARSANTB

OPTIMIST: Ordfører Linda Thorstensen styrer en kommune som sårt kan trenge aktivitet. Mineralgruvene kan gi mange arbeidsplasser og ringvirkninger.

– FRYKTER HASTVERK

Leder i Naturvernforbundet, Truls Gulowsen, er skeptisk til gruvedrift på Fen.

– Uansett hvor anlegget legges, vil det kreve store arealer. Anlegget må plasseres på steder med minst mulig naturkonflikt, og med gode hensyn til avrenning til vassdrag, og transport inn og ut av området. Diskusjonen har frem til nå handlet mye om at anlegget må være «ute av syne» for folk, men resultatet har ført til at anleggene er planlagt i veldig verdifulle naturområder. Jeg mener både kommunen og gruveselskapene må tenke nytt om denne problemstillingen.

Han ser dog behovet for å utvinne sjeldne jordarter.

– Vi er ikke imot gruvedrift etter nødvendige mineraler i seg selv, og mye av det som skal tas ut på Fensfeltet virker legitimt og nødvendig. Men avgjørende blir likevel at utvinningen gjennomføres på mest mulig skånsom måte, uten dårlige hastverkløsninger.

I motsetning til lokalbefolkningen er ikke Gulowsen så opptatt av rekreasjonsområdene;

– Skepsisen til etablering av gruvedrift på Fen handler ikke om jaktterreng og skiløyper, men om internasjonalt verneverdige naturområder og faren for forurensing av store drikkevannskilder og vernede vassdrag. I den sammenhengen bør hensynet til kommunegrenser, skatteinngang og synlighet av industrianlegg kanskje veie mindre.

JENNY MARIE SVEEN/NATURVERNFORBUNDET

SKEPTISK: Truls Gulowsen, leder i Naturvernforbundet.

BLINKSKUDD

KNASK ELLER KNEP?

Hvis du ikke har fått tak i et gresskar å skjære ut til Halloween – hva med en sopp?

Look-a-like-utseendet er én ting, men når man leser om denne soppen, viser det seg at den har flere egenskaper som passer utmerket til den skrekkelige høytiden. For eksempel er innsiden av Rød kurvsopp, ett av navnene som brukes, full av grønt slim. Soppen kalles for øvrig trollmannshjerte på fransk.

Og, best av alt i Halloween-sammenheng: Den lukter død og fordervelse.

Soppen tilhører stanksopp-slekten, som har varianter også her til lands. Lukten av åtsel og død lokker til seg fluer (som på bildet), som tar med seg sporer og dermed sørger for at soppen forplanter seg.

EMANUELE BIGGI/NATURE PICTURE LIBRARY/NATUREPL.COM

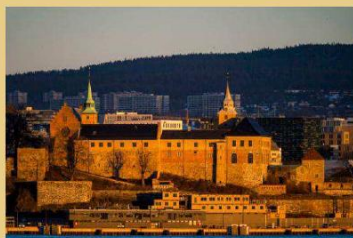

Ved Yan Calmeyer Friis

10 PÅ TOPP

Det skjedde 1. november

November er så trist og grå, men nyttig likevel, for nå kan barna finne på og lage moro selv (sitat Alf Prøysen i «Året rundt»)

1299 - Håkon V Magnusson blir konge av Norge.

Han flytter tyngdepunktet til Oslo og påbegynner Akershus festning, noe som styrker kongemakten og forvaltningen i øst.

1954 - Algeriekrigen bryter ut.

FLN innleder opprør mot fransk styre med koordinerte angrep på allehelgensdag. Krigen varte til 1962 og resulterte i Algeries uavhengighet.

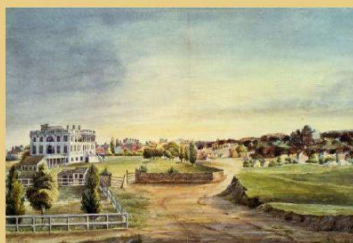
1512 - Michelangelo avduker takmaleriene i Det sextinske kapell.

Arbeidet pågikk fra 1508 til 1512 og kulminerte på allehelgensdag. Komposisjoner som «Adams skapelse» endret kursen for europeisk kunst.

1955 - United Air Lines Flight 629 sprenges over Colorado.

Bomben var plantet med forsikringssvindler som mål, 44 mennesker omkom. Saken bidro til strengere flysikkerhet.

1800 - John Adams første-mann i Det hvite hus

Han flyttet inn før bygningen var ferdig, og formulerte en velsignelse for huset i et brev som John F. Kennedy senere fikk inngravert på peisen i State Dining Room.

1970 - Folketelling i Norge

Vi var 3 874 133 innbyggere, et sentralt demografisk øyeblikksbilde av nasjonen ved inngangen til oljealderen. I juni 2025 var vi 5 606 944.

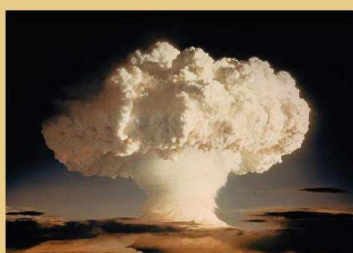
1864 - Sagatun Folkehøyskole.

Norges første folkehøgskole opprettes. Inspirert av Grundtvig-tradisjonen; markerer starten på norsk folkehøgskolebevegelse. (Sagatun.no)

1985 - Noreg på 50-lappen

Norges første pengeseddel med nynorsk tekst settes i omlop (50 kroner). Markerer språklig likestilling i seddelserien og en ny inkluderende holdning fra Norges bank.

1952 - USA sprenger «Ivy Mike».

Historiens første fullskala hydrogenbombe. Sprengningen ved Enewetak-atollen hadde en enorm sprengkraft og øya Elugelab fordampet.

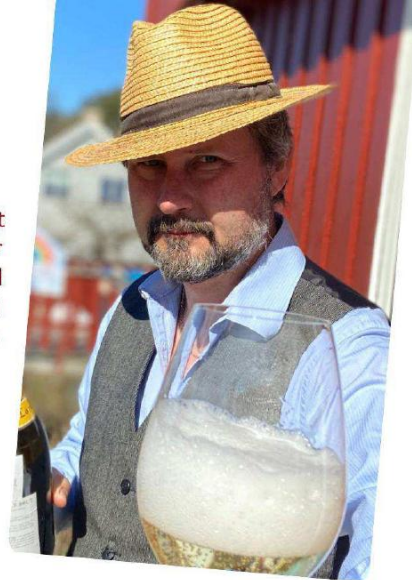
1993 - Maastricht-traktaten tretr i kraft

EU etableres. Traktaten innførte EU-borgerskap og la grunnlaget for felles valuta og tettere integrasjon. Den reformerte også beslutningsprosessene i Europa.

... OG SÅ BLE DET SKJENK

Ved Tom Amriati-Løvås

Alkoholen kan få frem det aller beste i oss. Men det har da hendt at brennevinet også har klart å lokke frem trollgubben som bor der inne et sted. I en ny spalte skal vi se nærmere på hvordan alkohol har fått historien til å gjøre de mest forunderlige rundkast. Og så, i akkurat den historiske skyggen, gi deg noen forhåpentlig gode tips til hva Vinmonopolet kan tilby. Vår guide i dette landskapet er Tom Amriati-Løvås, som blant annet driver podcasten DrinkFeed.

Frontsoldatenes trøst

Rødt til krigen

SIER JEG FØRSTE VERDENSKRIG, tenker de fleste på gjørme, piggråd, rotter, gass og artilleriild – ikke på vinglass. Men for soldatene i skyttergravene, særlig de franske menige frontsoldatene – kjent som «poilus» – var vin nesten like viktig som geværet. Faktisk var vinrasjonen så hellig at vi kan lure på om krigen ble ført med bajonetter eller flasker.

Hver nasjon kjørte sin egen «nasjonale drikkestrategi». Britene fikk rom. Tyskerne fikk øl eller snaps. Franskmennene tok vin på største alvor. I 1916 fikk hver soldat rundt trekvart liter vin om dagen. Det er mer enn mange av oss drikker i helgen (med mindre det er VM i en eller annen sport på tv, da). Ideen var urgammel og enkel: vin holdt moralen oppe, varmet i kulden og gjorde det lettere å gå til selvmorderisk angrep på fienden, eller i det minste å glemme at man snart måtte opp og frem. Vin var altså særdeles krigsviktig!

Skyttergravene var fulle av rotter, lik, kulde og frykt. Da ble vin et lite frikvarter. Et glass kunne gjøre hermetikkbønnene litt mindre frastøtende og skrekken for granater litt mer overkommelig. Soldatene sang og lo, og for et øyeblikk føltes kanskje krigen litt mer som en landtur, bare med mye piggråd og åpne latriner.

Frankrike gjorde enorme anstrengelser for å holde soldatene

Alkoholens
forunderlige
historie

«hydrert» med vin. Millioner av hektoliter ble sendt til fronten. Det var et logistisk mareritt. Tankvogner, tønner, flasker – alt som kunne romme væske ble brukt. Hvis vintransporten stoppet, var det ikke bare en leveringskrise, men en nasjonal identitetskrise. For franskmennene var vin ikke bare drikke. Vinen ble Frankrike.

Det var selvsagt ikke bare glede og velstand. Noen soldater ble fulle, andre ble umulige å kommandere og enkelte ble sikkert mer opp-tatt av neste flaske enn av neste angrep. Dessuten er det lite anbefalt å gi sinte menn med våpen mye alkohol. Vådeskudd og selvmord forekom ganske hyppig. Militærløgene himlet med øynene og protesterte, men ikke nok til at de på toppen mente det svekket de positive effektene av gladfylla, sånn generelt.

Etter krigen ble bildet av poilu'n med gevær i den ene hånden og vinflaske i den andre nesten like ikonisk som Eiffeltårnet. Postkort, plakater og minner skapte en ny type helt: ikke bare modig, men også alltid litt småbrisen.

En helt som tappert gikk i møte med krigens grusomheter med en baguette i sekken og Bordeaux i blikket.

EN SKÅL FØR NESTE SLAG: De daglige (rause) rasjonene med pinard, front-rødvin, var viktige for å holde motet og humøret oppe hos de franske soldatene og offiserene i skyttergravene.

VINTIPS

Styrketår fra polet

Dom. Pavelot Pernand-Vergelesse 2022 kr 489,90

Uansett om du skal slå tilbake tyskerne ved Verdun eller kose deg med en hjortestek en kjølig høstkveld på fjellet, vil denne trivelige saken gjøre alt litt bedre. Kirsebær og bringebær, krydder og anis, fylldig med litt skogsbunn, fine tanniner og lang ettersmak.

Clos des Brusquières Chateau-neuf-du-Pape 2022 kr 409,90

Hvem vet om det ville gitt ekstra trøst i skyttergravene med vin fra det gamle paveslottet i Rôhnedalen, men denne er uansett god til høstens vilt. Rød frukt, lette toner av krydder og vanilje, fylldig med runde tanniner.

PRODUSENTEN

PRODUSENTEN

FRENCH OFFICERS AT LUNCHEON IN THE FIELD

318

HERITAGE IMAGES/GETTY

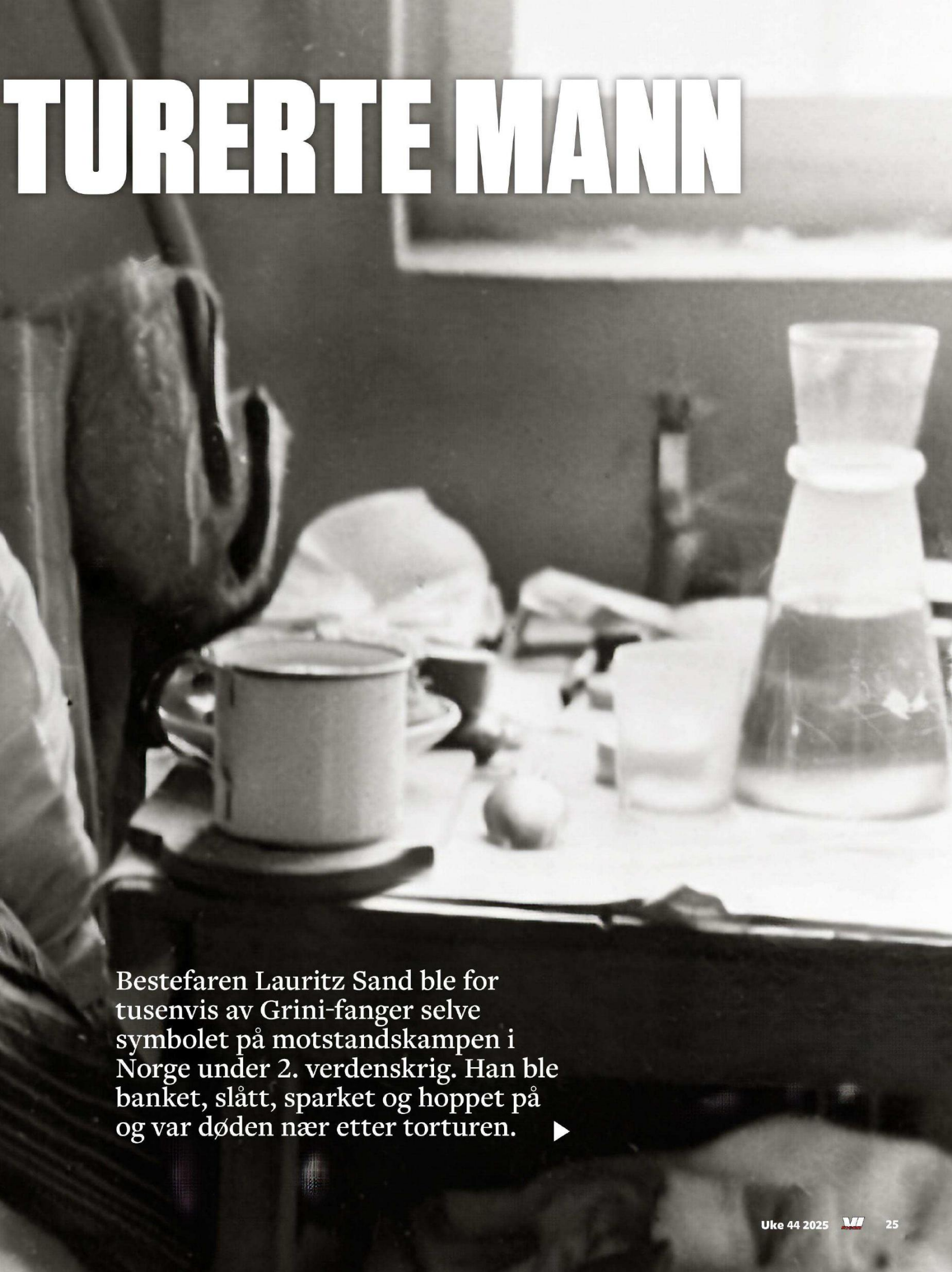
SKJEBNENE I NORGES STØRSTE FANGELEIR

NORGES MEST TOR

STO IMOT: Spionen og motstandsmannen Lauritz Sand lot seg ikke knekke av Gestapos mest brutale torturister. I stedet løftet han moralen til andre Grini-fanger.

TURERTE MANN

A black and white photograph of a cluttered table. In the foreground, a white mug sits on a saucer. To its right is a glass and a carafe. A person's hand is visible on the left side of the frame, reaching towards the table. The background is out of focus, showing a window and some papers.

Bestefaren Lauritz Sand ble for tusenvis av Grini-fanger selve symbolet på motstandskampen i Norge under 2. verdenskrig. Han ble banket, slått, sparket og hoppet på og var døden nær etter torturen. ►

Uansett hva de tyske torturistene utsatte ham for av smerter og plager i løpet av dager og uker med brutal mishandling og tortur, var svaret det samme – et bistert og påståelig «NEI.» Til tross for at han ble slått mer enn halvt i hjel; den aldrende motstandsmannen røpet aldri noe av det han visste.

Lauritz Sand er omtalt som Norges mest torturerte mann i løpet av de fem krigsårene – i alle fall av dem som ble internert på Grini.

– Han må ha hatt en viljestyrke og en overbevisning som har vært helt unik. Han må dessuten ha visst ting som var ekstremt viktig for tyskerne å få vite, ettersom de gikk så hardt på ham som de gjorde over så lang tid, sier forfatter Per Vollestad til Vi Menn.

Den tidligere operasangeren har skrevet boken «Livet på Grini» der han oppsummerer tilværelsen for de rundt 18 000 fangene som i løpet av krigsårene var innom fangeleiren i Bærum.

I denne beretningen har Lauritz Sand en svært sentral plass.

Spion

Etter mange år i utlendighet i Asia, kom kemnersønnen fra Trondheim tilbake til Norge noen år før krigen brøt ut.

Da Tyskland okkuperte Norge i 1940, kom Sand med i motstandsarbeidet og ble en av pionerene der. Han engasjerte seg sterkt, og knyttet raskt til seg et nettverk av kontakter fra mange yrkesgrupper. Etter hvert ble etterretningsarbeid Sands viktigste oppgave, særlig forsøkte han å kartlegge tyske militære installasjoner. Han klarte blant annet å skaffe kart som sammen med annet materiale ble mikrofilmet og sendt ut av landet til Storbritannia og Sverige.

Arbeidet hans var krevende og risikabelt, og høsten 1941 gikk det galt.

– Sent på kvelden 25. september tok fire bevæpnede gestapomenn seg ubemerket inn i kjelleren til familien Sands villa på Bekkestua i Bærum. Da Lauritz Sand rett før midnatt kom hjem, ble han overmannet og arrestert.

I vesken hadde han blant annet lister over samtlige fanger på Møllergata 19, illegale aviser og diverse militære kart. I kjelleren fantes mikrofilm over tyske militære anlegg og mye mer.

For Gestapo var det liten tvil om at det var en storfisk de nå hadde tatt, skriver Vollestad i sin bok.

«Jeg kommer snart igjen», var det eneste ektemannen fikk sagt til kona Annie før tyskerne dyttet henne ned i kjelleren.

Slik skulle det ikke gå.

Blodbøtte

Lauritz Sand ble tatt med til Victoria terrasse i Oslo. Til tross for at klokken var nærmere tre om natten, var både sjefen for det

tyske sikkerhetspolitiet, Heinrich Fehlis, og lederen for kontraspionasjesaker, Siegfried Wolfgang Fehmer, til stede.

Av spørsmålene de stilte, skjønnte Sand at de ikke visste mye om hva han egentlig hadde bedrevet, eller hvem han hadde kontakt med. Sand nektet hardnakket for alt de konfronterte ham med. I begynnelsen ble forhøret holdt i ganske rolige former, men da Fehlis etter en stund trakk seg tilbake og overlot Lauritz Sand til den 30 år gamle Siegfried Fehmer og hans seks medhjelpere, startet helvetet.

Natten gjennom ble han slått og sparket uten at de fikk annet ut av ham på spørsmålet om han ville snakke enn «NEI!». På mor-

genkvisten fikk han en liten pause i forhørene. Med store smerter, og ute av stand til å røre seg, ble han lagt på en sofa. En vaskehjelp kom for å vaske opp blod fra gulvet, og da hun var ferdig, sa Fehmer at bøtten bare kunne stå, det kom til å bli mer blod.

Og han holdt ord. I de neste timene ble Sand slått og pisket, hodet ble gjentatte ganger banket i veggene, og til slutt ble han lagt på gulvet og hoppet på av Fehmers hjelpere. Sand besvimte, men våknet av at de helte det blodige vannet fra vaskebøtten over ham og sa: «Pisken kommer til å bite bedre nå.»

Rundjult

Da Lauritz Sand 29. september

«Pisken kommer til å bite bedre nå.»

ELEKTRISK GJERDE:

Vaktholdet og sikringstiltakene på Grini var kraftfulle, men likevel ikke bedre enn at mange innsatte kunne ha kontakt med folk utenfor.

ble fraktet til Grini, var han i svært dårlig forfatning.

Legen Sven Oftedal undersøkte Sand etter ankomsten til fangeleiren. Hans journal oppsummerte tilstanden:

«Direktør Sand befant seg i en sjokklignende tilstand, meget medtatt og sterkt utmattet. Fra isse til fotsåle bar han tallrike merker etter slag. I hodet, særlig i isseregionen, var det flere åpne sår, et par cm lange og oppslåtte med urene sårkanter. Dessuten en del skrubbsår i pannen og ansiktet. Over ryggen, skuldrene, lår og legger fantes det tallrike blodunderløpende merker etter slag. Særlig over setepartiet var bloduttredelsene store og løp sammen i større flater. Hudbedekningen over disse var tynn, med skadet

OPPSTILLING: Lærere, professorer, prester og motstandsfolk i alle avskygninger ble internert på Grini under 2. verdenskrig.

LIGG UNNA: Nazistene satte i verk betydelige tiltak for å hindre at fanger rømte fra Grini – og mot at deres pårørende nærmet seg fangeleiren. Men mange trosset trusselen om å bli skutt uten forvarsel.

vev. Føttene, særlig fotsålene, var opphovnet og meget ømfintlige.

Han var svak og klaget over ryggsmerten så han ikke kunne gå eller stå alene ...»

Løftet fangenes moral

Utover høsten ble Sand flere ganger hentet tilbake til nye brutale forhør med sinnrik tortur. Uansett hva de utsatte ham for; 64-åringen brøt ikke sammen, og han svarte ikke på et eneste av de spørsmålene gestapistene slengte mot ham.

Lauritz Sand ble etter hvert i så dårlig forfatning at han ble sendt til Aker sykehus som tyskerne hadde gjort om til krigssykehus. I ti døgn ble han liggende uten behandling, men med nye daglige forhør.

De andre fangene på Grini fikk etter hvert høre om den sterkt torturerte mannen på enecellen. Han som hele tiden hadde nektet å avsløre noe som helst av det tyskerne ville vite, som bare hadde gjentatt det ene ordet «nei!». Snart ble Lauritz Sand et

symbol for fangenes motstandskamp.

Og dette ble bare sterkere i de årene som fulgte.

Hyllet

Flere av de kjente fangene på Grini – blant dem forfatteren Johan Borgen, professor Francis Bull og Fridtjof Nansens sønn Odd – kjente til Sands grusomme skjebne, og hyllet ham hver på sitt vis.

«Vi har en gammel mann her som heter Sand. Han er over

BRAKKEBY: Grini i Bærum var opprinnelig et kvinnefengsel, men ble omgjort til Norges største fangeleir av tyskerne. Etter krigen ble brakkene revet, men hovedbygningen huser i dag Ila landsfengsel.

HÄFTLINGSLAGER G

Leiren på Grini ble opprettet av tyskerne 14. juni 1941 i kvinnefengselet på Ila i Østre Bærum, som var påbegynt i 1938 og praktisk talt ferdig 1940, men ennå ikke tatt i bruk.

Fengslet var blitt brukt til internering av krigsfanger (offiserer) i april – juni 1940, men sto ellers stort sett tomt.

Den første tiden var det ikke flere fanger på Grini enn at de kunne innkvarteres i fengselsbygningen, men da fangetallet utpå våren 1942 steg til over 1000, begynte tyskerne å bygge brakker, og det ble etter hvert mange av dem.

Til tross for store transporter til Tyskland (særlig i 1943 da ca. 2000 ble sendt), steg fangetallet kraftig, spesielt høsten 1942 og i 1944, og leiren ble helt overfylt.

sekssti år, og han har de slått helt fordervet. Armen har de brukket på ham to ganger. Fingrene og ankene på ham har de vridd rundt, så de visstnok aldri mer kommer i stand igjen, og så har de trådt på ham og sparket ham, så han er ødelagt innvendig også. Dette er hva legene sier, de som behandler ham. Men ikke har de fått vridd eller pint ut av ham ett eneste ord for mye. Det er en nordmann som vi kan ta hatten av for», skrev Nansen blant annet.

Lurte døden

Sands tilstand ble etter hvert kritisk. Utover våren og sommeren 1942 fikk han høy feber i tillegg til kraftige smerter, noe som gjorde det nødvendig med store doser sovemidler og morfin. På et tidspunkt fikk familien beskjed om at Sand var død.

Ti dager senere kom kontrabeskjeden: Sand levde likevel. Han hadde vært en tur i dødens

STORT SPENN: Mens enkelte fanger, som Lauritz Sand ble torturert på det groveste, kunne andre innsatte på Grini leve etter forholdene bekymringsløst, som her hvor Otto Nilsen underholder medfanger i 1945.

forgård, men var nå på bedringens vei.

Utover høsten 1942 hadde Sand kommet seg betraktelig. Han klarte å sitte oppreist noen

timer hver dag. Han fikk jevnlig behandling av en medfange som var massør, og det hjalp den forslåtte mannen. I tillegg hadde han fått gode nyheter fra familien;

UKJENT

han var blitt morfar til lille Johan som var født på nøytral grunn i Malmö. Dette ga Sand pågangsmot, og han skrev tilbake til kona at han gledet seg til den dagen han skulle få møte barnebarnet, forteller Vollestad.

Han fikk også en del lettelser i soningen, celledøren fikk stå åpen, og han fikk egne pleiere som gjorde en stor innsats for å holde liv i ham.

Men han ventet hele tiden på nye runder med tortur. En natt ba han en av legene sette igjen medisinflaskene på bordet, slik at han kunne gjøre ende på det hele. Legen sa hverken ja eller nei, men ba Sand tenke over at hvis han døde nå, ville det dø noe mer med ham.

Kongebesøk

Like før frigjøringen ble Sand hentet og brakt til Gestapos hovedkvarter. Igjen nektet han å si noe som helst.

Han ble brakt tilbake til Grini, men han ble nå fortalt at han skulle henrettes 17. mai. Men før det skjedde, kapitulerte Tyskland.

STORE KONTRASTER

Historien om Lauritz Sand er bare én av mange som trekkes frem i Per Vollestads gjennomgang av livet på Grini i Bærum – fra leiren ble tatt i bruk som tysk Polizeihäftlingslager og frem til frigjøringen.

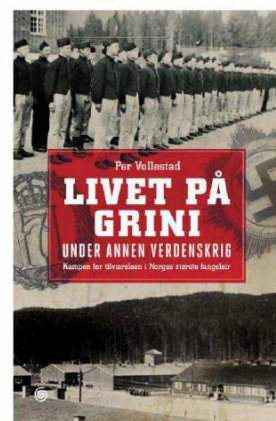
FORFATTEREN:

Sangeren Per Vollestad har laget sceneoppføringer basert på historier fra Grini under krigen. Det inspirerte ham til å samle fangeleirens historie i en bok. Bysten bak er av Lauritz Sand.

KAGGE FORLAG

INA STRØM

GRUNDIG HISTORIE: Historien om Norges største fangeleir er samlet i boka «Livet på Grini».

Grini, opprinnelig kvinnefengsel, var den største tyske fangeleiren i Norge under okkupasjonen. Leiren hadde på det meste rundt 5400 fanger, av disse var rundt 600 kvinner. Til sammen var 18–20 000 personer inntatt i Grini, de fleste var norske. 786 Grini-fanger døde, de fleste etter at de ble sendt videre til leirer i Tyskland.

– Veldig mye av okkupasjonshistorien ble samlet der ute fordi fangene kom fra hele landet. Jeg fikk lyst til å forsøke å samle så mye av historien som mulig i en bok, forklarer Vollestad til Vi Menn.

Han fattet for alvor interesse for denne delen av vår nære historie etter å ha skrevet og spilt forestillingen «Sanger fra Grini – på Grini» som del av den «kulturelle bistandsgruppa Gutta på skauen,» med Grini-fangenes egne sanger og dagboknotater som utgangspunkt.

Vollestad forteller at det var store kontraster i livene til fangene bak murene på Ila i østre Bærum. Noen ble utsatt for brutal behandling, mens andre opplevde oppholdet mest som en tvungen feriekoloni, med betydelige friheter og nærmest trivelig i visse perioder.

– Tyskerne var ganske skjodesløse der ute. Det var nokså enkelt å smugle papirer og andre gjenstander både ut og inn, og mange fanger hadde store muligheter til å holde kontakt med samfunnet utenfor. Langt på vei holdt fangene selv leiren i gang.

– Mange av fangene tilhørte det intellektuelle toppsjiktet i Norge?

– Ja, det var svært mange kjente personer som ble sperret inne på Grini. Menn som professor Francis Bull og Odd Nansen tilhørte eliten, sammen med en hel del andre. Det var personer med evner og ressurser, som kunne organisere og som hadde gode kontakter utenfor leiren.

Åtte personer ble henrettet på Grini, tre av dem var kvinner, i juli 1944. I tillegg til disse, ble minst 150 Grini-fanger fraktet til Trandumskogen, Akershus festning eller Håøya og henrettet der.

Da Lauritz Sand ble hentet ut fra Grini sammen med sine medfanger, hadde han vært holdt fanget i 1395 dager.

De første ukene lå han til sengs, men klarte etter hvert å sitte i rullestol. Han ble sterkt

hyllert for sin steile motstand mot forhør og tortur.

I november kom kong Haakon personlig på besøk på sykehuset og tildelte ham Ridderkorset av St. Olavs Orden for «oppofrende virke under krigen».

Sand ble også tildelt den amerikanske Frihetsmedaljen med gullpalme.

Da Lauritz Sand døde av skadene i 1956 var det etter lang tids opphold på sykehus. □

Bølge av palestinsk anerkjennelse

En rekke land anerkjenner nå en palestinsk stat og øker presset på Israel, mens de setter sentrale allierte på kollisjonskurs med Trump-administrasjonen

Anerkjent 21. september:

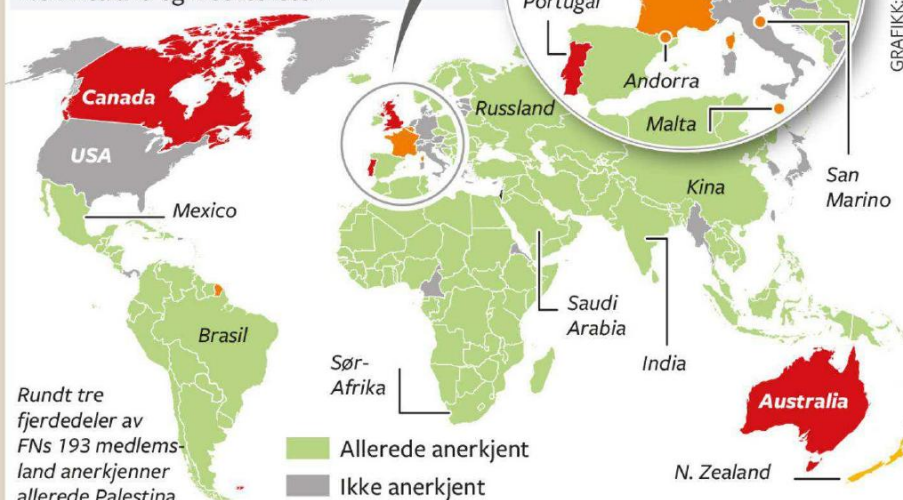
Storbritannia, Canada, Australia og Portugal

Nær forestående anerkjennelse:

Frankrike, Belgia, Luxembourg, Malta, Andorra og San Marino

Vurderer:

New Zealand og Liechtenstein

FRANKRIKE

I juli oppfordret president **Emmanuel Macron** andre land til å slutte seg til Frankrike og kunngjøre sin anerkjennelse av en palestinsk stat.

STORBRITANNIA

Statsminister **Keir Starmer** kunngjør anerkjennelsen, 108 år etter at Storbritannia støttet etableringen av et jødisk hjemland i Palestina.

CANADA

Statsminister **Mark Carney** sier at anerkjennelsen er "en del av den internasjonale innsatsen for å bevare muligheten for en tostatsløsning".

AUSTRALIA

Statsminister **Anthony Albanese** sier han har fått løfter fra de palestinske PA* om at de fortsatt vil anerkjenne Israels rett til å eksistere.

KILDER: FN, REUTERS, BBC FOTO: GETTY IMAGES, NEWS.COM

*Palestinske selvstyremyndigheter

Palestinsk stat på agendaen

Bølgen av land som nå anerkjenner Palestina som egen stat fikk ny tyngde da verdens ledere samlet seg til en høyt profilert FN-konferanse i New York i september. Israel fortsetter imidlertid å gå sin egen vei.

Tekst: **Mats Schjølberg Ulshagen**

Foto: **NTB/Getty Images**

Grafikk: **Graphic News**

I et møte ledet av Frankrikes president Emmanuel Macron og Saudi-Arabias kronprins Mohammed bin Salman, uttrykte Macron at en anerkjennelse av en

palestinsk stat ikke er symbolpolitikk, men del av et forsøk på å redde muligheten for en tostatsløsning. Frankrike bekreftet samtidig at landet nå følger Storbritannia og Canada, og at flere europeiske småstater, som Luxembourg, Malta, Belgia og Monaco, også stiller seg bak.

Diplomatisk seier

På palestinsk side blir utviklingen tolket som en viktig diplomatisk seier. President Mahmoud Abbas, som ikke har fått innreisetilatelse til USA, uttalte at han vil søke fullt FN-medlemskap så snart en våpenhvile og interne reformer er på plass. For mange palestinere

SAMLING: Verden blir stadig mer samstemt i at det som skjer i Palestina er feil. Bildet er fra Gaza by og ruinene etter israelske angrep.

gir anerkjennelsen et etterlenget løft etter måneder med krig og blokade, men spørsmålet gjenstår om den får noen praktisk betydning, så lenge situasjonen på bakken ikke endres.

USA og Israel på lag

Israel har reagert med skarp kritikk og kaller anerkjennelsene en «belønning for terror». Myndighetene i Jerusalem fastholder at en palestinsk stat vest for Jordan-elven er uakseptabel.

Trump-administrasjonen har på sin side gjort det klart at den ser anerkjennelsesbølgen som et hinder for direkte forhandlinger. Landet vil bruke vetoretten i Sikkerhetsrådet for å hindre fullt palestinsk medlemskap i FN.

Timing

Likevel kan timingen vise seg avgjørende. Rundt tre fjerdedeler av FNs medlemsland har allerede anerkjent Palestina, og flere europeiske land vurderer nå å følge etter. Norge, som lenge har støt-

tet en tostatsløsning, mener situasjonen markerer et veiskille. Utenriksminister Espen Barth Eide advarte om at virkeligheten på bakken aldri har vært verre, og at diplomatiske signaler alene ikke kan skape fred.

FN-konferansen viser imidlertid at stemningen internasjonalt har snudd. Der anerkjennelsen av Palestina tidligere var forbeholdt land utenfor de store maktblokkene, er det nå tunge vestlige demokratier som setter sitt navn på linjen. Det kan åpne for et nytt kapittel i en av verdens mest fastlåste konflikter, dersom diplomatiske symboler følges av konkrete skritt mot fred. □

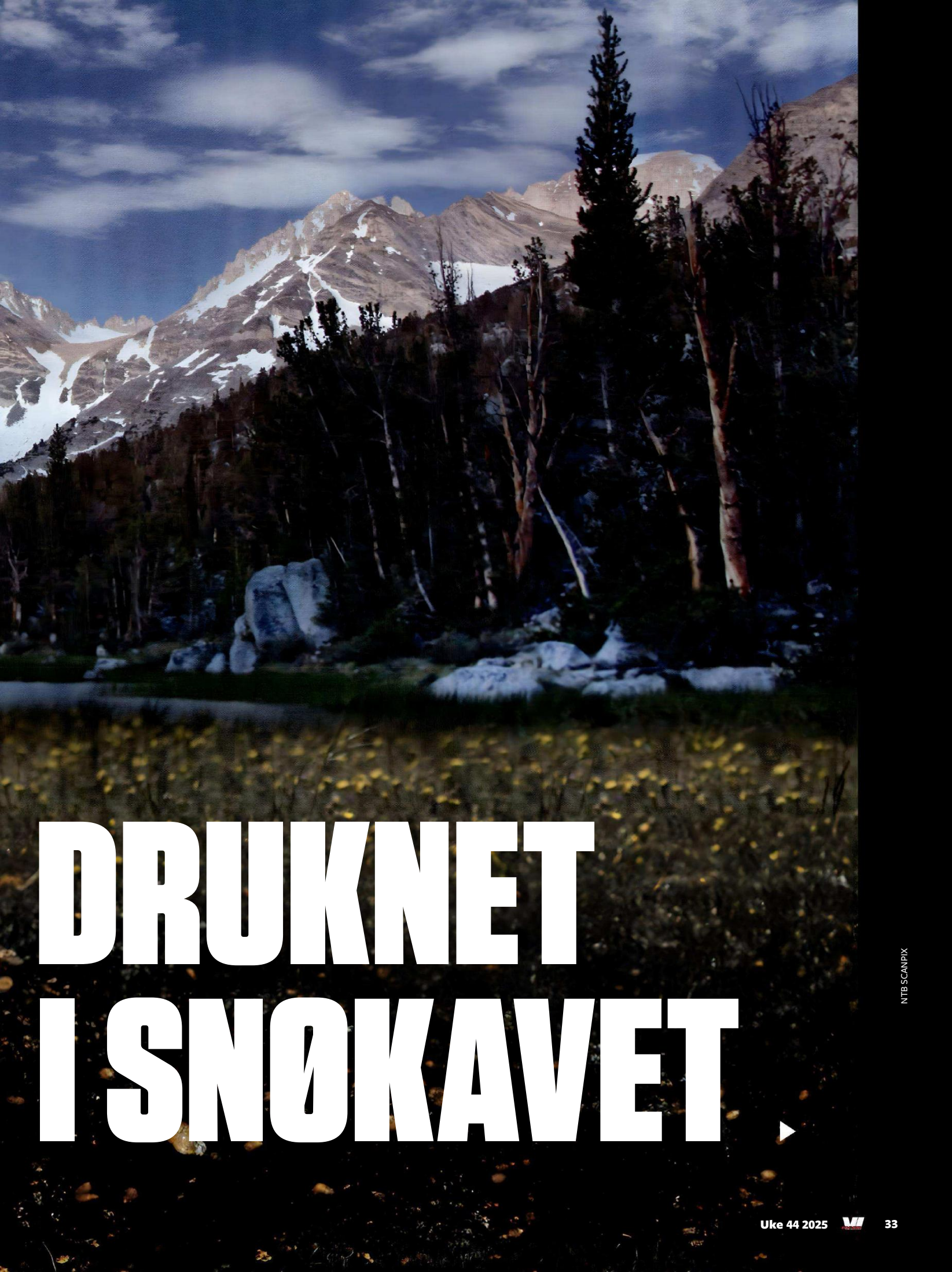
AFPNTB

TOPPMØTE: Den franske presidenten og Saudi Arabias Bin Salman har pratet sammen.

SIERRA NEVADA: De ugjestmilde fjellene i bakgrunnen skulle karavanen forsere med diligencer.

DROMMEN

Av de 87 nybyggerne som startet på veien vestover i USA, omkom 41 i vinterstorm og uvær, flere ble spist underveis av dem som ennå levde. Vogntoget ble åsted for én av nybyggertidens verste tragedier.

DRUKNET I SNØKAVET

NTB SCANPIX

Tekst: Inge Lundereng

Ni prærievogner fylt med nybyggere, bagsje og fremtidsdrømmer la ut fra landsbyen Springfield i Illinois vårdagen i 1846. Målet; Sacramento Valley i California, lå 4000 kilometer unna. Håpet om et nytt og bedre liv skulle gå tapt lenge før.

Komfortabel optimisme

I utgangspunktet besto følget av 32 forventningsfulle mennesker, unge og gamle med europeiske etternavn som Graves og McCutchen. Fordelt på kusker og vogner bar alle nybyggerne bar på samme håp: Bedre kår enn det Europa de hadde forlatt, og bedre kår enn det som møtte dem i Illinois.

Pådriveren for den lange og vågale reisen vestover var James Reed, en Illinois-forretningsmann som ivret etter å tjene enda mer penger. I California hadde han hørt, nærmest fløt melk og honning. I tillegg håpet han også at kona Margaret som slet med store hodesmerter, ville få et bedre liv i det mildere klimaet ved Stillehavskysten. James og Margaret hadde de fire barna sine – Virginia, Patty, James og Thomas, pluss Margarets meget syke syv år gamle niese Sarah og to tjenere med seg på ferden.

Den velstående Reed var bestemt på at familien ikke skulle lide noen nød under den strabasiøse reisen. Derfor hadde han skaffet en to etasjers luksusutgave av en prærievogn, utstyrt med ovn, seter med fjæring og køyesenger, til reisen som var forventet å ta rundt fire måneder.

Den 62 år gamle bonden George Donner ble valgt til vogn-togkaptein, og ekspedisjonen ble derfor kalt opp etter ham. Etter hvert som karavanen sneglet seg vestover, slo flere med samme reiseplaner og fremtidshåp seg sammen med Donner-ekspedisjonen. Innen følget midt i juli slo leir ved det lille handelsstedet Fort Laramie i dagens Wyoming, hadde karavanen vokst seg tre kilometer lang.

Gamblet

I Fort Laramie ble en skjebnesvanger avgjørelse tatt:

NTB SCANPIX

1846: Fort Laramie i dagens Wyoming lå langs ekspedisjonens reiserute. Her ble den fatale beslutningen om å prøve en kortere rute tatt.

NTB SCANPIX

LEIR: En illustrasjon datert 1859 viser Donnerfamilien slå leir ved elven Humboldt.

Før karavanen med hester og vogner forlot Illinois, hadde noen av deltagerne fantet opp rykter om en nyoppdaget rute gjennom Sierra Nevada-fjellene, en rute som ville gjøre reisen 500 kilometer kortere. 31. juli valgte 74 av vognetogets deltagere å gamble på den nye ruten, blant dem vognvogterkapteinen George Donner med familie, broren Jacob og familien hans, familien Reed, familien McCutchen pluss noen som reiste alene. Resten valgte å holde seg til den trygge og kjente hovedruten. I august slo familien Graves seg sammen med utbryterne, og karavanen talte nå 87 mennesker fordelt på 23 vogner.

På vei gjennom dagens Utah kom et forvarsel om hva som ventet: En i gruppen døde av tuberkulose. Omtrent samtidig begynte de første tegn på panikk å bre seg fordi forsyningene minnet faretruende, og tiden løp fra dem.

30. august la karavanen ut i ørkenen Great Salt Lake. Uvi-

tende om at sanden var bløt og dyp, trodde følget de at de skulle feie gjennom på to dager. Men vognene kjørte seg stadig fast. Etter tre dager var vannrasjonene så godt som oppbrukt. Situasjonen ble ikke bedre av at flere av oksene som trakk vognene, kom seg løs og stakk av.

Turen gjennom ørkenen tok fem døgn. Da karavanen slo leir for å hvile ut på vestsiden av ørkenen, hadde de mistet 32

NTB SCANPIX

FAMILIEN: Etter den strevsomme ørkenkryssingen, hadde karavanen mistet 32 okser og flere vogner måtte settes i igjen.

NTB SCANPIX

PÅDRIVER OG DRAPSMANN: Forretningsmannen James Reed, her med kona Margaret, var pådriver for den fatale ekspedisjonen.

okser. Flere vogner måtte derfor settes igjen. De 87 nybyggerne innså også at de ikke lenger hadde mat nok til å komme gjennom de drøyt 1000 kilometerne som ventet. To ungdommer ble derfor sendt av gårde til California for å hente forsyninger og komme karavanen i møte.

Nådeløst

Utover september rullet resten av karavanen inn i Nevada. Innad i gruppen rådet en gryende skepsis som følge av veivalg som opplevdes som dårlige. Luntene til enkelte ble kortere og kortere. 5. oktober hektet to vogner seg i hverandre, og én av kjørerne reagerte med å piske oksene i spannet sitt. James Reed beordret ham til å stoppe, men til ingen nytte. Reed fulgte opp med å dra kniven og stakk den i magen på den rasende oksekjørereren og drepte ham.

Som straff ble Reed tvunget til å ri videre alene for å komme seg over til California og skaffe proviant og hjelp. Kona og barna måtte bli igjen i karavanen. Det siste de så av familiefaren var skikkelsen ▶

« ... havnet lenger og lenger bak karavanen og satte seg til slutt ned aldeles utslitt – og døde.

@JEPPESEN

4000 KILOMETER TIL HELVETE: Langs denne ruten forsøkte nybyggerne seg å ta seg til California. Det gikk ikke bra.

FORJETTET LAND, FORHEKSEDE FJELL: Et snøkledd Sierra Nevada sto imellom nybyggerne og det nye livet i California. Mange av nybyggerne kom aldri frem.

QUINTIN SOLOVIE/WIKIMEDIA COMMONS

THOMAS HOUSEWORTH & CO/WIKIMEDIA COMMONS

som forsvant på hesteryggen i det fjerne.

Kulden, vissheten om vinter i anmarsj og stadig klatring høyere og høyere i landskapet, tæret på karavanen. For å spare okser og hester, gikk de som kunne til fots. En gammel belgier som hadde vært passasjer hos en familie, ble kastet ut av vognen. På hovne føtter stavret han seg rundt og banket på alle vognene og tryglet om å få sitte på. Ingen tok ham inn, belgieren havnet lenger og lenger bak karavanen og satte seg til slutt ned aldeles utslitt – og døde.

Tatt av snøen

16. oktober sto karavanen ved foten av de enorme Sierra Nevada-fjellene – uten mat eller proviant. Men da alt så mye mørkest ut dukket den ene av de to ungdommene som var sendt i forveien, opp igjen nærmest som ved et mirakel. Fra California hadde han selskap av syv muldyr lastet med kjøtt og mel, to indianerguider og nyheten om at fjellovergangen de skulle over var tøff, men snøfri.

Med nytt håp startet vogntoget mot vest. 28. oktober stoppet karavanen foran fjellpasset gjennom Sierrafjellene.

Synet var vanskelig å ta inn over seg for de hardt prøvede nybyggerne:

I passet lå nysnøen to meter dyp. Oksene hadde ingen mulighet til å trekke vognene gjennom. Vogntogkaptein George Donner bestemte seg for å snu karavanen og slå leir ved en innsjø 20 kilometer fra passet. Men også her skulle snøen lave ned i mengder. Følget ble snart ute av stand til å forflytte seg bakover, fremover eller sidelengs. I tillegg fikk George Donner en skade på en av vognene sine, og han og familien sakker akterut.

Den akterutseilte karavane-sjefens familie kjørte seg også fast i snøen, og måtte slå leir i den øde fjellheimen, ti kilometer fra resten av følget. Provisoriske skur ble bygget i begge leire for å beskytte folk, husdyr og provianten mot ekstremværet.

«SULTENS LEIR»: Stubber av trær hugget av utmattet nybyggere på vei opp i Sierra Nevada-fjellene i California. Bildet er tatt høsten 1846 av Donner-vogntoget.

Men snøen fortsatte å lave ned. Til slutt lå den seks meter dyp. Å jakte på vilt til menneskemat eller finne fôr til oksene som har trukket vognene fra Illinois, var umulig.

Sulten overtok

Løsningen ble å slakte oksene. Kjøttet ble fortært før skrubbsultne mennesker gikk løs på det røffe skinnen. Men snart var også oksehudene spist, og menn, kvinner og barn var henvist til å gnage ben, kvister og bark.

15. desember døde den første av underernæring og desperat innså de resterende at noe måtte gjøres før alle sammen slo følge til dødsriket. Dagen etter satte derfor fem menn, ni kvinner og et

REDNINGEN: Sutter's fort, slik det ser ut i dag. Utposten som i dag ligger sentralt i en statlig historisk park, ble redningen for nybyggerne som overlevde snøhelvetet i Sierra Nevada. Men i Sutter's Fort ble tragedien raskt dyttet i bakgrunnen, for året etter ble gull funnet i området og gullrushet tok all oppmerksomhet.

barn kurs for fjellpasset på provisoriske truger, fast bestemt på å nå frem til Sutter's Fort, det første bebodde stedet på California-siden. Avstanden var 160 kilometer over høye fjell og gjennom dyp snø.

Etter seks dager hadde ikke delegasjonen mer mat igjen. De neste tre dagene spiste ingen

mens de strevde seg fremover gjennom iskald vind og fallende temperaturer. Snart var fem døde av frost, sult og utmattelse.

Under den videre ferden vestover spiste de som fortsatt levde av de som døde. De 15 som satte av gårde over fjellet på truger, var redusert til syv innen de nådde frem til Sutter's Fort, 19. januar

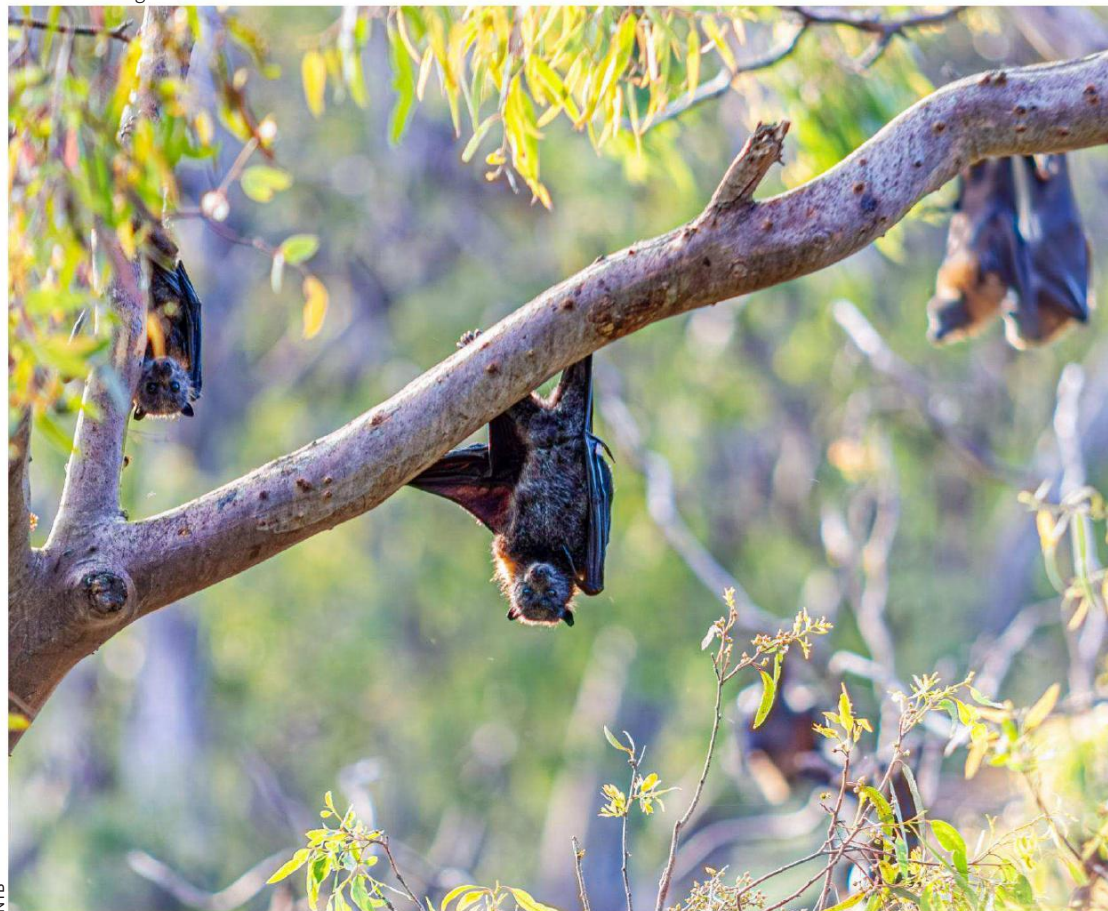
1847. Syv av de åtte som døde underveis var spist.

Redningspatruljer rykket ut for å berge dem som fremdeles satt fast i fjellene. Blant dem var James Reed som ble kastet ut av karavanen etter å ha drept den hissigste oksekjøreren drøye tre måneder tidligere.

Redningsekspedisjonen han var med på reddet hele hans familie, men hjelpen kom for sent for 41 av de 87 som gamblet på den nye ruten vestover, åtte måneder tidligere.

« Syv av de åtte som døde underveis var spist.

NTB

Flaggermus på fylla

HVIS DU PÅ et eller annet tidspunkt jobber med å finne ut hvilken pizza øgler liker best, eller hva som skjer når du gir flaggermus alkohol i frukt, er sjansen tilstede for at du blir invitert med på en noe spesiell prisutdeling. Ig Nobel-prisen – som er et spill på det engelske ordet «ignoble» (simpel eller nedrig) – deles nemlig ut til forskning som i hvert fall ved første øyekast kan virke tullete eller håpløs, men som gjerne får deg til å tenke etterpå. Mottoet er da også «makes people laugh, then think».

I årets prisutdeling var det nettopp en studie av fruktetende flaggermus som stakk av med oppmerksomheten. Forskerne ga dyrene frukt som inneholdt små mengder alkohol og oppdaget at flaggermusene fløy saktere og slet med ekkolokaliseringen etter hvert som promillen steg.

Et annet forskerteam serverte pizza til regnbueøgler og kunne slå fast at reptilene foretrakk fire-oster-varianten framfor andre typer, til tross for at insekter vanligvis står på menyen.

Like overraskende var funnet av at morsmelk som har fått en duft av hvitløk, faktisk gjør babyer mer fornøyd. De suger lenger og drikker mer etter at mor har spist hvitløk.

Et forskerteam fikk en pris for å påvise at kyr som males med svarte og hvite striper, får rundt 50 prosent færre insektbitt.

Og en studie innen psykologi viste at du kan manipulere selvfølelsen til mennesker med narsissistiske trekk med en tilfeldig tilbakemelding på intelligens.

Kilde: IFLScience

Ondt mot ondt

➤ Kreft og salmonella står vanligvis høyt på lista over ting vi frykter. Men forskere i Singapore og Kina har funnet en måte å vende det ene ondet mot det andre. Salmonella typhimurium, bakterien vi forbinder med matforgiftning, ble genmodifisert og sveket til en ufarlig variant – med en spesiell egenskap: den trekker seg inn i kreftsvulster. Når bakteriene har samlet seg i stort nok antall, bryter de sammen og slipper ut et signalstoff som varsler immunforsvaret. Dermed blir den skjulte svulsten synlig for kroppens egne soldater. I forsøk på mus med tarmkreft vokste svulstene langsommere, og immuncellene bygget små «baser» rundt kreften for å starte angrep. Det er fortsatt langt fram før metoden kan prøves på mennesker, men ideen er brutal i sin enkelhet: å snu en fryktet bakterie til et våpen mot en enda farligere fiende.

Kilde: New Atlas

VISSTE DU AT...

... keiser Nero fant opp en form for «solbriller» av smaragd for å se på gladiator-kamper?

... den første datamusen var laget av tre?

... på Uranus er en dag bare 17 timer lang, men et år varer i 84 jordår?

... man ikke kan se isbjørner med nattsikte?

... en velociraptor var på størrelse med en stor kylling?

... det ble sendt 100 bibler til Månen i 1971?

Kaffedoktor

➤ Kaffe gjør mer enn å holde deg våken. En ny studie viser at koffein også kan gi deg ekstra utholdenhet når du møter håpløse oppgaver – spesielt om du er stresset fra før. Studenter fikk tyggegummi med og uten koffein før de ble satt til umulige oppgaver. De som fikk en dose tilsvarende en kaffekopp holdt ut lenger enn kontrollgruppen. Effekten ble enda tydeligere etter at deltakerne hadde stukket hendene i iskaldt vann for å stresse kroppen. Forskerne mener koffein kan gjøre folk mer standhaftige.

Kilde: Psypost

Asteroide formet Nordsjøen

➤ Dypt under havbunnen i Nordsjøen, rundt 600 kilometer fra norskekysten, ligger et krater forskere nå har slått fast stammer fra et asteroidenedslag. Krateret, kjent som Silverpit, ble først oppdaget tidlig på 2000-tallet gjennom seismiske målinger i forbindelse med oljeleting, og nå er tvilen ryddet av veien: boreprøver viser mineraler som bare dannes under ekstremt trykk. For mellom 43 og 46 millioner år siden traff en 160 meter lang stein havbunnen i lav vinkel fra vest, og utløste en vegg av vann og stein som steg halvannen kilometer til værs før den kollapset i en tsunami med bølger på over hundre meter – bølger som også kan ha nådd norskekysten.

Kilde: Heriot Watt

VISSTE DU AT...

... en tredjedel av padder som prøver å krysse veien blir kjørt over?

... mennesker hadde hatt sau i 7000 år før noen kom på at man kunne bruke ullen?

... det er flere mennesker i verden som gjenkjenner M-en i McDonalds enn det kristne korset?

... Voldemort har Elvis som mellomnavn i de franske oversettelsene av Harry Potter?

... siste spor av mennesket kommer til å være romsondene Voyager 1 og 2?

Trekantsex i dypet

Forskere har greid å fange noe unikt på film, ute på et rev i Ny-Caledonia. Nemlig tre leopardhaier – forevige i det som må være en av de mest sjeldne scenene fra undervannsverdenen. To hanner hadde kretset rundt en hunn en stund. De bet seg fast i finnene hennes og kjempet om å komme nærmest. Til slutt gikk de løs på henne for alvor. Først én hann i drøyt ett minutt, deretter den andre i nærmere femti sekunder, alt mens kameraene rullet. Da det hele var over, ble hannene liggende utslitte på bunnen, mens hunnen svømte av gårde.

Paringstiden hos leopardhaier har aldri tidligere vært dokumentert i det fri, og filmopptaket gir ny innsikt i hvordan arten formerer seg.

Kilde: Ars Technica

SKJERMJUMP.YOUTUBE

Vitenskapelige fakta

Fordelen ved å gå mens du jobber

Kontorarbeidere som bruker tredemølle mens de jobber ved skjerm, får gunstig mosjon og blir mer produktive enn dem som sitter, ifølge en ny undersøkelse.

Studien undersøkte omkring 200 ansatte i et finansselskap over flere uker

Avstand per dag

De ansatte brukte skrittellere for å måle hvor langt de gikk

40 hadde tredemølle-skrivebord og satt, sto eller gikk i opptil 3 km/t mens de jobbet i 6 timer foran skjerm

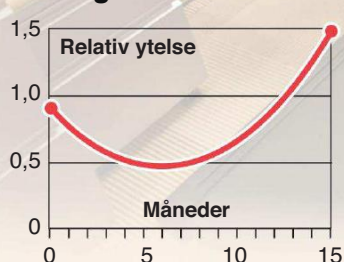
For å sitte senket ansatte skrivebordet og satte en stol på tredemøllebåndet

Kontroller for skrivebord og tredemølle

Standard tastatur og mus

Hydraulisk motor for skrivebordet

Læringskurven

Noen fordeler ved å gå jevnlig

Holde vekten, bedre hjertehelse, humør og søvn

© TNS/Bulls KILDER: Darla Hamann ved University of Texas Arlington School of Urban and Public Affairs, A. Ben-Ner ved University of Minnesota, G. Koepp og J. Levine ved Mayo Clinic

Aliens som oss

Tanken om at livets byggesteiner kom hit med kometer eller asteroider kalles panspermia. Nå har den fått vind i seilene igjen. Prøver fra asteroiden Bennu viser at den inneholder aminosyrer, organiske molekyler og salter – ingredienser som kan brukes til å bygge proteiner og celler. Forskerne fant hele 14 av de 20 aminosyrene livet på jorda bruker, og til og med de fem byggesteinene som DNA og RNA består av. Det er ikke funnet spor av liv, men funnene peker på at vi kanskje ikke er hundre prosent hjemmeavlet. Kanskje fikk jorda en startpakke fra verdensrommet – og kanskje fikk andre planeter den samme pakken.

Kilde: Science Focus

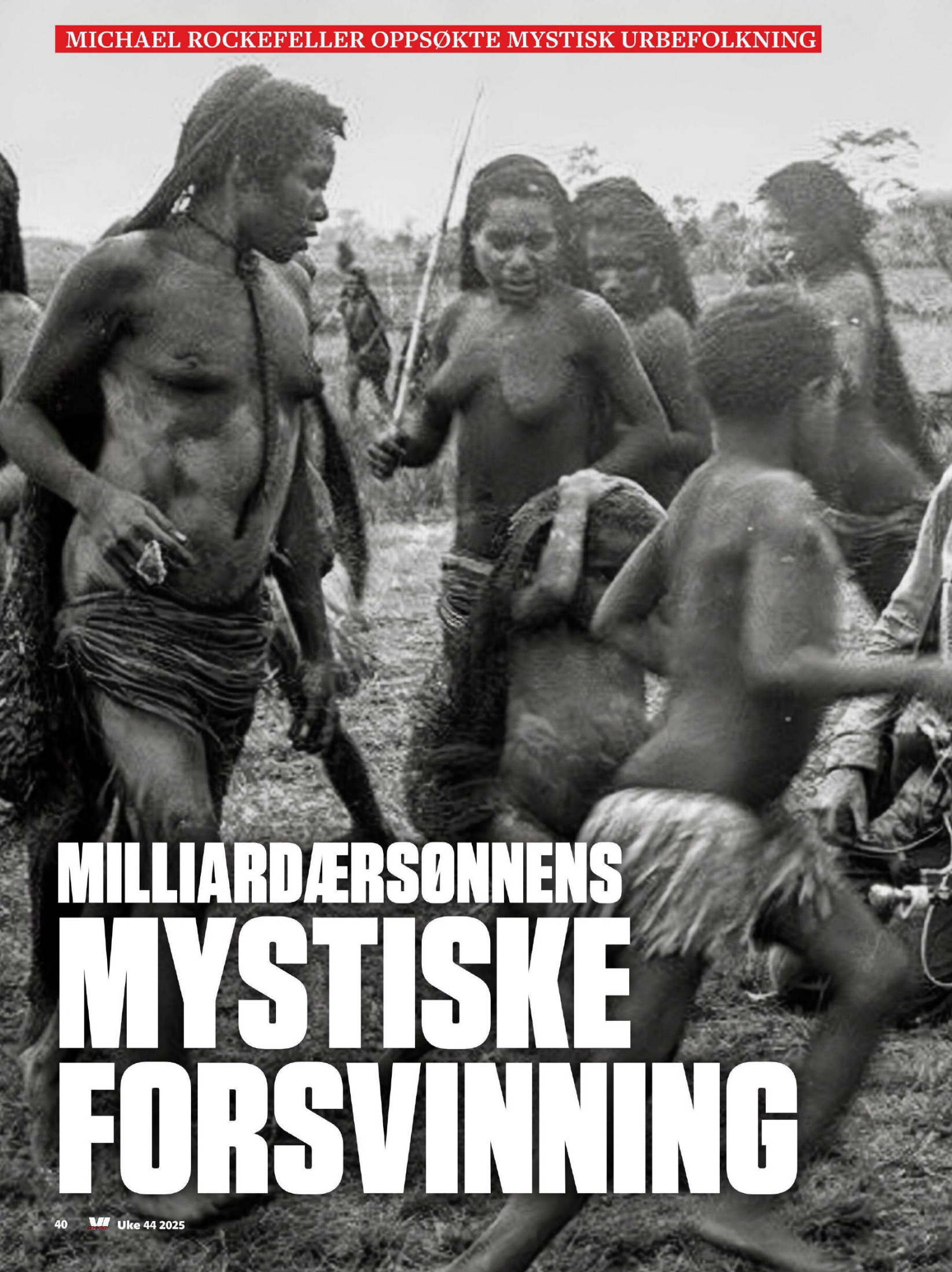
Unnskyld meg

Vi har alle måttet lire av oss en unnskyldning, og noen fungerer bedre enn andre. Forskning viser at det ikke bare er hva du sier, men hvordan. Ordvalg har mye å si – lange og mer forseggjorte ord gir inntrykk av større innsats. «Klanderverdig» høres mer alvorlig ut enn «dårlig», og «full av anger» mer troverdig enn et kort «beklager». Det er ikke bare pynt, men et signal om refleksjon.

Men ord alene gjør ikke jobben. Psykolog Tara Quinn-Cirillo fra British Psychological Society peker på sårbarhet som en viktig nøkkel. Å be om unnskyldning handler om å innrømme feil, tåle kritikk og stå i ubehaget. Mange sliter nettopp med det, og derfor blir unnskyldningene korte, unnvikende eller fulle av bortforklaringer.

Og overspiller du, kan det slå tilbake. En unnskyldning som virker tilgjort eller teatralisk, mister fort all troverdighet. Overdreven selvkritikk uten ansvar blir bare skuespill. Det handler til syvende og sist om å ta ansvar – og vise at du faktisk vil gjøre det bedre neste gang.

Kilde: The Guardian

MILLIARDAERSONNENS MYSTISKE FORSVINNING

Tekst: **Christian Klaffmo**

Vinden hadde pisket, revet og slitt i dem, bølgene blitt større og større. Til slutt hadde ikke katamaranen greid å stå imot naturkreftene. De to mennene hadde klamret seg fast til det kullseilte fartøyet gjennom natten. Neste morgen så de to mennene land – et godt stykke unna.

– Jeg kan greie det, mente milliardærarvingen (23). Han lagde en provisorisk flytebøye av to bensinkanner og svømte mot land.

– Jeg så ham bevege seg i en rett linje mot land helt til jeg bare så tre prikker: de to kannene og hodet hans, sa overlevende René Gassing senere.

Sikker

Trolig var René Gassing blant de siste som så eventyrer og milliardærarving Michael Rockefeller i live 19. november 1961, utenfor kysten av daværende Nederlandsk Guinea der Rockefeller hadde vært på en lengre ekspedisjon.

– Den mektige Rockefeller-familien brukte all sin politiske innflytelse i søken etter sønnen, sier journalist og New York Times-bestselgende forfatter Carl Hoffman til Vi Menn. Han har studert Michael Rockefellerers forsvinning inngående.

Regionen ble gjennom søkt av skip, fly og helikoptre. Uten resultat. Etter ni dager fastslo nederlandske myndigheter at Michael måtte være omkommet. I 1964 fastsatte amerikanske myndigheter den offisielle dødsårsaken som drukning.

– Men ikke alle kjøper den teorien. Vannet var grunt deler av veien, og havstrømmene til Michaels fordel, sier Hoffman. ►

23 år gamle Michael Rockefeller tok seg mot land etter forliset, mot territoriet til en stamme kjent som kannibaler og hodejegere. Siden så ingen noe til ham. – Druknet, fastslo koloniherrerne. Men forsøkte nederlandske myndigheter å skjule hva som egentlig hendte? – Ja, mener bestselgende journalist og forfatter.

MICHAEL ROCKEFELLER

FORSVANT: Michael Rockefeller var født til materiell rikdom, men ble beskrevet som søkende og idealistisk. På bildet er han omkranset av medlemmer av dani-stammen, som han lagde en dokumentar-film om. De har ingenting med asmatene å gjøre.

– Jeg er sikker på at han kom seg i land, men der ble han drept, sier Carl Hoffman.

For Michael hadde svømt rett inn mot territoriet til en stamme kjent som kannibaler og hodejegere.

Verdens nest største øy

Flere tusen meter høye fjelltopper dekket av snø. Brune elver som buktet seg gjennom den grønne jungelen. En dampende høy luftfuktighet; blendende solskinn og hamrende regnskyll avløste hverandre. I sjøen fantes reker, krabber, fisk og muslinger. I jungelen villgriser, pungdyr og den struttslignende kasuaren, av mange kalt verdens farligste fugl. Fem meter lange saltvannskrokodiller patruljerte elvebankene, og kullsvarte iguaner beveget seg langsmed trærne bebodd av flokker med rødgrønne papegøyer.

Slik var asmat-folkets rike i daværende Nederlandsk Guinea, oppsummerer Carl Hoffman. Her befant Michael Rockefeller seg på ekspedisjon i 1961.

– Først når man står der selv, forstår man hvor avsides og utilgjengelig området egentlig er, sier Hoffman.

Ny-Guinea er verdens nest største øy og ligger i øygruppen Melanesia i Stillehavet. Ny-Guinea består av et landareal på cirka 785 783 kvadratkilometer og regnes som en del av Oseania.

Øya ble oppdaget av portugisiske sjøfarere i 1521 og ble utforsket fra 1700-tallet. Øyas vestre del tilhørte lenge Nederland, den nordøstlige delen av øya utgjorde fra 1884 en tysk koloni. Også Storbritannia og Australia har annektert deler av øya. Øya er i dag delt i to, Vest-Papua tilhører nå Indonesia – den østre delen utgjøres av staten Papua Ny-Guinea.

Lite kontakt med hvite

I tiden før han forsvant, hadde Michael Rockefeller reist rundt i asmatenes landområder sammen med sin kompanjong René Gas-sing for å studere folket og deres kultur. Kunstinteresserte Michael ønsket blant annet å samle på asmatenes særpregede og sirlig utskårne trefigurer kalt bisj.

– Kunsten hadde han planer om å stille ut i farens museum hjemme i New York, sier Carl Hoffman.

ISOLERT: Michael Rockfellers forsvinning plasserte det isolerte og ukjente asmat-folket i nyhetene.

Michael Rockefeller som rapporterte hjem at han ble tatt godt imot av asmatene. Han fikk overvære landsbyseremonier med heksekunst, drikking av urin og homoseksuelle ritualer, som noen av ingrediensene. I alle fall tyder flere av fotografiene han tok fra besøket, at han lot seg fascinere.

CARL HOFFMAN

BLE FASCINERT:

– Min fascinasjon for Michael Rockefeller begynte da jeg som ung journaliststudent i 1987 så filmen «Dead Birds», som Michael var med på å spille inn på Ny-Guinea om dani-folket, sier Carl Hoffman.

«Jeg er sikker på at han kom seg i land.

GETTY IMAGES

– Men noen av mennene han tok bilder av, skulle senere spille en avgjørende rolle for Michaels skjebne, sier Hoffman, som i 2012 selv reiste til Ny-Guinea og bodde med asmat-stammen. Han ønsket å finne svaret på hva som hendte med unge Rockefeller.

– Etter at jeg som ung journaliststudent i 1987 så filmen Michael spilte inn fra sin første ekspedisjon til Ny-Guinea i 1960, «Dead Birds», slapp historien om ham aldri taket.

Før han dro, oppsøkte Hoffman en nederlandsk misjonær, Hubertus von Peji, som hadde bodd på Ny-Guinea som misjonær blant asmat-folket i 1961.

– Han kunne fortelle meg om noe myndighetene hadde forsøkt å holde skjult og begravet i flere tiår.

Misjonærens beretning

For den lille kontakten asmat-stammen hadde hatt med den hvite mann, hadde ikke vært udelt positiv. Ikke bare var landet deres blitt kolonisert av nederlenderne, de nederlandske koloniherrer grep i 1958 inn for å stoppe en vendetta mellom to stammer.

– Som resultat drepte nederlenderne fem beboere i asmat-landsbyen Otsjanep, forklarer Hoffman.

9. desember 1961, måneden etter at Michael Rockefeller hadde forsvunnet, fikk von Peji besøk av fire asmatere som hadde noe de ville fortelle, ifølge Hoffman.

19. november 1961, dagen Michael Rockefeller forsvant, hadde 50 krigere fra landsbyen

NTB

PÅ SØKEN: En 23 år gammel Michael Rockefeller styrer en båt i Ny-Guinea. Han var yngste sønn av New York-guvernør Nelson Aldrich Rockefeller.

GOUVERNEMENT'S VOORLICHTINGSDIENST NEDERLANDS NIEUW-GUINEA

GIJORDE ALT I HANS MAK: New Yorks mektige guvernør Nelson Rockefeller brukt all sin politiske innflytelse for å finne sønnen Michael. Her er han fra en pressekonferanse på Ny-Guinea etter forsvinningen i 1961.

Otsjanep sett en hvit mann vinke til dem fra havet. De hadde kjent godt til Michael Rockefeller fra et besøk i landsbyen kort tid i forveien. Kanskje hadde Otsjanep-krigerne nederlendernes nedslakting av fem av deres egne tre år tidligere, friskt i minne. I alle fall

skal en av dem ha sagt til de andre: «Dere snakker alltid om å få tak i hodet til en hvit mann. Nå har dere sjansen.»

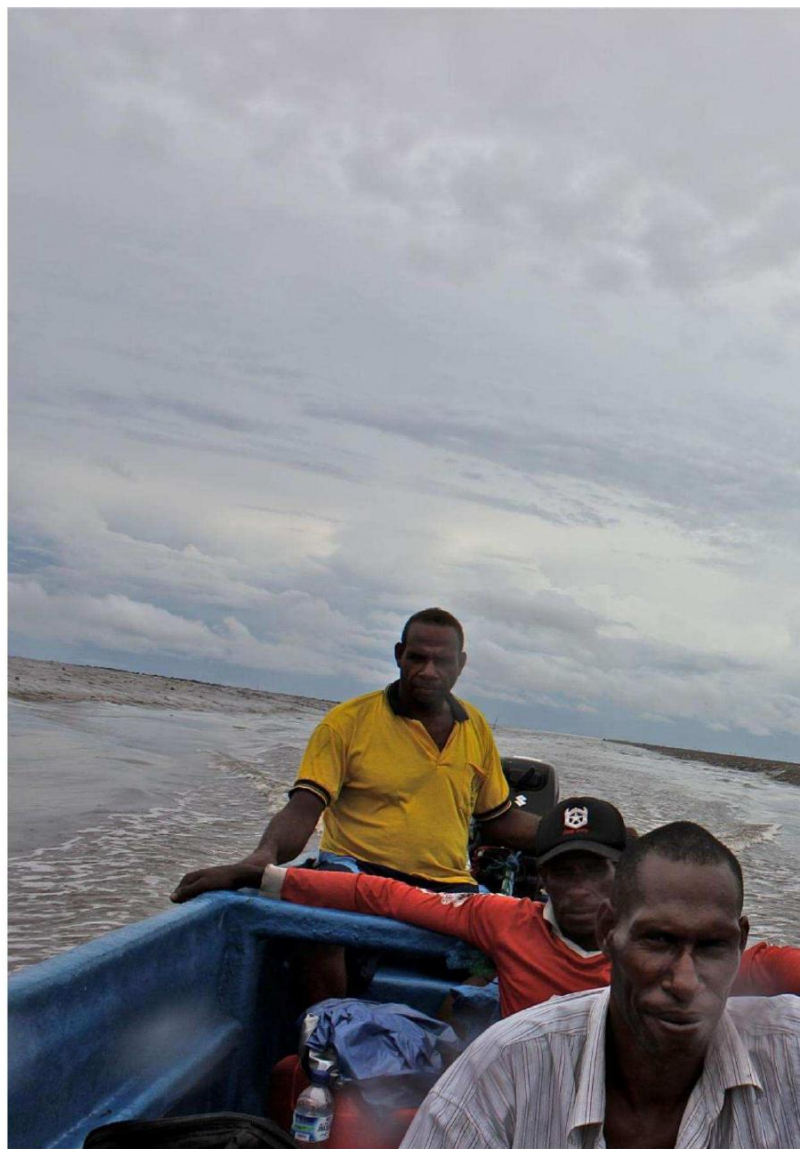
Drept og spist

Krigerne skal først ha stukket Rockefeller med et spyd. ▶

CARL HOFFMAN

FASCINERENDE FOLK: Carl Hoffman bodde med asmatene i to perioder. – De er et svært oppegående folk med en fascinerende kultur, forteller Hoffman.

– De overførte offerets kraft til seg selv. Dette var del av drapsritualet, forteller Hoffman.

Deretter skal de ha ført Rockefeller med seg til et egnet sted, der de drepte ham med øks. Etterpå stekte, kokte og spiste de ham.

– Å spise fiendenes hode ble sett på som næring og en måte å føre verden videre og opprett-

holde balansen i universet (se faktaboks). Ved å spise offerets hode, ga de liv til nye menn, sier Hoffman.

La lokk på saken

Til Hoffmann forklarte Hubertus von Peji at han i 1962 hadde blitt nektet å fortelle historien sin videre.

INGEN VILLMENN

Asmatene er et svært sofistisert folk, med en sinnrik kultur og et velutviklet språk med 17 bøyningsformer av verb. I tillegg er de begavede kunstnere.

– For å forstå hvorfor de var hodejegere og kannibaler, må man forstå deres komplekse kultur og syn på universet, mener Carl Hoffman.

– I asmatenes verden finnes en balanse mellom liv og død. Den eneste måten man kan holde verden frisk, er å opprettholde denne balansen. Når asmatene skulle ta et hode, foretrakk de å ta hodet til en person de kjente. Da kunne de videreføre navnet hans også. Michael var bare på feil sted til feil tid og var dessuten uheldig som kjente sine drapsmenn, sier Hoffman.

Asmatene sluttet etter hvert med hodejeging og kannibalisme.

CARL HOFFMAN

RIKUALER: Asmat-stammen har en avansert kultur med mange ritualer, også hva angår døden.

« Ved å spise offerets hode, ga de liv til nye menn.

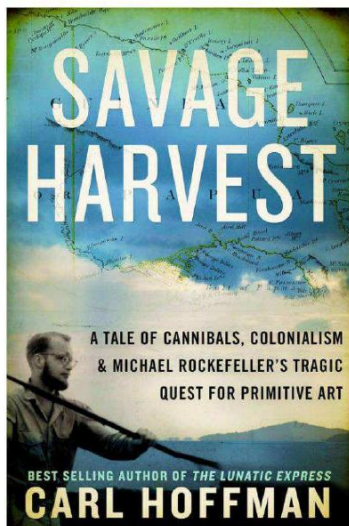

PÅ VEI: Carl Hoffman ble fraktet med båt til asmatenes territorium i 2012, og bodde der i to perioder. Formål: Å undersøke Michael Rockefellers forsvinning 51 år tidligere.

– Nederlenderne var i ferd med å miste grepet om sin siste koloni i øst, og ønsket å gjøre kolonien til et feriemål for vestlige borgere. Til det var de avhengig av støtte fra USA. Da passet det dårlig at en amerikansk rikmanns sønn hadde blitt drept og spist av det man den gang feilaktig kalte for villmenn, sier Hoffman.

Nederlenderne la isteden lokk på saken og hevdet overfor Rockefeller familie å ha gjort inngående undersøkelser som beviste at Rockefeller slettes ikke ble drept og spist, men hadde druknet, sier Hoffman.

– Men asmatene kunne gi inngående beskrivelser av drapet og av Michaels bekledning og lig-

EKSPERT PÅ ASMAT-STAMMEN: Forfatter og journalist Carl Hoffman skrev bok om Michael Rockefellers dødsfall. – Jeg er sikker på at han ble drept av asmat-stammen, sier Hoffman til Vi Menn.

GIKK EGNE VEIER

Michael Rockefeller ble født i New York i mai 1938. Michaels oldefar var industri-magnaten John D. Rockefeller (1839–1937), en av de rikeste mennene i nyere historie.

– Michaels far, den innflytelsesrike republikaneren Nelson Rockefeller var guvernør i New York og ble senere visepresident under Gerald Ford, sier Carl Hoffman.

Men Michael Rockefellers kall i livet var ikke politikk, den var kunst- og kulturhistorie og å oppleve fremmede kulturer. Etter endte studier ved prestisjetunge Harvard bodde han perioder både i Japan og Venezuela. Etter seks måneders tjeneste i hæren i 1960, fikk Rockefeller bli med på en filmekspedisjon til daværende Nederlandsk Guinea. Året etter vendte han tilbake for å oppsøke asmat-stammen.

«Dette er et vilt og på et vis mer avsidesliggende land enn noe annet jeg har sett før», skrev Rockefeller i sin dagbok.

Dét skulle bli noe av det siste han skrev.

Metropolitan Museum of Art i New York åpnet i 1982 fløyen Michael C. Rockefeller Wing.

MEKTIG FAMILIE: Michael var sønn av Nelson Rockefeller, som ble visepresident under Gerald Ford fra 1974 til 1977. Her skåler han med dronning Elizabeth II og nevnte Ford.

nende. Jeg har både brev og annen dokumentasjon som bekrefter von Pejjs historie, sier Carl Hoffman, som skrev boken «Savage Harvest» om Michael Rockefeller.

Fotograferte drapsmennene

Under sine to opphold hos asmatene, ble flere tydelig utilpass da de forsto at Carl Hoffman var der for å undersøke vedrørende Michael Rockefeller forsvinning.

– De fryktet represalier dersom det ble kjent utad at asmater drepte Rockefeller, forteller Hoffman

Få ville derfor snakke med ham.

– Men noen få gjorde det og de bekreftet at det var godt kjent

blant asmatene at Rockefeller hadde blitt drept og spist. De gjentok også detaljer som stemte overens med von Pejjs forklaring, forteller Hoffman.

– Kort tid før han ble drept, fotograferte Michael uten å vite det sine egne drapsmenn. □

Kilder:

«The Cannibal Killing of Michael Rockefeller», BBC News, *Weird History*, *smithsonianmag.com*, *Wikipedia*, *Store norske leksikon*, *townandcountry-mag.com*, *allthatsinteresting.com*, *The Guardian*, *Wikipedia*, *Store norske leksikon*, «Savage Harvest: A Tale of Cannibals, Colonialism, and Michael Rockefeller's Tragic Quest» (Carl Hoffman)

For deg med vett
under issen

1. Hvilken blid, sørlandsk tv-profil (bildet) overtok for Ulrikke Brandstorp som programleder for NRKs reality-serie «Bakemesterskapet»?

2. Hva heter komikeren som ble politianmeldt for angivelig ulovlig støtende kommentarer på en bar i Oslo – før politiet og påtalemyndigheten deretter henla saken?

3. Er det flere atomer i et glass vann enn stjerner i det observerbare universet?

4. Hvilket selskap har opphavet til slagordet «Bend it like a banana»?

5. Hva er navnet på den norske kongen som kunne underlagt seg England, men som i stedet stupte i Slaget ved Stamford Bridge i år 1066?

6. Merkur er nærmest Solen. Hvilke planeter er de to neste i rekkefølgen?

7. «I Italia liker de den sterk og i små mengder, i USA vil de ha mye, men den skal være svak. I Norge drikker de den sterk, i store mengder.» Hvilken drikk?

8. Den rumenske fyrsten Vlad Tepes, som fikk tusenvis av ottomanere spiddet, ga opphavet til en ikonisk, blod-drikkende figur i populærkulturen.... Hvem?

9. Hvor lå biblioteket som var regnet som et av verdens syv underverker?

10. Hva er prisen på en liter lettmelk?

11. Hvilken actionfilm-serie, blant annet innspilt i Norge, har alltid Tom Cruise i hovedrollen?

12. Hva er egentlig en kven?

Svar: 1: Julie Strøm **2:** Atle Antonsen **3:** Ja **4:** Bama **5:** Harald Hardråde **6:** Venus og Jorden **7:** Kaffe **8:** Dracula **9:** Alexandria, i Egypt **10:** 18 til 23 kroner **11:** Mission Impossible **12:** Etterkommere etter finner som migrerte til Norge, hovedsakelig de nordligste fylkene.

							JÆVLIG	LÆRE- STED	PYTT	SPLIT- ET		UFFET	KILLING	FØRTI- FEM		PÅ- SKRUDD		JURIST
							↳			3D- TEGNING KURS- SKIFTE				TØTEN- BYGD				
							→									↘	AFRI- KANEREN	... OG PLETI
								AMULETT						HØSTET SKOLT				
							↳	KAN SKOLE VÆRE	ELVE- LEIE	VÆRE STILLE KAMP- SPORTGRAD			FUGL					
													DÅRLIGE FYRER BLANDE OPP					
BEGREP	ARTEN	↓	D.E.	↘	PRYDEN	↓	ROSSE	AV- SLØRTE NO. KUNST- NER				ARNEN EMILS SØSTER						SKJUL
↳			TV-SERIE POLKØ									DATA- UTTRYKK		SAMD SKOLE				
VOKALER					AMMU- NISJON					★		↘				↙	TANKER	LANGE
BÅS						↓	DELSTAT		FLØYTA					OPP- VARTER BEGRUN- NELSE				
VITE		↓			BÅTKANT SMERTE- ANFALL				IDAG FARVEL				PANNE- SMYKKE ØNSKET					
↳					KREPS- DYRET OVER- HODET			DYR	SKYTE- VÅPEN VED SIDEN AV			↳						↘
MOTTA	YOGHURT- SAUS NØKK						BRUKT GOLF- SLAG			VESKE SKATT				TOTT- ELOTT	KOMM. I SVERIGE LITE ROM			
↳		↓			★	ORD SVØMME- FUGLEN						NETTOPP	FORLANG TYSK BIL- MERKE					
HIVE						↓		EL- AVFALL	MENGDE HEVE							BLOM- STER- STAND	LIDEL- SEN	↓
OGSÅ KALT BELEG- GET					ORGA- NISME				SPILLE SIDEN					PALME- LUND				
↳							SKURENE PROFET					GÅRDS- PLASS NÆRING		HALV- MØRK FREM- MED				
FYLKE (SV.)					BRÅTE SPARSØM- MELIGHET			TOPP FOTBALL- KLUBB					KLAMP- ENDE FOTØY ADELIG					
UTHUS	KILE- VINKEN	↓	MINKE 450				BUE AVKOK							ODELS- TINGET TO		PLATE- SNURRER		
↳							↳					→				↘	UTROP	
HJORT DERE (FØR)						DRA MÅLE- ENHET			INGEN- LUNDE	DUMHET EURO- PEISK BY						BILDE- BESKJED ORD- SKIFTE		
↳					PLAPRE	VEKT VOKS- PRODUSENT		NASJO- NAL- PRODUKT RINGE			★		BLEMME HANDLES					?
FLER- KONERI		↳						ENDELSE TAU					BJEL- KENE BAKST					STANDARD- TID
↳						SKRAN- INGEN BATTERI- TYPE						TO LIKE DREIE		DAMP- FARTØY		KARAK- TER ELV		
BIND		KV. NAVN BAK					↳	BIDRO		→							GROV	
↳						RESPEK- TEN			FAKKET									
SAM- TIDEN						TYSK BY				APPLE- SYSTEM				SNOR				10

SUDOKU

7	9			5				
2							3	
5		4				9		8
4	7		6					
		6						4
	1	8				3		
			1		6			7
				2				6
	4						8	

LETT

	7			3			6	
6		8						2
								1
4					5			8
				7	9			
	8	7			4			
		3	1					4
				5			1	
		2	6	8			5	

8		5						
			5		7	3		
	7			4	6		8	
3	6							4
	4			9			3	
7							6	2
	3		7	5			9	
		6	1		9			
						5		1

MIDDELS

					7		6	8
	8	2	5					
3				2				
					5			4
		1	2	6				
	9	8	3			7		
		5					7	
1							3	
	3	4				8		

	6							
	2			6	3			1
9		3	2					4
		8				1	9	
					2	3	5	
2	9		7					
	1		8		5	9		
							4	7

VANSKELIG

				7	9	8		
			4		2			
3		1			5	7		2
5				3		2		
		9						
7	2					5		6
	5	8					9	
			1	9				
		7	6		3			

LØSNINGER: SUDOKU

8	9	6	7	3	5	4	2
7	4	5	8	6	9	3	1
6	3	2	1	4	7	8	5
5	2	1	8	9	6	7	4
4	1	7	6	5	3	2	8
3	8	4	3	2	1	9	6
2	7	9	2	8	5	4	3
1	6	8	9	7	3	1	2

VANSKELIG

3	8	5	1	2	9	6	4	7
7	1	6	8	4	5	9	2	3
2	9	4	7	3	6	8	1	5
1	7	9	4	8	2	3	5	6
5	3	2	6	9	1	4	7	8
6	4	8	3	5	7	1	9	2
9	5	3	2	1	8	7	6	4
4	2	7	9	6	3	5	8	1
8	6	1	5	7	4	2	3	9

9	6	3	4	6	7	2	8	5	1
1	7	6	9	5	8	4	3	2	
8	2	5	4	1	3	6	7	9	
5	9	8	3	4	1	7	2	6	
7	4	1	2	6	9	5	8	3	
2	6	3	7	8	5	1	9	4	
3	1	7	8	2	6	9	4	5	
6	8	2	5	9	4	3	1	7	
4	5	9	1	3	7	2	6	8	

MIDDELS

9	6	8	7	3	6	4	5	2	1
4	5	6	1	2	9	8	7	3	
2	3	1	7	5	8	4	9	6	
7	1	8	4	3	5	9	6	2	
5	4	2	6	9	1	7	3	8	
3	6	9	8	7	2	1	5	4	
1	7	3	9	4	6	2	8	5	
6	2	4	5	8	7	3	1	9	
8	9	5	2	1	3	6	4	7	

7	5	7	9	3	8	6	2	4	1
3	1	8	2	5	4	9	6	7	1
4	2	6	7	9	1	3	5	8	8
5	3	4	6	2	7	8	9	1	9
6	4	2	9	7	8	1	3	5	3
8	9	7	5	1	3	6	2	4	4
1	8	3	6	2	7	4	9	5	5
2	7	1	5	3	8	9	6	3	6
9	6	4	8	3	5	1	2	7	2

LEET

7	9	3	2	5	8	6	4	1
2	2	8	1	4	6	9	7	3
5	5	6	4	3	1	7	9	2
4	7	5	6	3	2	8	1	9
3	2	6	9	8	1	5	7	4
9	1	8	5	7	4	3	6	2
8	3	9	1	4	6	2	5	7
1	5	7	8	2	3	4	9	6
6	4	2	7	9	5	1	8	3

MILLIONX uke 38[illegible]

Vinner

Svein Nuke
Oslo

Navn:

Adresse:

Løsningen sendes i en konvolutt til **Vi Menn, 0441 Oslo** (merkes uke 44) eller legg inn løsningsgatene på nettstedet **kryssord.no/innleveringer**
Svarfrist: 14. november

Asterix

Asterix, I LUSITANIA

EN VAKKER VÅRMORGEN DUKKER DET OPP EN FREMMED FRA SOLRIKE LUSITANIA. HAN ER KOMMET FOR Å BE DE UKUELIGE GALLERNE OM HJELP, OG SLIK BEGYNNER NOK ET FORRYKENDE EVENTYR FOR ASTERIX OG OBELIX!

I BOKHANDEL
OG BUTIKK
NÅ!

KUN KR
129,-

EGMONT

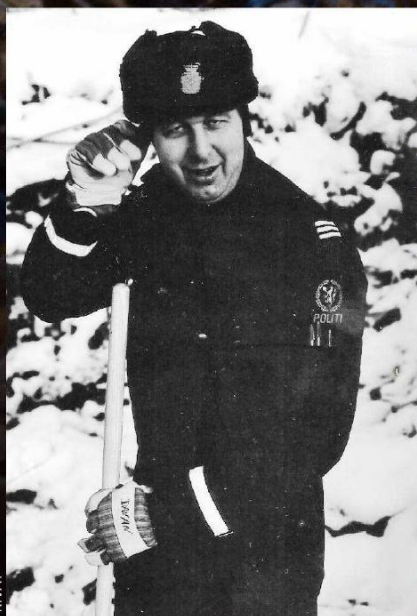
JAKT I HAV AV SØPPEL: Søppelkomprimatoren på Oslos største søppelfylling på Grønmo hadde flyttet og presset sammen søppel i en måned etter at to parterte lik ble dumpet. For politiet var det avgjørende å finne levningene om drapsmannens skulle kunne stilles for retten. Kriminaltekniker Bjørn Davan var sentral i jakten.

ERIK BERGLUND/AFTENPOSTEN

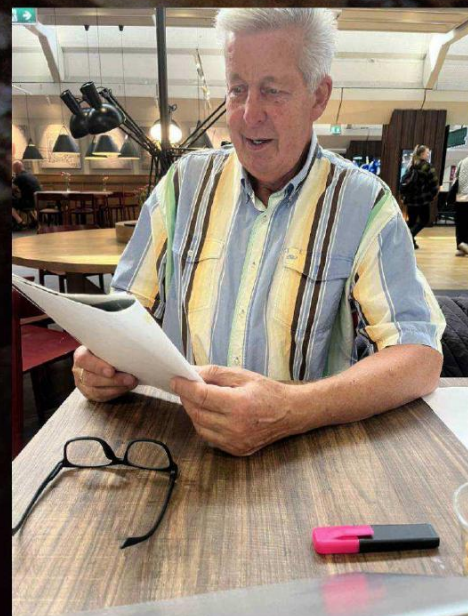
TRUE CRIME

DRAPSGÅTEN PÅ SØPPELFYLLINGEN

PRIVAT

Ved hjelp av nese for drap, gamle melkekartonger og et par velkjente briller, løste kriminaltekniker Bjørn Davan (74) og hans kolleger en av Oslos mest makabre drapssaker i moderne tid. ►

CHRISTIAN KLAEFMO

Den fortvilede eieren av en Oslo-leiligheten hadde startet jakten på drapsmannen, Oslo-politiets slunkne budsjetter var i ferd med å sette en stopper for jakten. I åtte uker hadde kriminalteknikere med Bjørn Davan i spissen gravd intenst i kubikkmeter på kubikkmeter med søppel fra hovedstadens befolkning i snøfall og bitende vinterkulde på jakt etter bevis.

Men så kom ordren fra politihuset på Grønland: Budsjettene var brukt opp.

– Arbeidet skulle innstilles ved dagens slutt, forklarer daværende krimtekniker ved Oslo politidistrikt Bjørn Davan (74) til Vi Menn.

– Den aller siste dagen vi fikk jobbe på fyllingen, en fredag, kom gjennombruddet, sier Davan i dag, 34 år senere.

Ransoppgjør

Et par måneder tidligere, en dag tidlig i januar 1991 troppet eieren av en leilighet på Torshov opp hos Oslo-politiet.

– Han hadde noe å fortelle, som han ikke greide ha på samvittigheten lenger, forteller Bjørn Davan.

En kamerat hadde fått låne leiligheten hans i Asker gata 1 på Torshov, mens eieren hadde vært innlagt på sykehus, fortalte han.

– Da eieren var innom leiligheten på permisjon fra sykehuset, la han merke til at to av gulvteppene hans var rullet sammen inntil sofaen, forteller Davan.

– Ut fra det ene teppet så han to føtter og et par sko stikke ut.

Leilighetseieren hadde utbedt seg en forklaring fra kameraten, 33 år gamle Arve Hansen. Til svar fikk han en voldsom historie:

En kveld tidlig i desember 1990 hadde Hansen festet med to kamerater i leiligheten på Torshov. Kameratene hadde fått rede på at Arve Hansen sto bak et uoppklart ran av DNBs filial på Sinsen noen dager i forveien. Nå ville de ha penger av ham for å holde tett. En krangel hadde oppstått, ifølge Hansen.

Krangelen endte med at Hansen hadde skutt og drept de to kameratene.

– Etter drapene skal kameraten (Arve Hansen, red.anm.) ha gått til innkjøp av en elektrisk motorsag, som han parterte likene med. Så truet 33-åringen huseieren til å være med på å fjerne likene som var rullet inn i gulvteppene, fortalte eieren av leiligheten, forteller Bjørn Davan.

For dårlig rengjort

Politiet forsto at det kunne være hold i huseierens historie. To kamerater av Arve Hansen var ganske riktig meldt savnet. Og da etterforskerne begynte å gjennomgå huseierens leilighet i Asker gata 1 på Torshov, forsto de at de sto overfor en drapssak.

– Leiligheten var riktignok for-

søkt vasket ned, og det svært godt. Men ikke godt nok til at ikke drevne krimteknikere kunne finne spor. I leiligheten på Torshov fant mine kolleger blodspor som stammet fra de avdøde. De fant også motorsagen samt en kjøpskvittering som viste at saken var kjøpt etter det angivelige drapstidspunktet, forteller Davan.

– Motorsagen var blitt forsøkt rengjort, men i sporene på innsiden av kjedet, fantes blodrester som ikke var blitt vasket vekk.

Også dette blodet stammet fra de avdøde.

Men levningene var ikke funnet. For de var blitt dumpet på Grønmo søppelfylling utenfor

Oslo, forklarte huseieren til etterforskerne.

– Det var ikke annet å gjøre enn å begynne å gjennomføre Grønmo søppelfylling, sier Bjørn Davan.

Åtte uker med en makaber og illeluktende variant av jakten på nåla i høystakken startet.

Gravde i dybden

En ansatt på Grønmo husket to menn som hadde vært der og dumpet noen pakker noen uker i forveien, rundt 10. desember 1990.

– Datoen var den samme huseieren hadde oppgitt til politiet, sier Bjørn Davan.

Men synet som møtte Davan

« Det var ikke annet å gjøre enn å begynne å gjennomføre Grønmo søppelfylling.

TROND SOLBERG/VG/NTB

MORTEN HOLM/N/TB

LÅNE-LEILIGHET: I Askergaten 1 på Torshov fikk Arve Hansen (33) låne leiligheten til en bekjent som var innlagt på sykehus. Boliglånet endte i dobbelttdrap.

og hans kolleger på Grønmo kunne ta motet fra enhver: En måned med avfall fra hovedstadens innbyggere var kommet til og dumpet på fyllingen etter at de to mennene var blitt observert. I ukevis var søppel blitt spredd og presset sammen med en diger hjullaster med skjær og brede stålhjul med grove pigger. Og i dette havet av avfall skulle kriminalteknikerne lette etter deler fra to parterte lik.

Etterforskerne mistet ikke motet av hverken stank, møkk og søppelmengdene. De så i stedet etter fornuftige måter for å avgrense søksområdet og smarte måter å finne ut om de var på rett spor.

– I takt med at nytt søppel kom til, og søppelmassene ble fylt lenger og lenger ut på området, ble nye lysstolper satt opp. Den

BJØRN DAVAN

SPERRET AV: Anleggssjef Gustav Gudmundsen på Grønmo søppelfylling ved politiets sperringer før utgravingen startet. I skråningen i bakgrunnen lå levninger etter to personer begravd i søppelet.

LETESTYRKEN: Bjørn Davans fotografi av de seks kollegene som deltok i likletingen på Grønmo søppelfylling gjennom åtte uker.

BJØRN DAVAN

SAMKJØRT: Kriminaltekniker John Finsberg foran gravemaskinen til Ole Alvim under letingen. Forholdet mellom de involverte ble sterkt gjennom letejobben.

Grønmo-ansatte kunne angi hvilken lysstolpe de hadde befunnet seg ved rundt den 10. desember, forteller Davan.

Med hjelp fra en innleid mann med gravemaskin, begynte Davan og en håndfull andre etterforskere å grave ut området ved den aktuelle lysstolpen.

Melkekartong-sporet

Davan utviklet et system for å tidfeste mer nøyaktig når avfall var dumpet:

– Jeg så på datoene på melkekartongene. Vi begynte å grave på en mandag, og fant melkekartonger fra oktober. Deretter november. Da vi kom til fredag, fant vi kartonger med utløps-

dato i første halvdel av desember, i perioden likene skulle ha blitt dumpet. Nå begynte det å bli spennende. Samme fredag gjorde etterforskerne det første funnet.

Etter å ha vært på utallige åsteder opp gjennom årene, var Bjørn Davan godt kjent med den karakteristiske lukten av lik, en lukt de fleste av oppfatter som forferdelig, kvalmende og vemmelig.

– Jeg kunne kjenne liklukten en god stund før vi gjorde funnet av en pakke i svart plast festet med brun pakketeip. Inni pakken lå et par armer, sier Davan og legger til:

– Skjorteermene var på. Gjerningsmannen hadde kappet offerets armer tvers av ved skulderen.

Ettersom ukene gikk, fant etterforskerne også ben, en hofte og en overkropp pakket inn på samme vis. Hver gang en ny kroppsdel ble funnet, gikk turen til Rettsmedisinsk institutt for obduksjon.

Manglet fellende bevis

Etter åtte ukers nitid arbeid på søppelfyllingen, manglet fortsatt én overkropp.

– Undersøkelser av overkroppen vi alt hadde funnet, kunne ikke gi svar på dødsårsaken, forteller Davan.

TILTALT: Arve Hansen (t.v.) her sammen med sin forsvarer Olav Hestenes nektet for å ha drept to kamerater og dumpet levningene på Grønmo, men ble ikke trodd av retten.

PUST I BAKKEN: Både innleide maskinførere og ansatte ved Grønmo bisto laget av politifolk som lette etter levninger etter drapene og likskjendingen i Askerogaten 1.

Uten å kunne fastslå dødsårsak, kunne det bli vanskelig å bevise at Arve Hansen hadde drept de to mennene.

Så kom beskjed fra ledelsen ved politikammeret en fredag ettermiddag, husker Bjørn Davan.

– Budsjetten var brukt opp. Vi fikk beskjed om å pakke sammen ved dagens slutt og avslutte graveprosjektet.

Men Bjørn Davans magesfølelse fortalte ham at løsningen var nær. Hans evne til å kjenne liklukt gjorde ham fast bestemt på å

gjøre et siste forsøk før de innstilte arbeidet.

– Kort tid etter fant vi den siste overkroppen.

Koblet til pistol

Bjørn Davan og kollegaene kunne omsider pakke sammen på Grønmo. Den påfølgende mandagen bivånet Davan og en kollega obduksjonen. Den siste overkroppen var sterkt preget av å ha ligget rundt 12 uker på fyllingen.

– Etter hvert fant rettsmedisineren et prosjektil fra en 9mm pistol i offerets hode, forteller Davan.

Dermed kunne man sannsynliggjøre at ofrene var blitt skutt, slik huseieren hadde forklart. Og ikke bare det; man kunne knytte prosjektilet til et våpen Bjørn Davans kolleger hadde funnet gjemt i leiligheten i Askerogata 1.

Våpenet ble prøveskutt hos

«Jeg kunne ikke stå i retten og si «jeg tror», jeg måtte vite sikkert.

TILBAKE PÅ ÅSTEDET:

Arve Hansen (i hvit jakke med håndjern) ble tatt med tilbake til leiligheten i Askerгатen 1 under rettssaken, der flere legender innen strafferetten var involvert, blant dem advokat Knut Kallerud (t.h. for Hansen) og statsadvokat Lars Frønsdal (nede til høyre).

Kripes. Spenningen og lettelsen rundt disse funnene, glemmer Davan ikke.

Nå gjaldt det bare å få tak i mannen som var mistenkt for drapene. Arve Hansen hadde for lengst rømt landet og gått i dekkning i den thailandske byen Pattaya, men hadde ikke gjemt seg bedre enn at han ble sporet opp av lokalt politi og utlevert til Norge.

I avhør nektet 33-åringen for alt. Men han hadde ingen god sak; For i tillegg til funnene i drapssaken ble Hansen gjenkjent på videoopptak fra av DNБs filial på Sinsen og ranet som var opptakten til drapene. På bildene holdt

han en pistol som lignet på drapsvåpenet.

Varige spor

Arve Hansen ble i juni 1991 dømt til 21 års fengsel for de to drapene og bankranet. I 2007 døde Hansen. Eierne av leiligheten i Askerгатa 1 ble trodd på at han var blitt truet til å være med på dumping av likene, og ble ikke straffet.

– Saken var utrolig spesiell og har vært med på å prege livet mitt på flere måter, sier Bjørn Davan.

For arbeid med slike saker kan knytte folk sammen. Etter åtte ukers graving i søppelet på Grønmo utviklet den innleide gravemaskinføreren og Davan et spesielt bånd.

– Vi ble gode venner, noe vi er den dag i dag, sier nå pensjonert krimtekniker Bjørn Davan til Vi Menn, 34 år senere. □

Kilder: Vi Menn nr 48/2005, NRK, Nettavisen, VG, lokalhistoriewiki.no

KONSENTRASJON

Bjørn Davan har ikke slitt nevneverdig med senvirkninger av arbeid på utallige åsteder.

– Jeg var bestandig konsentrert om å gjøre en god jobb. Min eksamen var å stå i retten etterpå og redegjøre for funnene. Jeg kunne ikke stå i retten og si «jeg tror», jeg måtte vite sikkert. Fokusert på å kun løse de krimtekniske oppgavene på åstedet, har nok reddet meg fra å ta sakene for mye innover meg på det personlige plan, sier Davan.

– Men selvfølgelig synes jeg et drap er leit, sier den pensjonerte kriminalteknikeren.

Samtlige drapssaker han har vært involvert i som krimtekniker, har funnet sin løsning.

– Alle drap utenom ett ble oppklart mens jeg fortsatt var i jobb. Unntaket var drapet på språkforsker Knut Kristiansen på Torshov i 1999 (se Vi Menn nr 39/2025) som først ble oppklart mange år senere, sier Bjørn Davan.

HEIKO JUNGE/NTB

LANG KARRIERE: Bjørn Davan var involvert i etterforskningen av en rekke av de store kriminalsakene i Oslo, som her, under jakten på tyveriet av Munchs Madonna og Skrik fra Munchmuseet på Tøyen.

Lov å prøve seg

– I går prøvde jeg å stikke litt tidligere fra jobben.

– Klarte du det?

– Nei, sjefen så meg og minnet meg på at det var sju timer igjen av vakta ...

Pronto!

En lettere påvirket blondine kom inn på en fin bar og kløv opp på en av barstolene.

– Kan jeg få en flaske hvitvin? sa hun.

– Det kan du så klart, sa bartenderen, – hvilket år hadde du i tankene?

– Jeg skal si deg det, bjeffet blondina, – at det kan bli ganske dårlig stemning om jeg ikke får den i år!

Små gleder

– Hvorfor halter du så veldig når du går?

– Vel, du skjønner, jeg har kjøpt sko som er to numre for små.

– Hvorfor i all verden gjorde du det?

– Det skal jeg fortelle deg: Samboeren min har flyttet ut, bilen gikk i stykker, jeg ble permittert på jobben ... Så min eneste glede her i livet, er å komme hjem og sparke av meg sko!

Den gode samtale

Kona: – Husk at kommunikasjon er nøkkelen i et godt forhold.

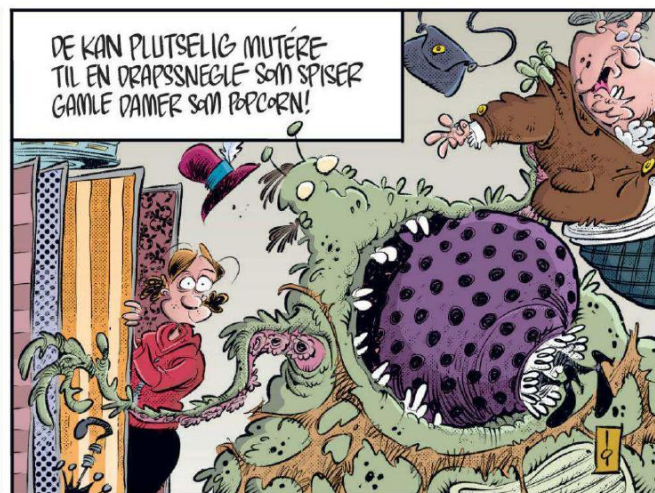
Mannen: – Oi, hva er det som er galt nå?

Kona: – Ingenting. God natt!

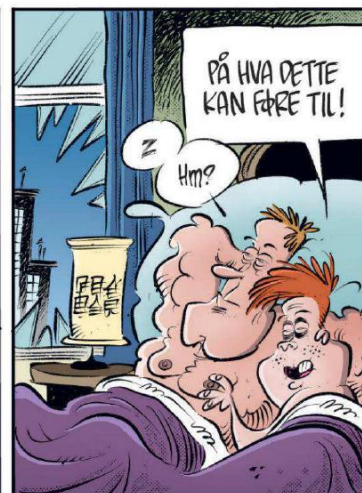
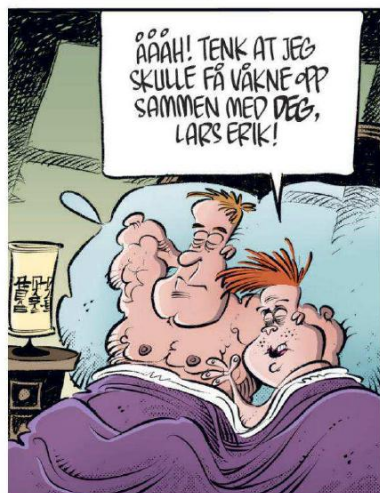
OPPGULP

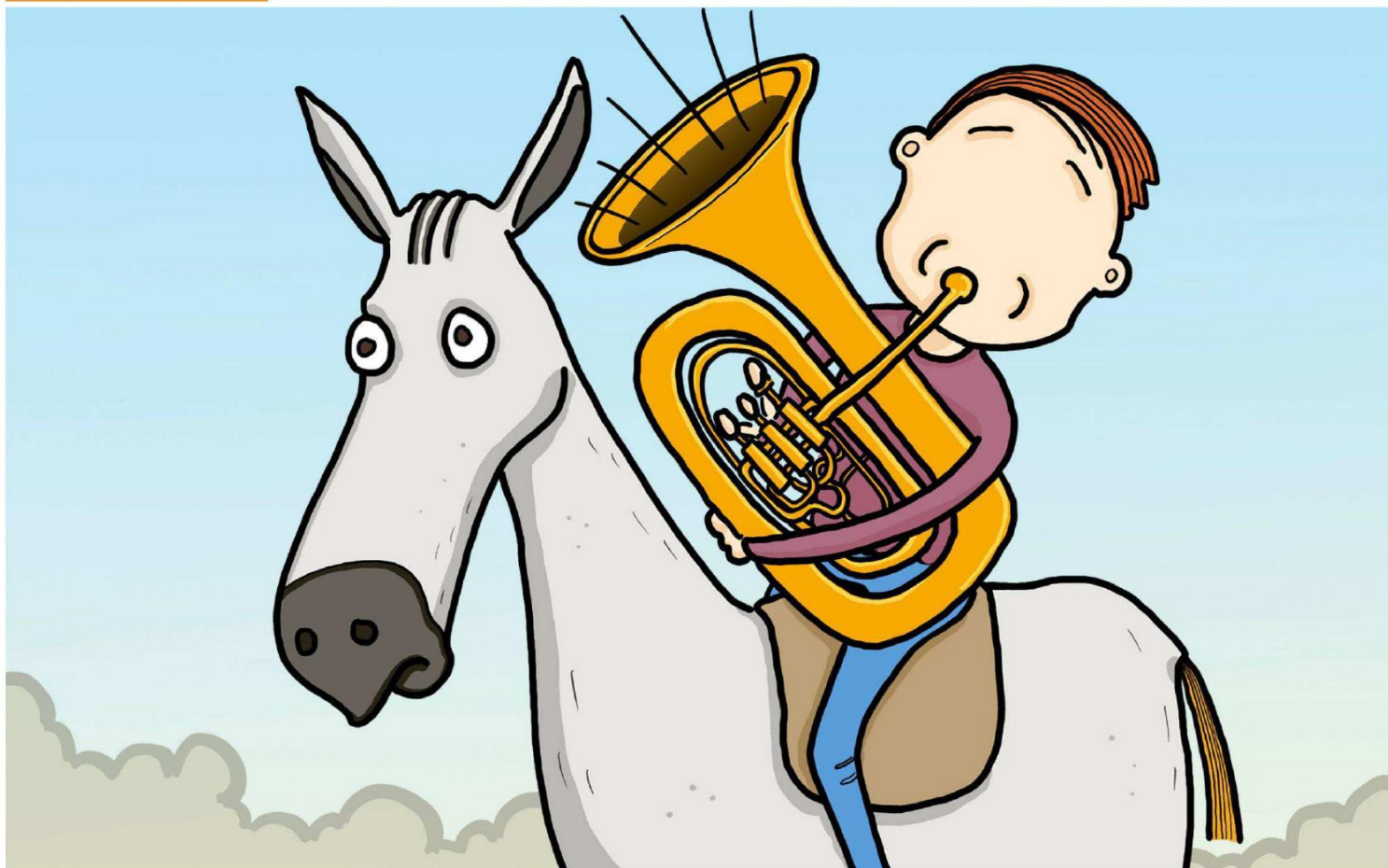

PONDOLIS

PONDOLIS

Ove spiller på hest

Hendig å ha med

Fiskeskipperen hadde vært ute i et forrykende uvær, og der gikk det ikke bedre enn at skipperlua forsvant i blåsten.

Da han kom til lands, gikk han inn i en klesbutikk for å kjøpe ny lue.

– Når det gjelder slike uniformsluer, så har jo de forskjellige størrelse, sa ungjenta bak disken, – husker du hvilket nummer du bruker?

– Det gjør jeg dessverre ikke, sa skipperen sindig, – men jeg var heldigvis smart nok til å ta med meg skolten ...

Adopsjonen

Faren: – Du er adoptert.

Sønnen: – Hva?! I alle dager ... Jeg lurte på hvem de ordentlige foreldrene mine er.

Faren: – Vi er de ordentlige foreldrene dine, men adoptivforeldrene dine er her for å hente deg nå.

Lønn for stirring

Karsten traff igjen barneskolelæreren sin etter mange år.

– Husker du at du sa, at ingen kom til å betale meg for å stirre ut av vinduet hele dagen? spurte Karsten.

– Ja, jeg husker faktisk det, sa læreren.

– Vel, sa Karsten, – gjettest hvem som ble pilot!

FLISESPIKKER

© Øyvind Sagåsen

Helt borte vekk

– Hjelpe meg så full jeg var i går ... Men jeg skjemte meg ikke helt ut, gjorde jeg vel?

– La meg si det sånn, kompis: Utpå kvelden spurte du samboeren din om hun var singel!

Ikke helt ubrukkelig likevel

De to brødrene satt og snakket sammen.

– Jeg har verken jobb, leilighet eller dame, sa den ene. – Jeg føler meg ærlig talt helt ubrukkelig!

– Du er slett ikke ubrukkelig, sa den andre broren, – om ikke annet, så kan jeg bruke deg som et dårlig eksempel for ungene mine!

Prikkedøden

Tommy var tatt i radarkontroll tett oppunder 80 kilometer i timen i en 60-sone.

– Det blir nok 8400 kroner i bot og tre prikker, informerte politimannen.

– Hva skal jeg liksom med de tre prikkene? spurte Tommy surt.

– Det har seg slik, sa politimannen, – at når du har samlet deg åtte prikker til sammen, så kan du kjøpe en sykkel ...

Hjerneløs eksistens

– Hva synes du om den politiske situasjonen i verden? Det er mye rart som skjer.

– Jepp, men det faktum at maneter har overlevd 650 millioner år uten hjerne, gir jo håp til mange mennesker!

Visdomsord

– Fy søren, så var det mandag morra blues igjen ...

– Ja, men vi må bare holde ut: Det er de første fem dagene etter helga som er verst!

Effektiv kar

Hun: – Hvis du bare hadde én time igjen å leve, hva ville du gjøre med den?

Han: – Jeg ville hatt sex med deg.

Hun: – Ok, og hva ville du gjort med de resterende 57 minuttene?

Rutetid

TONY

av Børge Lund © B. Lund/distr./strandcomics.no

Overflødig ultralyd

De to lærerne satt og snakket sammen på lærerværelset.

- Ungene får mobiltelefon tidligere og tidligere, sa den ene.
- Det er sikkert og visst, sa den andre, – snart får de det så tidlig, at ultralydundersøkelser blir helt overflødige, babyen sender bare en selfie!

En flau tildragelse

- Hvordan gikk konas fødsel?
- Den var ganske langtrukken, mye pressing. Og på et tidspunkt gjallet en fis ut i rommet, og hun ble dødsflau. Men da klappet jeg henne på hodet og sa at sånt jo er en naturlig ting. Jordmora, derimot, sa at hun nok hadde opplevd sånt mange ganger før, men at det pleide å være mora som slapp seg ...

Piller til begjær og besvær

De to middelaldrende venninnene satt og delte ei flaske vin.

- Tidene forandrer seg, sukket den ene, – for 25 år siden spurte mannen min meg hver kveld om jeg hadde husket å ta pillen min. Nå er det jeg som spør ham om han har husket å ta sin ...

Like for like

Da blondina gikk på jobb en morgen, traff hun ei dame fra leiegården tvers overfor.

- Du burde kjøpe gardiner, sa dama spisst, – så jeg slipper å se sexen du har med din mann hver fredag.
- Og du burde kjøpe deg briller, sa blondina, – for det er din mann jeg har sex med!

MED LIVET SOM INNSATS:
Sittende på planet på en lastebil
– med en «wannabe» rallysjåfør
bak rattet – på en gjørmete og
regnvåt jungelvei i Borneos
indre, fremstår som den
absolutt mest ukomfortable
kjøreturen jeg har opplevd.

MINE VERSTE KJØRETURER

Transport står sentralt når jeg skal besøke verdens kriker og kroker. Heldigvis er transportetappene oftest både interessante og spennende, men noen ganger er de ren tortur. Her er de verste jeg har opplevd.

Tekst og foto:
Johnny Haglund

Etter ti timer på en overfylt buss gjennom fuktig regnskog, ankom jeg jungelbyen Sintang på Kalimantan tilbake i 2002. Jeg synes før avreise at ideen min om å krysse Borneo fra Simanggang i nord til Pangkalanbun i sør, var god.

Men allerede nå, ikke engang halvveis på den rundt 50 mil lange reisen, hadde jeg en følelse av å ha blitt torturert.

Jeg begynte å reise verden rundt i 1988 og har siden den gang vært på reise mellom tre til seks måneder hvert eneste år. Så langt har jeg besøkt nærmere 90 land, men jeg drar ofte tilbake til de samme landene flere ganger. Jeg har for eksempel besøkt India 25 ganger. Reisene er minnerike, men noen minner er sterkere enn andre. Som for eksempel kryssingen av Borneo i 2022.

Speedbåten jeg hadde vært nødt til å leie over sumpinnsjøen Sentarum, var direkte livsfarlig der den altfor tungt lastet dro av gårde i høy fart gjennom en labyrint av sumper og regnskog. Deretter fulgte bussturen på ekstremt dårlige veier, hvor 90 prosent av passasjerene røykte og minst 10 prosent av dem kastet opp i jevnt tempo. Akkurat oppkastet var kanskje ikke så merkelig når fet dieseleksos til tider ble pumpet inn til oss passasjerer fra et delvis defekt eksosanlegg. Og til tross for ti timer på denne altfor trange bussen, viste GPS-en min at vi kun hadde forflyttet oss 7,4 km i luftlinje.

– Men nå kan det umulig bli verre, tenkte jeg ... og tok feil.

Vel, det begynte ganske bra etter Sintang, i og med at vi rett og slett gikk til fots et godt stykke. Men Borneo er stort, og jeg hadde jo ikke tid til å vandre her i uker. Derfor var jeg glad da vi fikk haik med en lastebil fra et tømmersekskap. Gleden var kortvarig.

Med lastebil på Borneo

På planet av lastebilen satt jeg stuert sammen med slitne tømmerarbeidere. Selskapet var for så vidt ikke noe problem, men at regnet den siste tiden hadde gjort

SJØVETTREGLER?: I altfor stor fart med altfor mye bagasje og altfor mange passasjerer tok det meg en hel dag å krysse sumpinnsjøen Sentarum på Borneo med speedbåt. Ferden gikk i sikksakk mellom flytende tømmerstokker, busker og andre hindringer.

veien om til en skøytebane av leire med uendelig mange hull, var ikke like greit. Og selvsagt bar sjåføren åpenbart på en drøm om å kjøre racerbil. Vi skled rundt krappe svinger, feide gjennom løvverk som vokste ut i kjørebanelen, spratt over små og store hull – og jeg måtte streve med livet som innsats for å ikke bli kastet av lastebilen.

IKKE HELT TRYGT: Behagelig, men ikke særlig trygt. Under en reise i Bolivia fikk kjentmannen min, til venstre, og jeg haik med en liten lastebil. Det tok noen timer, men jeg satt godt. Trygt var det ikke.

« Men nå kan det umulig bli verre, tenkte jeg ... og tok feil.

Denne reisen varte i over fem timer. Sjåføren stoppet én gang for å slå lens, resten var et helvete og er til dags dato den verste strekningen jeg har kjørt i hele mitt liv. At neste strekning på min ferd gjennom Borneo foregikk på motorsykkel i det regnti-

FLERE SOM SLITER: På Borneo traff jeg denne gjengen. De hadde også litt trøbbel med den gjørmete og glatte jungelveien.

FULLE SJÅFØRER: Det hjelper lite om jeg er forsiktig, når andre ikke er det. Denne bilen, full av lokale passasjerer, veltet i fjellene fordi sjåføren var full. Fra Bolivia.

TRYGGE BROER: I Kalimantanens jungler holder ikke akkurat broene norsk standard.

den satte inn for fullt, var nesten bare gøy sammenlignet med turen på lasteplanet. Likevel, dette er faktisk ikke den farligste kjøreturen jeg har vært med på ...

Tykke damer og softis i Peru

Å reise verden rundt krever transport – særlig når interessene strekker seg litt lenger enn bade-strender og turistseverdigheter. Men om befordringen kan være svært ubehagelig, er transporten også en spennende del av reisen. Og som med alt annet som er ukomfortabelt, går ubehaget over. Som for eksempel da jeg første gang besøkte India i 1988 og satte meg på den billigste bus-sen fra New Delhi til Srinagar i Kashmir.

Reisen tok over 30 timer. Ved min side på det meget trange setet, hadde jeg en storvokst dansk kvinne, som gjerne ville være mer enn bare en venn.

Bedre gikk det ikke da jeg året etter, under min første reise til Peru, la ut på en busstur fra Arequipa til Puno. Det siste jeg gjorde før jeg gikk på bussen, var å kjøpe en softis fra en iskremselger på gatehjørnet. «Diaré» sto nesten skrevet på logoen til selgeren.

FRYKTEN ER VERST: Min reise gjennom jungelen midt på natten i det østlige Kongo, ble en lang natt fylt av frykt. Og det overgikk alle ubehageligheter ... selv om de også var der i store doser.

Og bussturen viste seg å ta hele 23 timer.

Døgnet som fulgte er vel kanskje mitt verste noensinne.

Skummel natt i Kongo

Disse, samt flere titall andre buss-, bil- og båtturer jeg har unnagjort i land som Laos, Niger, Tsjad, Bolivia, Australia og Kina de siste 34 årene har vært alt fra ubehagelige til svært ubehagelige.

Men særlig farlig har de ikke vært.

Vanligvis plages jeg mest av heten, myggen og fuktigheten, men da jeg i 2016 befant meg midt i jungelen i det østlige Kongo midt på natten, var det noe helt annet som bekymret meg. Og dette «noe» var mye verre enn mygg og hete.

– Jeg har hørt at den ugandiske ADF-militsen, kjent for å hakke sine ofre til døde med macheter, nylig har blitt observert i dette området, fortalte min kjentmann Polain.

TOK TID: Årsaken til at reisen gjennom jungelen i Kongo i 2016 tok tid, var blant annet veien. Den var ikke akkurat av høy standard. Under andre omstendigheter ville jeg vært fascinert, men frykten for militser med macheter la en demper på gleden.

Han har vokst opp i det østlige Kongo og kjente godt til hva som ville skje om vi skulle støte på rebeller.

– De vil forlange noe sånt som 25 000 US Dollar i kontanter. Har vi ikke det, er vi døde alle sammen, slo han fast og la flaut

« Du skal kjøre oss, kommanderte den minst fulle.

til:

– Kun dumme folk kjører biler på en øde jungelvei i det østlige Kongo midt på natta.

Jeg var på vei til en gullgruve i jungelens dyp, men avreisen fra jungelbyen Kindu hadde blitt kraftig forsinket, dermed måtte vi ta natten til hjelp. Og selv om vi kjempet mot gjørmehull, krysset elver, sto fast i leire og stadig vekk måtte fjerne busker og småtrær fra den trange stripen av jungelvei vi kjørte på, enset jeg knapt disse ubehagelighetene fordi jeg var redd.

Men kjøreturen var samtidig veldig merkelig. Både kjentmann Polain og sjåføren min var synlig nervøse, noe som smittet over på meg. Men samtidig satt min belgiske kontakt, en 64 år gammel mann som har bodd i landet i mer enn 25 år og hans 27 år gamle kjæreste, i baksetet. Og de var snublefulle. De satt og drakk øl. Til tider sang de. Deres mangel på frykt gjorde kjøreturen i alle fall litt mindre skummel. Og bra var det, for vi kom ikke endelig frem før det hadde gått ni timer.

15–16 haikere i Australia

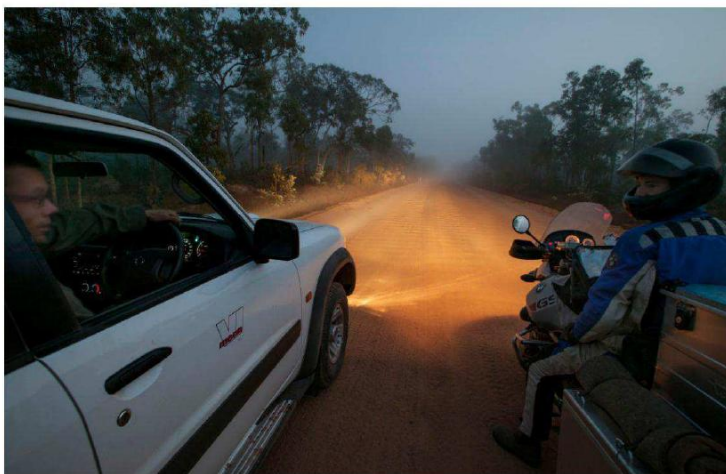
At frykt er verre enn ubehageligheter, er det ingen tvil om. Heldigvis har jeg ikke opplevd så mange lignende kjøreturer som i Kongo. Men jeg har én til, og da var jeg langt mer uerfaren enn i 2016.

I en eldre Chrysler Valiant Regal stasjonsvogn reiste jeg i 1992 rundt i Australia alene, og etter noen uker befant jeg meg ved Ayers Rock. Dette var omtrent samtidig som rekord-

varme ble målt her – 45,5 grader. Derfor bestemte jeg meg for å kjøre om nettene. Sove klarte jeg

knapt, uansett om det var dag eller natt.

Da jeg forlot Uluru i det sola

DE GJØR TING PÅ EN ANNEN MÅTE: Fra starten på min jungelferd i det østlige Kongo i 2016. Da de skulle ha bilen om bord i en slags ferge, forsto jeg at de gjør ting litt annerledes der enn hjemme i Norge.

MØTTE LANDSMANN: Vi tok følge med en norsk motorsyklist på veien opp til Cape York i 2003.

gikk ned for kvelden, var planen å tilbakelegge 45 mil med asfalt frem til byen Alice Springs i løpet av natten. Men like etter at mørket ble totalt, dukket plutselig en bil opp i veikanten. En mann sto ved siden av og indikerte at han trengte hjelp. I det jeg stoppet og gikk ut, dukket ytterligere 14–15 australske urinnvånere opp fra mørket – og de var alt annet enn edru.

– Du skal kjøre oss, kommanderte den minst fulle og brått fylte gjengen opp bilen min. Noen la seg i bagasjen, to satte seg på taket og resten stuete seg sammen i baksetet og forsetet. Og mannen ved siden av meg blottla en stor kniv. De var aldri direkte truende, men jeg følte ikke akkurat at jeg hadde et valg. Turen til stedet de skulle tok vel nærmere tre timer, og da ramlet de ut alle sammen. Ingenting ble stjålet eller ødelagt, men jeg må innrømme at episoden satte en solid støkk i en ung og uerfaren backpacker fra Norge.

□

IKKE LEKKER, MEN GANSKE ROMSLIG: Det var i denne bilen, en eldre Chrysler Valiant Regal stasjonsvogn, jeg i 1992 «plukket» opp 15–16 haikere i Australias ødemark.

Ved Mats Schjølberg, Ulschagen

VI SKULLE GJERNE
HA SNAKKET MED NOEN
OM EN BRYLLUPS-
ANNULLERING ...?

NYTT FRA NETT

➤ EAT, SHIT, LOVE, PRAY.

Uncle Spunkle
@SpunkityBall

X.com

my dad hates the EAT sign my mom put up in the kitchen so he put up a SHIT sign in the bathroom

KALESAD/INSTAGRAM

Kjærlighet ved første blikk

Edna skulle bare fjerne noe ugress i hagen, men endte med å finne sin livs kjærlighet.

Stikk og lev livet!

Foto: Hinda Fährre

Vaksiner øker sjansen for at du kan fortsette som før.
Snakk med legen din om vaksiner til voksne.

fhi.no/voksenvaksinasjon

1964 Chevrolet C60:

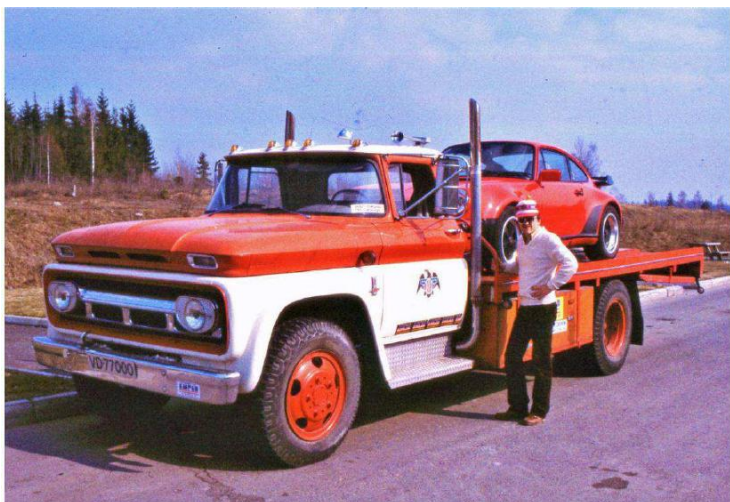
Ekstrem oppussing

KLASSIKER

GJENNOMFØRT: Amcars gamle lastebil har gjenoppstått og er nå nydelig restaurert av Kåre Jørgen Underhaug i Jondal.

I 1976 kjøpte Amcar en lastebil som etter hvert opparbeidet seg legendarisk status. Kåre Jørgen Underhaug var fem år gammel da han så lastebilen for første gang, men glemte den aldri. Bare 12 år gammel fikk han kjøpt lastebilen, men den var da i skral forfatning. Forvandlingen er smått utrolig. ►

SLIK DEN VAR: Amcar-lastebilen, trolig i 1984, med Porsche 911 på planet. Sjåfør: Asbjørn Rolseth.

SKRØPELIG FORFATNING: Slik så Chevrolet lastebilen ut da vi besøkte Kåre Jørgen i Jondal sommeren 2022.

Tekst og foto:
Tormod Granath-Magelssen

Amerikanske lastebilmerker var blant de ledende på norske veier. Før andre verdenskrig var Chevrolet den suverene salgslederen, etter krigen gjorde de det også bra, selv om konkurransen tilspisset seg med flere merker og med inntoget av dieselmotorer. I 1956 var Chevrolet fortsatt blant de fire mest solgte lastebilmerkene her i landet, deretter begynte nedturen.

Noe av suksessen til lastebilene fra Chevrolet var at de bød på gjennomprøvde løsninger. Motorer og drivlinjer som holdt det de lovet, og var enkle å reparere.

Chevrolets velkjente toppventilerte rekkeseksjer hadde hengt med siden 1929, selv om den ble videreutviklet underveis, og hang med veldig lenge. Fra 1955 kunne man også tilby en moderne V8, men det var sekseren som var den mest populære i Norge. Lastebilserien til Chevrolet var inndelt etter vektclasser og hadde betegnelsene C50, C60 etc.

Utover 50-tallet ble frontene på lastebilene stadig mer aggressive og med doble lykter og «air-scoop» så de veldig tøffe ut på slutten av 50- og starten av 60-årene. I 1962 ble fronten mildere, de doble lyktene ble erstattet med enkle, scoopene forsvant og blinklysene ble integrert i grillen.

Amcar

Mange kjenner nok igjen VD 77000 som vi omtaler her, en 1964 Chevrolet C60. Den har en helt spesiell historie. Amcar kjøpte lastebilen i 1976, fikk den bygget om til bilfrakter med kjørebuer. Den ble hyppig benyttet. Ikke minst ble det mange transportoppdrag i forbindelse med alle Motorama-utstillingene. Bare i 1977, da Motorama ble avholdt på Sjølyst, gikk Chevroleten åtte turer mellom Trondheim og Oslo.

Norsk Motorveterans medarbeider Asbjørn Rolseth husker lastebilen med glede.

– Jeg var ansatt i Amcar og kjørte lastebilen flere ganger. I 1984 hadde jeg hentet en Porsche i Drammen som skulle stilles ut på Motorama i Trondheim. Underveis ble jeg vinket inn på kontrollplassen i Øyer, men det var bare fordi de ville se nærmere på lastebilen, som de syntes var så fin. Så ble jeg ønsket god tur videre. Jeg minnes den som en rask og lettkjørt lastebil som passet godt til langtur, sier Asbjørn.

Glemte den aldri

En dag for 25 år siden, var en guttepike på fem år på tur med papas taxi. De kjørte i Bergen og der skulle guttungen få en åpenbaring.

– Der så jeg en Chevrolet lastebil fra 1964. Det er den første lastebilen og amerikanske bilen jeg husker, og jeg glemte den aldri, forteller Kåre Jørgen Underhaug, da vi besøker ham i Jondal i Hardanger.

Lastebilen han så, var den smått legendariske Amcar-doningen. Kåre Jørgen fikk ikke lastebilen ut av tankene og maste

LASTEBILEIER: Kåre Jørgen Underhaug måtte ta tungbillappen for å nyte av sin flotte C60.

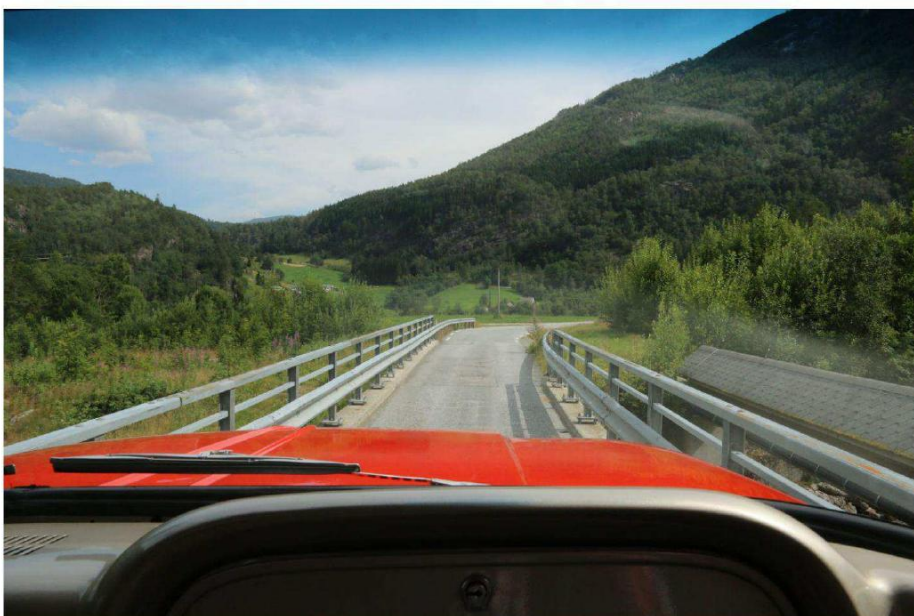
TIDSRIKTIG: I samarbeid med Amcar har bilen fått reproduserte logoer helt identiske med de som Amcar hadde på bilen da det begav seg.

stadig på faren om han kunne kjøpe den til ham.

– Til slutt ga pappa opp og sa at i så fall måtte jeg spørre eieren selv. Han visste nemlig at mange hadde forsøkt å kjøpe lastebilen, men eieren ville ikke selge. Til hans overraskelse og irritasjon fikk jeg ja mot 3000 kroner, og lastebilen ble fraktet til Jondal. Da var jeg 12 år gammel, og pappa trodde nok ikke det skulle bli bil av denne igjen, forteller han med et skjevt smil.

Chevroleten var nemlig i veldig dårlig forfatning og rusten hadde overtatt store deler av førerhytta. Kåre Jørgen har egenhendig bygd opp Jondal Motormuseum, og da vi besøkte stedet i 2022, sto Chevy-lastebilen der delvis

PÅ SMALE VEIER: Chevroleten ruver på smale veier Jondal i Hardanger.

VELKOMMEN INN: Det er lagt ned et grundig og omfattende restaureringsarbeid og hele bilen framstår som ny, komplett med nye setetrekk i original utførelse.

SIKT: Originalt speilarrangement fikk Kåre Jørgen tak i fra USA.

DETALJER: Ingenting er overlatt til tilfeldighetene.

nedplukket. Det så ut til å være en stor jobb å få den på «beina» igjen. Men de som kjenner Kåre Jørgen vet at han er full av pågangsmot, i tillegg til å være dyktig med både sveiseapparat, verktøykasse og lakkerings-sprøyte. Resultatet ble svært vellykket og i oktober i 2024 ble lastebilen EU-godkjent etter 2,5 års innsats. Alt har han gjort selv.

Tre hytter ble til en

Skadedeler til disse lastebilene er svært vanskelige å oppdrive, men Kåre Jørgen har fått tak i deler fra flere vrakbiler, så det har gått med tre lastebilhytter for å fullføre én.

– Da Amcar eide bilen hadde

den blant annet stigtrinn i aluminium. Jeg fikk tak i rustfrie originale stigtrinn fra en brannbil i USA, via en Facebook-gruppe for Chevrolet C50 og C60. De originale speilene fikk jeg fra en huggebil i USA, forteller Kåre Jørgen.

Han bestemte seg tidlig for å bygge opp bilen slik den så ut da Amcar hadde den, men med tidsriktig plan i stedet for biltransport-påbygget.

– Lasteplanet fikk jeg fra et skogsvrak. Det var også i skrøpelig forfatning, så det er stort sett

DETALJER: Lekkert låsbart tanklokk. Motoren drar nok bensin om ikke tyver skal forsyne seg også.

bare ramma med tippsylinder og hydraulikkopplegg jeg har benyttet. Resten har jeg bygget selv, sier Kåre Jørgen.

Prikken over i-en

Han ønsket også å beholde registreringsnummeret VD 77000, og ikke velge det gamle originale. At den er lakkert i de samme fargene er også helt bevisst, og selve prikken over i-en er de reproduerte Amcar-logoen som pryder dørene og er identiske med de som Amcar benyttet den gang.

Når det gjelder drivverket består det av Chevrolet's store rekkesekker på 292 cid - 4,8 liter - 165 hestekrefter, firetrinns girkasse og Chevrolet to-speed bakaksel, sistnevnte sørger for at

lastebilen blir litt mer langbeint på den høyeste utvekslingen. Motoren skal ha blitt overhaldt en gang på 80-tallet, men dagens eier har gått over det hele en gang til og byttet både pakninger og tetninger.

– Etter restaureringen har lastebilen rullet 1500 kilometer uten et feilslag, sier Kåre Jørgen fornøyd.

Prøvetur

Vi får sitte på en tur, og Kåre Jørgen ratter lastebilen ubesværet på de trange veiene, selv om girskift mellom første og andre gear er litt problematisk, men det går.

– Litt slitne synkronringer, mumler han.

Lastebilen er registrert med

9,5 tonn totalvekt, så han måtte ta tungbil-lappen for å kunne kjøre den.

Vi kjører oppover en bratt vei med ganske smal veibredde. De få bilene vi møter på stopper opp da de ser den massive fronten på Chevroleten. Turen i det flotte været, blir akkompagnert av den grove eksoslyden fra den store sekseren. Rett og slett nydelig. Deretter går turen ned til fergetleiet i Jondal.

– Nå syns jeg vi skal bytte plass. Du har sikkert lyst til å prøve den, sier han til meg.

Jeg er ikke vond å be, rigger meg til bak det store rattet, legger inn startgiret og drar i vei. Jeg blir positivt overrasket over hvordan den gamle lastebilen er å kjøre.

LASTEPLAN: Biltransport-påbygget Amcar hadde på bilen er byttet ut til fordel for et mer tidsriktig lasteplan.

Ganske så presis på styringen, litt tung i girskiftene, men ikke noe problem, og en sterk motor med godt bunndrag. Hytta med sine store vindusflater gir god sikt og de store speilene er nærmest vibrasjonsfrie og gir god oversikt bakover. Alt i alt en fin opplevelse.

– Det er veldig rart å sitte på i sin egen bil. Du er den første, bortsett fra meg, som har kjørt den etter at den ble EU-godkjent, sier Kåre Jørgen til meg.

Jeg er beæret over tilliten. ☐

39,6

% utenlandske
gjestedøgn
i Norge

Baksiden av medaljen

Turistene strømmer til Norge som aldri før. Men det kommer ikke uten utfordringer.

I FØRSTE HALVÅR 2025 ble det registrert 17,4 millioner overnattinger i Norge. Nytt rekordnivå, og bare toppen av isfjellet hvis man legger til hytteutleie og Airbnb. Nordmenn flest merker det i møte med fulle fjellstuer, kø på fjordferger og campingplasser som sprenges i helgene. For reiselivsnæringen er dette gull, men suksessen har en bakside.

NTB

Stadig flere destinasjoner opplever det forskere kaller "overturisme": små bygder og sårbare naturområder presses til bristepunktet. Renovasjon, veier og redningstjenester settes på prøve, og en rekke kommuner vurderer å innføre turistavgift eller besøksbidrag. I Lofoten og Geiranger snakkes det høyt om behovet for å regulere tilstrømmingen. Samtidig mangler Norge en samlet nasjonal plan for hvordan man skal balansere vekst med bærekraft.

Turistene som kommer har også endret seg. Hetebølger i Sør-Europa gjør at Norge profileres som en "coolcation"-destinasjon, og den nye generasjonen reisende vil ha mer enn bare utsikt og selfies. De vil ha autentiske møter, aktiviteter som setter spor og reiser som gir noe tilbake til stedet de besøker. Utfordringen er å snu rekordtall til varig gevinst. Uten styring risikerer Norge at attraksjonene slites ned, lokalbefolkningen mister tålmodigheten og gjestene føler at opplevelsene blir mer mas enn magi.

KØ: Skal du på Preikestolen, er du sjelden alene.

Fem populære ... og utsatte

Lofoten – fortsatt mest ettertraktet, men også stedet der presset er størst.

Geirangerfjorden – cruisesnes konge, men en destinasjon som roper etter regulering.

Preikestolen – over 300.000 besøkende årlig, fortsatt en av Norges mest ikoniske fjellturer.

Rondane – 65 år som nasjonalpark gjør høstfjellet ekstra aktuelt i år.

Bodø – europeisk kulturhovedstad i 2024 har gitt varig turisteffekt, med Saltstraumen og Kjerringøy som trekkplastre.

LOFOTEN: Fortsatt vinneren blant norske og internasjonale gjester. Her fra pittoreske Reine i Moskenes.

NTB

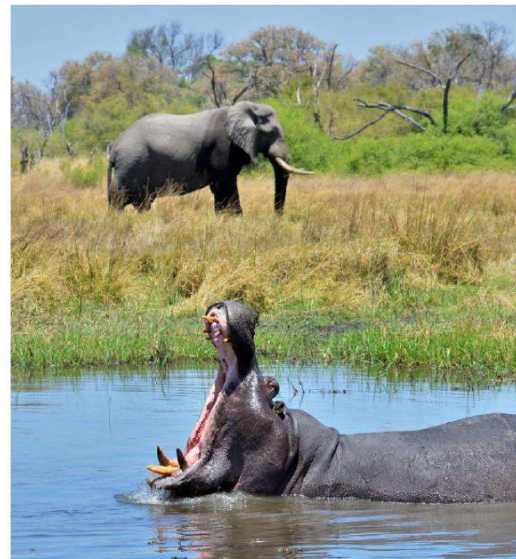
In vino veritas

Høsten er høytid i Nord-Italia. Da våkner landskapet til liv, når druene skal høstes. I Piemonte betyr det fulle markeder, små landsbyer som lukter av gjærende vin og lange netter med festivaler som hyller Barolo, Barbaresco og Barbera. I vinen er det sannhet, slik det latinske ordspråket sier. Rundt byer som Alba, La Morra og Barbaresco fylles piazzaene av boder med trøfler, oster og lokale spesialiteter, mens vingårdene åpner dørene for besøkende.

Dette er regionen for den som vil kombinere god mat og vin med aktiv ferie. De bølgende åsene i Langhe og Monferrato er som skapt for sykkelturner, og det er korte avstander mellom vingårdene. Mange velger også bil. Du kan kjøre blant vinranker og kastanjelunder på småveier som gir postkortfølelse rundt hver sving.

ROBERTO MURATORE/NTB

DAVE PUSEV/NTB

Safari i Botswana

Når høsten setter inn hjemme, er det tørketid i det sørlige Afrika, og dermed høysesong for safari. Da er forholdene på sitt beste i Botswana. Dyrene trekker til de siste vannhullene, og i Okavango-deltaet blir konsentrasjonen av elefanter, løver, flodhester og fugleliv helt unik.

Botswana har i mange år satset på kvalitet fremfor kvantitet. Antall turister er begrenset, men opplevelsene desto større. Små lodger og teltleirer gir følelsen av å være alene i villmarka, samtidig som standarden ofte er luksuriøs. For den som vil ha en safariopplevelse som kombinerer rå natur med høy komfort, er dette et av de mest ettertraktede reisemålene i Afrika.

Høstfjellet i Rondane

Om høsten er Rondane på sitt aller vakreste i gult, oransje og rødt. Og de fleste sommergjestene har reist hjem – noe som gir en sjelden ro i stier og turisthytter, eksempelvis Rondvassbu (bildet).

Rondane ble den første nasjonalparken i Norge da området ble vernet i 1960. Her vandrer du altså i et landskap som har vært ikonisk i norsk friluftsliv i generasjoner. Klassiske turmål er topper som Rondslottet, Vinjeronden og Storronden. Mange velger også å følge de gamle ferdselsrutene gjennom Rondvassdalen eller inn til Dørålseter.

Rondane er dessuten et av de viktigste leveområdene for villrein i Sør-Norge, og høsten er høysesong for å se flokker trekke over viddene.

JAN ZABRODSKY/NTB

Tilbake fra de døde

Få byer er mer ikoniske enn New Orleans. Enten du er opptatt av mat, jazz, cocktails, krigshistorie eller okkulte religioner, er det ikke mange byer som kan måle seg med The Big Easy.

Visste du at...
Flyplassen i New Orleans er oppkalt etter byens største sønn – Louis Armstrong?

ZACK SMITH PHOTOGRAPHY

JAZZENS VUGGE: Musikken fra gatemusikantene i New Orleans er av meget høy standard.

Tekst: **Mats Ulshagen**

Vi slår alltid kraftig tilbake, sier Jennifer Berthelot i Explore Louisiana.

Utsagnet kommer etter at jeg har spurt henne om hvordan

New Orleans har kommet seg etter orkanen Katrina i 2009. Orkanen som målte 48 kilometer i diameter, la store deler av byen øde, gjorde tusenvis hjemløse og drepte minst 1800.

Da New Orleans sluttet å være den byen den en gang var.

– Vi var i knestående. Mange mistet hjemmene sine, og mange flyttet herfra. De siste årene har imidlertid mange kommet tilbake, unge entreprenører etablerer seg her, mange tek-selskaper. Jeg vil si vi har kommet mer enn tilbake, vi er blitt en enda bedre by, forteller Jennifer entusiastisk.

Musikk

Turistene er i hvert fall tilbake. Bourbon Street syder av liv, de musikalske innslagene er mange og varierte, og du trenger ikke gå mange meter før lyden av akkurat din favorittsjanger lokker deg inn på et utested, stort sett med live-artister.

ZACK SMITH

VÅKNER OPP: Når kvelden siger på, starter festen i Bourbon Street i French Quarter.

Gatemusikantene i byen er dessuten så langt over alt annet du har opplevd, at det er vanskelig å skjønne at de ikke for lengst har fått kastet en platekontrakt etter seg.

Imidlertid er Bourbon Street for lengst gammelt nytt for de som foretrekker jazz. Alle som vil høre genuin jazzmusikk vet at det er French Street de skal dra til. Her kan du stort sett gå inn i en hvilken som helst bar, og i løpet av minutter har du funnet deg et nytt favoritt-jazzorkester.

Festivalsesongen

Bandet jeg falt pladask for var et seksmannsorkester inne på The Spotted Cat, som kalte seg The Big Fun Brass Band. Det var tuba, blåserekke, gitar og trommer, og settet deres besto blant annet av jazz-versjoner av rock- og poplåter. Nirvana, Metallica, Eminem, Rolling Stones ... det ble nesten som en slags gjettekonkurranse der det gikk ut på å oppdage hvilke slager de gjøv løs på.

I en pause fortalte trompetisten meg at de elsket å spille på The Spotted Cat, men selv foretrakk han å spille på gata, under en av de mange festivalene i byen.

For New Orleans elsker festivaler. Festivalsesongen sies å sparkes i gang med Mardi Gras i begynnelsen av mars, og så varer det ut i hvert fall til oktober, men i virkeligheten er det egentlig festivalsesong året rundt.

– Det er over 130 festivaler i året, så det er stort sett noe

MAT'S ULSHAGEN

VOODOO-KONGEN: Nu'Awlons Natescott var guiden som tok oss til underverdenen i New Orleans.

PAUL BROUSSARD

TILFLUKTSROM: I forkant av uværet Katrina ble innbyggerne i New Orleans bedt om å evakuere byen. Tusenvis av mennesker som av ulike årsaker ikke greide å evakuere, søkte tilflukt i Superdome.

som skjer hver eneste helg, forteller Jennifer fra Explore Louisiana.

Noe godt i glasset

En stor del av festivalene handler om mat og drikke. Det er festivaler til ære for stekt kylling og grillet svin, tomaten har sin egen festival, det samme har sylteagurken. «Boudin, bourbon and beer»-festivalen avholdes i november, der boudin er en slags blodpølse, mens bourbon og øl gir seg selv.

Så er det Tales of cocktail-festivalen, som er en ukes hyllest til cocktails og miksologi. Etter sigende ble den første cocktailen laget i New Orleans, kalt en Sazerac. Oppkalt etter en lokal konjakk var dette en drink som originalt besto av konjakk, absint,

Peychaud's bitter og sukker. Etter en vinlus-epidemi i Europa på 1800-tallet ble det brått slutt på konjakk i USA, og bartenderene begynte å lage den med rug-whisky.

Cocktail-festivalen er akkurat ferdig under vårt besøk, så den nest beste løsningen blir å dra på Sazerac House. Det åpnet i oktober 2019, og er et interaktivt museum og destilleri i New Orleans med tre etasjer. Her kan man lære om alt fra destillasjonsprosessen av Sazerac Rye, til produksjonen av Peychaud's Bitters. Museet har også et fungerende mikrodestilleri og tilbyr smaksprøver av ulike Sazerac-produkter.

Sazerac House tilbyr gratis omvisninger som tar omtrent 90

minutter, der man lærer om New Orleans' cocktailhistorie og får en rekke smaksprøver underveis. Absolutt vel verdt et besøk.

Voodoo

Etter å ha opplevd både jazzen og drinkene, er det tid for å gå ned i dypet. Vi møter Nate Scott, eller Nu'Awlons Natescott som han tidvis kaller seg, på New Orleans Voodoo Museum. Museet består av tre ulike rom som er nedlesset med masker, bilder, sigaretter og voodoo-dokker. Nate forteller engasjert og morsomt om hvordan voodoo-kulturen oppsto og utviklet seg, med opprinnelse fra afrikansk, haitisk og karibisk spiritualitet.

– I New Orleans fikk katolisismen spille en viktig rolle. Slavene

ble påtvunget katolisisme, og raskt ble en rekke religiøse personer fra katolikken knyttet til loa – åndene i voodoo. St. Peter ble assosiert med Papa Legba, vokteren av døren mellom ånde-verdenen og menneskenes verden, mens Jomfru Maria kunne bli sett på som en moderlig ånd, forteller Nate.

Han forteller om Marie Laveau, voodoo-dronningen. Hun ble født rundt 1800 og var kjent som en healer, spirituell rådgiver og religiøs leder. Marie Laveau bidro sterkt til å popularisere voodoo blant både afroamerikanske og hvite samfunnsmedlemmer i New Orleans, og hun kombinerte voodoo-ritualer med katolske bønner og symbolikk. Laveau ble kjent for sine ritualer i området

GATEINNSLAG: Disse gutta hadde gått til topps i et hvilket som helst talentshow på TV.

Grunnlagt i 1718

- New Orleans ble grunnlagt av franskmennene i 1718 og oppkalt etter hertugen av Orléans. Byen var under fransk kontroll før den ble spansk, deretter fransk igjen, og til slutt solgt til USA gjennom Louisiana-kjøpet i 1803.
- New Orleans er anerkjent som jazzmusikkens fødested. Musikkjangeren oppsto her på slutten av 1800-tallet, med legendariske musikere som Louis Armstrong som satte byen på det musikalske verdenskartet.
- Byen er også kjent for sin ikoniske Mardi Gras-feiring, som har røtter tilbake til 1700-tallet og ble introdusert av franskmennene. De fargerike paradene og maskerade-ballene trekker millioner av turister hvert år.

MATS ULSHAGEN

Visste du at...
New Orleans kalles ofte The Big Easy?

rundt Congo Square, et viktig samlingssted for afroamerikanere i byen, der voodoo-seremonier ofte ble utført.

– Voodoo har aldri vært en mørk praksis, eller magi. Det er ikke farlig, slår Nu'Awlons Natescott ettertrykkelig fast.

Han forteller at selv voodoo-dukkene er totalt misforstått.

– De brukes til bønn, velsignelse og helbredelse, forteller han.

Higgins-båtene

Etter det litt høytsvevende og mystiske, er det på tide å ta det ned igjen på landjorda, med noe litt mer håndgripelig. Den amerikanske krigsinnsatsen under andre verdenskrig er relativt kjent for mange av oss, selv om ►

JUSTEN WILLIAMS

LEGENDARISK: Higgins-båtene var med på å legge til rette for en best mulig landsetting av allierte styrker under D-dagen.

MATS ULSHAGEN

KLASSISK: På den klassiske jazzscenen Preservation Hall blir det holdt såkalte autentiske jazzkonserter en rekke ganger om dagen. Det føltes litt anstrengt.

Visste du at...

På grunn av byens lave høyde over havet, er kirkegårdene fylt med overjordiske gravkamre som kalles «byer for de døde»?

SPESIALITETER: New Orleans har mange matspesialiteter, men gumbo er den mest kjente.

kunnskapen muligens begrenser seg til noen store enkelthendelser: D-dagen, Pearl Harbour og Hiroshima, for å nevne de største. I New Orleans kan du lære mer. Mye mer.

National WWII Museum, som ligger i hjertet av byen, er en av USAs mest imponerende kulturinstitusjoner og forteller historien om andre verdenskrig på en veldig moderne og engasjerende måte. Museet åpnet dørene i 2000, opprinnelig som en hyllest til D-dagen, under navnet The National D-Day Museum. New Orleans er nemlig hjemstedet til Higgins Industries, selskapet som produserte de berømte Higgins-båtene – landingsfartøylene som spilte en avgjørende rolle da de allierte fikk fotfeste i Vest-Europa. President Eisenhower

kalte disse båtene for nøkkelen til seieren i Europa, noe som er med på å understreke New Orleans' viktige bidrag til krigsinnsatsen.

De siste årene har museet vokst betraktelig og dekker nå hele seks svære bygninger, eller hele kvartal, med ulike utstillinger og interaktive opplevelser. Her kan besøkende utforske alt fra Stillhavskrigen til den europeiske fronten, med et sterkt fokus på soldatenes personlige historier. Det originale Higgins-landingsfartøyet er selvsagt utstilt, det samme er en rekke av flyene, helikoptrene og landkjøretøylene som ble brukt. Tom Hanks har vært med på å produsere en svært realistisk 4D-filmpopplevelse, kalt *Beyond all boundaries*.

I tillegg til å gjenskape situasjoner fra krigen, sørger lydeffekter,

PAUL BROUSSARD

PAUL BROUSSARD

FESTIVALER: New Orleans har mange festivaler, blant annet voodoo-festival.

røyk og bevegelser for at man nærmest føler at man står midt oppe i krigen. Det rister i setene under bombeflyangrepene, og bombeeksplosjoner etterfølges av at man får varm luft blåst inn i rommet.

Levende øyenvitner

En av de siste tilskuddene på museet er en interaktiv utstilling kalt «Voices from the Front». Her har man tatt i bruk kunstig intelligens slik at besøkende kan ha virtuelle samtaler med bilder av veteraner, hjemmefrontarbeidere, sykepleiere og andre som deltok i krigsinnsatsen. Utstillingen inneholder videoopptak av 18 ameri-

kanere, og når besøkende stiller spørsmål, trekker KI-programmet frem de mest passende svarene fra en serie forhåndsinnspilte videoer, som gir inntrykket av at du snakker direkte med dem.

– De siste øyenvitnene fra krigen er jo i ferd med å dø ut. På denne måten kan deres historier fortsette å ha liv for framtidige generasjoner, sier James B. Williams, visedministrerende direktør og operativ leder av museet.

Han forteller at når denne utstillingen ble åpnet i desember i fjor, var Olin Pickens, en veteran fra 805th Tank Destroyer Battalion, som ble tatt til fange av tyske styrker i Tunisia i 1943, blant de besøkende.

– Han fylte 102 år i fjor, og synes det var veldig spennende å kunne dele sin historie på denne måten, forteller Williams. □

MATS ULSHAGEN

AUTENTISK: Den virkelige autentiske jazzen må man litt ut av turist-suppa for å finne. Som The Big Fun Brass Band på The Spotted Cat.

PAUL BROUSSARD

KLASSISK KOLONISTIL: Arkitekturen i New Orleans er et kapittel for seg. LaLaurie Mansion i French Quarter skal være New Orleans' mest besøkte hus.

Slik kommer du hit

Den totale reisetiden varierer avhengig av antall og varighet på mellomlandinger, men ligger vanligvis mellom 15 og 20 timer.

En rekke flyselskap tilbyr ruter med en eller flere mellomlandinger, vi velge KLM med mellomlanding i Amsterdam. Flyprisene ligger fra 5800 kroner og oppover.

Her kan du bo

Higgins Hotel er det offisielle hotellet til National WWII Museum, og ligger rett over gaten fra museet. Det er innredet i en autentisk Art Deco-stil som gjenspeiler 1940-tallet. The Royal Sonesta tar deg midt inn i det franske kvarter, med autensitet, men også støy og natteliv.

Her kan du spise

New Orleans er kjent for sitt kreolske kjøkken, inspirert av franske, spanske, afrikanske og karibiske tradisjoner. Den beste gumboen – en kjøtt og grønnsaksgrøt, og den beste jambalayaen, som minner om en sterkt krydret paella, får du på Arnauds i French Quarter.

REBECCA TODD

Slik lager du en Sazerac

- Rye whiskey eller konjakk som hovedalkohol
- Absint brukt til å skylle glasset
- Sukkerbit
- Angostura bitters og Peychaud's bitters (Peychaud's er et must i en autentisk Sazerac)

Start med å skylle et lavt glass (old-fashioned glass) med en liten mengde absint og hell ut overflødig væske. Bland en sukkerbit med noen dråper Peychaud's bitters og litt vann til sukkeret løses opp. Tilsett rye whiskey (eller konjakk) og rør blandingen med is. Sil over i glasset med absint, og vri en sitronskall over glasset.

SPESIALITET: Sazerac er Big Easys mest kjente drink.

Drepte på 3800 meters avstand

Den russiske offiseren falt i bakken – skutt av en rifle fire kilometer unna. Ukrainske skarpskyttere har revolusjonert fagfeltet. Noen av dem har også blitt trent på norsk jord. Treningen er omfattet av mye hemmelighetskremmeri, men Vi Menn har tidligere fått besøke ett av treningsområdene i Trøndelag (bildet).

Vi
menn

**Vi gir deg saker
du ikke finner andre
steder – hver uke**

Offer for avgiftene

Tidens mest solgte Volvo er nå kun for de med tykk lommebok. Nye Volvo XC60 – med 80 km elektrisk rekkevidde – er en bil svært mange kunne tenkt seg. Men den politiske iveren etter å bli kvitt ladbare hybrider har gjort biltypen svært kostbar.

Streiket og bar seg

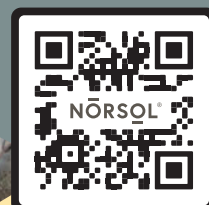
Arbeiderne ved Norgas på Teisen i Oslo hørte ikke på bedriftsledelsen. De lot seg ikke skremme av trusler om oppsigelse. Hva fagforeningen mente, ga de også blaffen i. Epoken med «De ville streikene» var i gang.

FASTE SIDER

*Sløseriombudsmannen
TimeOut
Blinkskudd
Yans 10 på topp
Kule sider
Ny viten
Bilmix
Grafikk
Kryssord
Sudoku
Vi Menn quiz
Reisemix*

FRA TINGVOLL

GRATIS
BEFARING
-
SE MER HER

Vi gjør
solskinnsdager
enda bedre

Screen isolerer både mot solvarme og mot kulde

NORSOL®

✓ Skann QR koden over og lær alt om gardiner og solskjerming fra Tingvoll.

1

GRATIS BEFARING

Vi gir råd, viser prøvekolleksjon, tar nøyaktige mål, og gir prisoverslag.

2

PRODUKSJON

Vi besørger din bestilling som blir skreddersydd på vår fabrikk.

3

MONTERING

Vi monterer din ferdige bestilling der du ønsker den, raskt og fagmessig.

Returadresse:
ART AS
Postboks 209
2021 Skedsmokorset

KAMPANJE!

Nå kan du spille dine gamle LP'er, CD'er og kassetter!

-35%

**SPAR
1503,-**

KJØP DEN ORIGINALE **V** VAGNER PREMIUM
Retro 7-i-1 STEREO MUSIKKSENTER
NOSTALGISK UTENPÅ - HIGH TECH INNI
DAB+ / FM RADIO + PLATESPILLER + KASSETTSPILLER + CD + USB + BLUETOOTH

VAGNER 940 PREMIUM
SORT

DAB+
Digital Audio Broadcasting

Bluetooth

VAGNER 940 PREMIUM
BRUN

VAGNER PREMIUM 940

- DAB+ AM/FM radio med vakker stereoklang
- Bluetooth for å spille av lydfiler fra smarttelefon og nettbrett
- Platespiller, hastigheter 33, 45, 78 (steinkaker) runder/min.
- Kassettpiller • CD-spiller for audio-CD og Mp3-CD
- USB-inngang for avspilling og lagring av musikk fra radio, plate, CD, kassett, mp3 og Bluetooth
- Integrerte stereohøytalere **2 x 10 watt RMS (2 x 80 watt PMPO)**
- Equalizer med 5 forskjellige lydmuligheter
- Eksterne avspillingsenheter kan tilkobles
 - Tilkobling for eksterne høytalere (forsterker påkrevd)
 - Hodetelefontilkobling • Fjernkontroll
 - Norsk bruksanvisning • Kabinett i solid eikefiner
 - Dimensjoner (b/d/h): 51 x 35 x 22 (51 åpen) cm

VÅR BESTSELGER!

VAGNER 940 PREMIUM:	4 195,-
EKSTRA STIFT:	99,-
	4 294,-
-35%	1 503,-
KAMPANJEPRIS:	2 790,-

Klarna.

Enkel bestilling - rask levering Telefon: 69 39 90 40 - www.postshop.no